

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

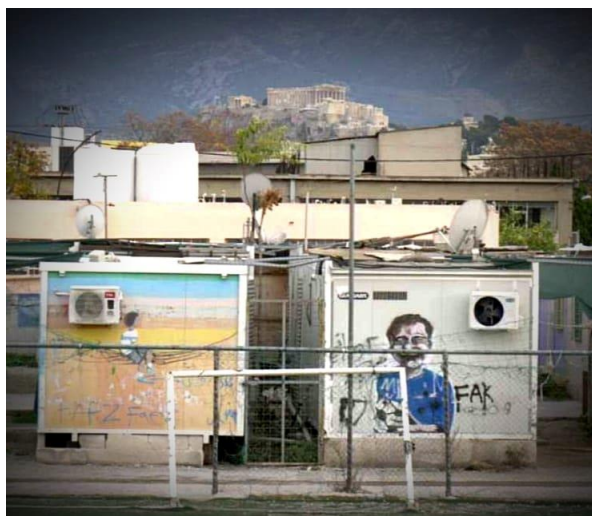
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

Η καθημερινή ζωή των προσφύγων-ισσών στον Ελαιώνα
και η μετάβαση σε άλλους τύπους διαμονής: Πορεία προς την ένταξη;

Δομή Φιλοξενίας Ελαιώνα ©Χρήστος Στεφάνου

Χριστίνα Σκούρτη

ΑΜ 202020

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: ΘΑΛΕΙΑ ΔΡΑΓΩΝΑ, ΟΜΟΤΙΜΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

Μάρτιος 2023

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Θάλεια Δραγώνα

© ΤΕΑΠΗ, ΕΚΠΑ 2023

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία (Δ.Ε.) αποτελεί συνιδιοκτησία του ΤΕΑΠΗ, ΕΚΠΑ και της φοιτήτριας, στους οποίους ανήκει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης και αναπαραγωγής της (στο σύνολο ή και τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο, τη συγγραφέα και το ΤΕΑΠΗ, στο οποίο εκπονήθηκε η Δ.Ε.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες και αφιέρωση	iv
Περίληψη.....	1
Abstract	2
1. Εισαγωγή	3
2. Το Προσφυγικό μετά το 2015	7
2.1 Η «κρίση».....	7
2.2 Η «στέγαση»	9
2.2.1 Η στέγαση ως θεσμική υποχρέωση υποδοχής	12
2.2.2 Ανοιχτές Δομές Φιλοξενίας.....	13
2.2.3 Ελαιώνας.....	18
2.3. Το ολοπαγές ίδρυμα	33
2.4 Ένταξη.....	39
3. Μεθοδολογία.....	40
3.1 Σκοπός και ερευνητικό ερώτημα	40
3.2 Μεθοδολογικές Επιλογές	41
3.2.1. Θέμα, Υποκείμενα Έρευνας, Πλαίσιο	41
3.2.2 Ποιοτική Έρευνα.....	42
3.3 Μέθοδοι και διαδικασία παραγωγής δεδομένων	42
3.3.1 Συνεντεύξεις.....	43
3.4 Το προφίλ του δείγματος	44
3.5 Δεοντολογία.....	45
3.6 Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων	45
4. Ανάλυση.....	47
4. 1 Η Δομή ως χώρος και χρόνος.....	47
4.1.1 Η Δομή, ως χώρος: αναγκαστική στέγη που όμως προστατεύει.....	48
4.1.1.ι Το container:... δεν είναι ένα δικό μου δωμάτιο	49
4.1.2 Η Δομή ως χρόνος: η αίσθηση του χρόνου ως νεκρού και χαραμισμένου	51
4.1.3 Η Πανδημία στη Δομή: <i>everything out is corona</i>	53
4.2 Οι σχέσεις	55
4.2.1 Η κατακερματισμένη οικογένεια	55
4.2.2 Οι Φιλικές σχέσεις.....	56

4.2.3 Δραστηριότητες: μερικές νησίδες ζωντανής σαγηνευτικής δραστηριότητας	57
4.3. Παρεχόμενες υπηρεσίες	58
4.3.1 Άυλες και υλικές συνθήκες υποδοχής	59
4.4 Ενταξιακός Προσανατολισμός	62
4.4.1 Το νομικό καθεστώς, <i>...we're living all of us in the same situation</i>	62
4.4.2 Συμβουλευτική και Εργασία: στρατηγικές βιοπορισμού	65
4.4.3 Το σχολείο: η εξαίρεση	67
4.5 Το παρελθόν	68
4.5.1 Οι αιτίες της μετακίνησης: βγήκαμε από τη φωτιά	68
4.5.2 Αναμνήσεις καλής λειτουργίας της Δομής: <i>we came here to try to start a new life</i>	69
4.5.3 Αναμνήσεις κακής λειτουργίας της Δομής: <i>but it's like we living in the same things</i>	70
4.6 Η μετάβαση ως θετική προοπτική και φόβος: <i>how we can go outside?</i>	72
4.6.1 Ένα σχέδιο για το μέλλον	73
5. Συμπεράσματα	76
Σχόλιο	77
Βιβλιογραφία	81
Νομοθεσία	103
Συντομογραφίες	104

Ευχαριστίες και αφιέρωση

(γιατί τίποτε δεν γίνεται από μία μόνη)

Στους-ις πρόσφυγες-ισσες που κάναμε τις συνεντεύξεις, στον-η διερμηνέα που με υποστήριξε και τον ιδιοκτήτη που μας παραχώρησε για ώρες τον χώρο στο καφεενείο του.

Στους-ις πρόσφυγες-ισσες που πέρασαν από τη δομή, στη Σαριφέ, τα αγόρια από το Αφγανιστάν, το παιδί από τις σχολικές φυλακές του Αυλώνα, τη Μάλακ, τον Χρήστο και τη Δέσποινα, την Ιωάννα, τη Γεωργία, την Ουρανία, τη Βάνα.

Στον Διοικητή μου, την Αγγελική, την Τασούλα και όλες τις συναδέλφισσες-ους που «ζήσαμε» αυτή την εξαετία και με στήριξαν καθόλη τη διάρκεια της εκ-πόνησης.

Στον Αλέξανδρο και το Φάνη για τα μικρά, τόσο μεγάλα καθημερινά της επι-βίωσης, για την έρευνα και διάσωση.

Στον μικρό αλλά θαυμαστό κόσμο του ΤΕΑΠΗ, τις καθηγήτριές μου, κ. κ. Ανδρούσου, Ασκούνη, Βασιλοπούλου, Ζαμπέτα, Λεοντσίνη, Λυδάκη, Μακρυγιώτη, Τζελέπη, αυτή την ζωντανά ενεργή κοινότητα για τις, και στις, «πίσω αυλές». Στην Ελένη και τη Σεριφέ γιατί άνευ αυτών ο θαυμαστός κόσμος δεν θα ήταν οργανωμένος και προσπελάσιμος. Στις συμφοιτήτριές μου, γιατί μοιραστήκαμε το όραμα ότι ένας καλύτερος, δίκαιος κόσμος είναι ο από πάντα επιθυμητός. Γιατί ο εγκέφαλος έχει τη δυνατότητα να αντικαθιστά τα κατεστραμμένα νευρωνικά κέντρα με νέα και ακριβώς αυτό είναι για μένα το ΤΕΑΠΗ, ένα διαρκώς νέο νευρωνικό δίκτυο.

Κυρίως όμως στην Επιβλέπουσά Μου για το νοιάξιμο, την επανεκπαίδευση, αναστοχαστικότητα, ψυχραιμία, αφοσίωση, συνδρομή, υποστήριξη, υπομονή, επιμονή, διαθεσιμότητα, συγκίνηση, αυστηρότητα, δοτικότητα, γνώση και αντοχή στην ορεσίβια διαδρομή. Κυρίως γιατί μου έδωσε νέα οπτικά πεδία και πίστεψε ότι θα τα καταφέρω (;).

Αφιερωμένο ως ενδιάμεση στα άκρα μου

Τον παππού μου, τρόφιμο στρατοπέδου συγκέντρωσης στη Βόρεια Ευρώπη που γνώρισα τόσο λίγο όσο πολύ ανακαλύπτω κάθε μέρα ότι φέρω εντός μου & στην αγαπημένη μας, κόρη του και μαμά μου.

Τον Γιάννη, τη Χριστίνα, τη Ράνια και τον Βασίλη που τους παραδίδουμε τον χειρότερο κόσμο που μπορούσαμε και ελπίζουμε ότι θα κάνουν το καλύτερό τους για αυτόν.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Περίληψη

Τίτλος: «Η καθημερινή ζωή των προσφύγων-ισσών στον Ελαιώνα και η μετάβαση σε άλλους τύπους διαμονής: Πορεία προς την ένταξη;»

Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστεί η καθημερινή ζωή έξη προσφύγων-ισσών, ενήλικων ανδρών και γυναικών, μακροχρόνια διαμενόντων-ουσών στην Ανοιχτή Δομή Φιλοξενίας Ελαιώνα. Η Ανοιχτή Δομή Φιλοξενίας Ελαιώνα ήταν ένα προσφυγικό καμπ κοντά στο κέντρο της Αθήνας. Τα προσφυγικά καμπ υπήρχαν από τον προηγούμενο αιώνα. Σκοπός τους είναι να υποστηρίζουν άμεσα και προσωρινά προσφυγικό πληθυσμό σε ανάγκη. Στην Ελλάδα οι ανοιχτές δομές φιλοξενίας, τα προσφυγικά καμπς, ήταν η προσωρινή θεσμική λύση στην υποστήριξη των πλέον ευάλωτων αιτούντων άσυλο κατά τη διάρκεια της προσφυγικής «κρίσης» του 2015 και μετά την Κοινή Δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης-Τουρκίας την 18η Μαρτίου 2016. Η προσωρινότητα των καμπς, απέκτησε μακρόχρονη διάρκεια. Με τις συνεντεύξεις των προσφύγων-ισσών αυτή η μελέτη προσπάθησε να παρουσιάσει την καθημερινή ζωή τους, στις χωρικές και χρονικές διαστάσεις της, στις σχέσεις τους με τους άλλους, οικογένεια, φίλους, προσωπικό, στις υπηρεσίες που έλαβαν. Από τις αφηγήσεις τους η δομή αποτέλεσε για εκείνους-ες έναν ασφαλή αλλά και ασφυκτικό χώρο. Ασφαλή χώρο γιατί τους προστάτευσε από την αστεγία και την ανεργία, ασφυκτικό χώρο γιατί αισθάνονταν εγκλωβισμένοι. Ζούσαν στο καμπ σαν σε ένα ενδιάμεσο στάδιο. Καθώς η δομή έκλεισε οι πρόσφυγες-ισσες αφηγήθηκαν τις εμπειρίες, σκέψεις, σχέδια τους. Από τις αφηγήσεις τους αναδείχτηκε ότι η δομή λειτουργώντας με χαρακτηριστικά ολοπαγούς ιδρύματος, δεν είχε ενταξιακό προσανατολισμό, και η περαιτέρω πορεία τους συνέχιζε να εξαρτάται από την πορεία του αιτήματος ασύλου τους και τις ατομικές στρατηγικές που θα ανέπτυσαν.

Λέξεις κλειδιά: Ελαιώνας, Καμπ, Ανοιχτή Δομή Φιλοξενίας, Πρόσφυγας, Ολοπαγές Ίδρυμα, Ένταξη, Σχολείο

Abstract

Title:" Refugee's every day life in Elaionas' camp and their transition to other types of accommodation: path to integration? "

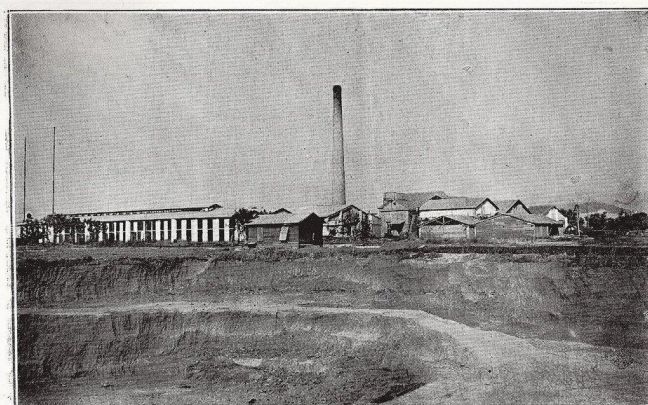
This research intends to portray the daily lives of six adult refugees, men, and women, who have been long-term residents at Eleonas Open Accommodation Facility a refugee camp near Athens center. Refugee camps, in general, have existed for at least a century. Their goal is to support immediately and temporarily refugee populations in need. In Greece, refugee camps were named 'Open Accommodation Facilities'. They were temporary solutions to support the most vulnerable asylum seekers through 2015's refugee "crisis" after the EU-Turkey Statement on 18th March 2016. Camp's temporality, however, assumed a relative long-term dimension. This study makes an effort to present the spatial and temporal dimensions of refugees' daily lives, and relationships with others, including their family, friends, and staff, in addition to the services they received, by utilizing interviews with refugees as a frame of reference. The Camp, through their narratives, was a safe but also a suffocating space. Safe space since the Camp protected them from homelessness and unemployment, yet suffocating because they felt trapped. They lived in the Camp as an intermediate stage. Apart from the fact that the Camp closed, refugees narrated their experiences, thoughts, and plans. Their narratives suggested that the Camp appeared to have several characteristics of a total institution and did not oriented to integration. Refugees' future continued to depend on their asylum request's advancement and, subsequently, on the personal strategies they would establish.

Key words: Elaionas' refugee camp, Open Accommodation Facility, Refugee, Total Institution, Integration, School

1. Εισαγωγή

Για να φτάσεις στην Αγίου Πολυκάρπου στην περιοχή του Ελαιώνα, μπορείς να πάρεις το μετρό γραμμή 3 με κατεύθυνση τον Πειραιά και να κατέβεις στη ομώνυμη στάση. Περπατάς κατά μήκος της Ιεράς Οδού με κατεύθυνση προς την Αθήνα και ορίζοντα την Ακρόπολη, και όταν συναντήσεις την οδό Χαρτεργατών, (εκεί στη γωνία υπάρχει ακόμα η παλιά μαρμάρινη επιγραφή «Εταιρεία Προστασίας των Ζώων»), στρίβεις και την διασχίζεις, (ακολουθώντας την ίδια διαδρομή εκατοντάδων εργατών της αθηναϊκής χαρτοποιίας, μετέπειτα Softex, που οι ερειπωμένες εγκαταστάσεις της και τα εργοτάξια χάσκουνε εκατέρωθεν). Στο τέρμα της οδού Χαρτεργατών συναντάς την Αγίου Πολυκάρπου, (δρόμο που ονοματίστηκε από το εκκλησάκι ενός αγίου που λέγεται ότι θαυματουργούσε πολλαπλασιάζοντας τις ελεημοσύνες), και αφού περάσεις το καταφύγιο αδέσποτων ζώων «Σωκράτης» του Δήμου Αθηναίων και κάποιες μεταφορικές εταιρείες, συναντάς μια μεγάλη σιδερένια συρόμενη πόρτα (Ρόμπου-Λεβίδη, 2021). Σε αυτό ακριβώς το σημείο, στην Αγίου Πολυκάρπου, στον αριθμό 87, στο Βοτανικό, ακριβώς εκατό χρόνια πριν βρισκόταν το Κεραμοποιείο Κύκλωψ (Χαρίτος και Φασουράκης, 2020). Στο τμήμα του οικοπέδου που ήταν οι εγκαταστάσεις του κεραμοποιείου δημιουργήθηκαν ο Α' & Γ' τομέας του Ελαιώνα, στον κεντρικό διάδρομο που οδηγούσε στον Β' τομέα βρίσκονται έως σήμερα ίχνη από τις παμπάλαιες ράγες των βαγονέτων.

Άποψη Έργοστασίου Άνωνύμου Κεραμοποιικής Έταιρείας «Ο ΚΥΚΛΩΨ»
Γ. ΒΕΝΤΟΥΡΗΣ και Σία
Γραφεία : Όδus Πανεπιστημίου 71

Vue de la Fabrique de la Société Anonyme
de Céramique «CYCLOPE»
G. VENTOURIS & Cie
Bureaux : 71 rue de l'Université

© Αρχείο Λίζας Κουτσαπλή

Εικόνα 1. Χαρίτος και Φασουράκης, (2020). «Ανώνυμος Κεραμοποιική Εταιρεία Ο Κύκλωψ Γ. Βεντούρης & ΣΙΑ» .
Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής. Διαθέσιμα στο https://vidarchives.gr/reports/2020_06_212

Εκεί ήταν το καμπ ή στρατόπεδο προσφύγων-ισσών ή ανοιχτή δομή φιλοξενίας ή δομή ή προσφυγικός καταυλισμός. Ανοίγοντας την μεταλλική πόρτα ένας άλλος κόσμος ανοιγόταν μπροστά σου. Κάθε πρωί στην αυλή τα παιδιά της προσφυγιάς έως τον Μάιο του 2022 περίμεναν ανυπόμονα τα λεωφορεία για να πάνε στα σχολεία τους,

Εικόνα 2. Η 1η τάξη Δημοτικού ετοιμάζεται να ξεκινήσει για το σχολείο

Πηγή: <https://skasiarxeio.wordpress.com/2022/04/27/psifisma-elaiwnas/>

μαντηλοφορούσες γυναίκες με μωρά της αγκαλιάς και καροτσάκια, άνδρες με αλλόκοτα ρούχα, «άλλοι άνθρωποι», νέοι στην πλειοψηφία τους, και εργαζόμενοι της Δομής, μπαινόβγαιναν, πηγαινοέρχονταν στις στάσεις του λεωφορείου, πεζή, ξεκινούσαν για τις δραστηριότητες της μέρας, ένα πολύβουο πλήθος. Ο Ελαιώνας χαρακτηρίστηκε «πίσω αυλή της Αθήνας» (Αποστολόπουλος, 2020, Μπακογιάννης, 2022), «άντρο ανομίας» (Γεωργιοπούλου 2021), «ένα μεγάλο, ανθρώπινο επίτευγμα, λαμπρό παράδειγμα στην ανθρωπότητα» (Καράγιωργας, 2018), «υπόδειγμα του πώς η ευρωπαϊκή αλληλεγγύη σε συνεργασία με μια κυβέρνηση κράτους-μέλους και μία τοπική Αρχή μπορούν να δουλέψουν μαζί, ώστε να καταξιώσουν αυτό που λέμε “ηθικό πλαίσιο αναφοράς των Ευρωπαίων” προς τους πρόσφυγες και μετανάστες» (Στυλιανίδης, 2016). Οι πρόσφυγες-ισσες είχαν πει για τον Ελαιώνα ότι αισθάνονταν «ασφάλεια» (Παρατηρητήριο του Δήμου Αθηναίων για τους Πρόσφυγες και Μετανάστες, 2017), ήταν «το σπίτι» τους (Τάνκα, 2022) όμως και ότι δεν ήταν εύκολο να ζεις εκεί, δεν υπήρχαν αρκετές κουβέρτες, ήταν καλύτερα σε σχέση με τα νησιά (Καθημερινή, 2017), ότι τα παιδιά τους έκλαιγαν τη νύχτα από την πείνα (Press Project, 2021). Μια φορά ένας/μία πρόσφυγας-ισσα, με ειδικές ανάγκες, είπε: «Μην ξεχνάς, αυτό δεν είναι το σπίτι μου, είναι ένα στρατόπεδο, και δεν ήρθα για αυτό στην Ευρώπη», λόγια που δεν έφυγαν ποτέ από τη σκέψη μου.

Η Ανοιχτή Δομή Φιλοξενίας του Ελαιώνα, ήταν από τις πρώτες ανοιχτές δομές που συστάθηκαν για αιτούντες-σες άσυλο στην Ελλάδα. Κατά την διάρκεια της αθρόας μετακίνησης προσφύγων-ισσών μέσω της Ανατολικής Μεσογειακής Οδού έως τον Μάρτιο του 2016 με στόχο την εγκατάσταση στην Ευρώπη, η Ελλάδα, ήταν χώρα διέλευσης. Μετά την Κοινή Δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης – Τουρκίας, η Ελλάδα έγινε

τόπος παραμονής προσφύγων-ισσών και μεταναστών-ριών το λιγότερο έως και την απόφαση στην εξέταση του αιτήματος ασύλου τους.

Βασικό κίνητρο για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής είναι ότι δεν υπήρχε ποιοτική έρευνα που αφορούσε σε μαρτυρίες των προσφύγων-ισσών για τη μακρόχρονη διαβίωσή τους σε μια Ανοιχτή Δομή. Ενδεικτικά, έχουν υλοποιηθεί έρευνες που αφορούν τον τρόπο οργάνωσης και ανάπτυξης των δομών φιλοξενίας καθώς και την σχέση τους με τον γειτνιάζοντα αστικό ιστό (Παρχαρίδου, 2022), τις συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων (Καραγιάννη, 2017), τον ρόλο που έχουν διαδραματίσει οι ΜΚΟ στον τομέα του προσφυγικού και μεταναστευτικού θέματος και τις δυσχέρειες που χαρακτηρίζουν τη συνεργασία με τον κρατικό μηχανισμό (Ντέντια, 2022), την παρουσίαση των βασικών αρχών και των καλών πρακτικών που εφαρμόζονται σε υπηρεσίες που στηρίζουν προσφύγισσες θύματα έμφυλης βίας (Τριτάρη και Παπαθανασίου, 2023), τις ταυτότητες εφήβων μαθητών παιδιών προσφύγων (Παπαδημητρίου, 2020), τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης σε ενήλικους πρόσφυγες (Χελιώτη, 2021), την διερεύνηση των πολιτικών κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης των μεταναστών/προσφύγων (Γεωργιάδης και Πανταζής, 2020), το ρόλο των φορέων κοινωνικής οικονομίας στη διαχείριση του προσφυγικού και στην ενσωμάτωση των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία (Πλιάτσιος, 2019), την εξέταση των πολιτικών χωροθέτησης camps και τη διερεύνηση των τοπικών αντιδράσεων που υποκινούνται από σύνδρομο N.I.M.B.Y. ως προς την έκφραση ρατσιστικού λόγου (Μακρίδου, 2021). Επίσης έχουν υλοποιηθεί έρευνες που αφορούν το προσωπικό των ΚΥΤ ως προς την υγιεινή και την ασφάλεια (Κουγιούλη, 2019) και το εργασιακό άγχος στις Δομές Φιλοξενίας (Νταναβάρα, 2022).

Κίνητρο επίσης ήταν τα ερωτήματα που συσώρευσε η ενασχόλησή μου με τα ζητήματα του προσφυγικού ως ανθρωπιστικής δράσης και ως εργαζόμενης. Ειδικότερα από το 2007 έως το 2016 συμμετείχα σε εκπαιδευτικές και πολιτιστικές παρεμβάσεις στο Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού, στο Σύλλογο Μερίμνης Ανηλίκων, σε ξενώνα μονογονεϊκών οικογενειών, στο λιμάνι του Πειραιά και στο Ελληνικό. Το 2016 εργάστηκα στο πρόγραμμα Relocation στην Άρσις, και στη Δομή του Ελαιώνα ως διοικητική δημόσια υπάλληλος του νεοσύστατου Υπουργείου Μετανάστευσης. Οι, αντιφατικές μεταξύ τους, καθημερινές μαρτυρίες χιλιάδων ανθρώπων που διέμεναν στη δομή, τα αιτήματά τους, οι διαδρομές τους, η υπομονετική αγωνία, αλλά και οι αντιφάσεις, οι ματαιώσεις, τόσο εσωτερικές όσο και εξωτερικές, διαμόρφωσαν το ερώτημά μου αν τελικά η Δομή παρείχε άσυλο ή αν ήταν η ίδια άσυλο, αν ήταν γέφυρα προς την πόλη ή τάφος. Ο συνδυασμός αυτών των ερωτημάτων με την προσωπική μου ματιά που διαμορφώθηκε μέσα από

τις προσδοκίες, τις ψυχολογικές περιπέτειες και ματαιώσεις μου αποτέλεσαν το έναυσμα αυτής της ερευνητικής απόπειρας.

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι να παρουσιαστεί η καθημερινή ζωή των προσφύγων-ισσών στην Ανοιχτή Δομή μέσα από τις συνεντεύξεις που έκανα. Ειδικότερα πώς προσλάμβαναν την καθημερινή τους ζωή, πώς την οργάνωναν, πόσο ενταγμένοι ή όχι αισθάνονταν και πώς βίωσαν τη μετάβασή τους σε άλλες μορφές στέγασης. Ιδιαίτερα με απασχόλησε κατά πόσο η μακρόχρονη διαμονή στη Δομή του Ελαιώνα, ενώ ονομάστηκε προσωρινή, αποτέλεσε συνθήκη με χαρακτηριστικά που προσομοιάζουν σε αυτά ολοπαγούς ιδρύματος.

Η μελέτη αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αναφέρεται στο πλαίσιο της έρευνας, δηλαδή τη συνθήκη του προσφυγικού, της Δομής του Ελαιώνα, στη θεωρητική παρουσίαση των βασικών χαρακτηριστικών του ολοπαγούς ιδρύματος και των προϋποθέσεων της ένταξης. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η μεθοδολογία της ποιοτικής έρευνας, οι περιορισμοί της, το ερευνητικό εργαλείο, η ανάλυση και η παρουσίαση των ευρημάτων, ο σχολιασμός τους και τα συμπεράσματα μαζί με ένα σχόλιο.

Για τη χρήση του όρου πρόσφυγας-ισσα

Ο όρος πρόσφυγας-ισσα περιλαμβάνει αδιαίρετα και τον όρο μετανάστη-ρια και αναφέρεται σε όλη την νομική περιπτωσιολογία από τον/την αιτούντα-σα άσυλο, τον/την αναγνωρισμένο/η ως πρόσφυγα-ισσα, και ακόμα όσους-ες έχουν υποβάλει μεταγενέστερα αιτήματα ασύλου.

Για τη χρήση του όρου προσφυγικό στρατόπεδο

Σύμφωνα με το Λεξικό του Τριανταφυλλίδη στρατόπεδο είναι ελεγχόμενη περιοχή με εγκαταστάσεις για προσωρινή διαμονή ατόμων που ανήκουν σε κάποια ειδική κατηγορία: ~ προσφύγων-ισσών (Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1998).

2. Το Προσφυγικό μετά το 2015

2.1 Η «κρίση»

Όπως επισημαίνεται «η ανθρωπότητα έζησε τη χρονική περίοδο του '15 τη μεγαλύτερη ανθρωπιστική κρίση από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ένα παγκόσμιο ζήτημα αλλά, κυρίως, ευρωπαϊκή κρίση, καθώς στα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνωστίζονταν χιλιάδες άνθρωποι» (Στυλιανίδης, 2015). Προσφυγική «κρίση» ήταν το συνεχές αποτέλεσμα της προσπάθειας διέλευσης από την Τουρκία περίπου ενός εκατομμυρίου προσφύγων-ισσών προς το εγγύτερο γεωπολιτικό σημείο της Ευρώπης, την Ελλάδα (UNHCR, 2016). Οι πρόσφυγες-ισσες ήθελαν να φτάσουν στον ευρωπαϊκό χώρο, χώρο ασφάλειας, ελευθερίας και δικαιοσύνης, σύμφωνα με τη συνθήκη της Λισσαβόνας, και τελικό προορισμό την Γερμανία και τον Ευρωπαϊκό Βορρά (Παπαστεργίου και Τάκου, 2019). Η προσέγγιση του ευρωπαϊκού ονείρου το 2015, έγινε μέσω της θαλάσσιας διαδρομής του Ανατολικού Μεσογειακού Δρόμου (UNODC, 2018), καθώς τα τουρκικά παράλια απέχουν μόλις λίγα μίλια από τα νησιά του βόρειου και ανατολικού Αιγαίου. Αυτές οι συνεχείς θαλάσσιες διελεύσεις δημιούργησαν κατάρρευση του ευρωπαϊκού συνόρου: οι άνθρωποι απεγνωσμένα, κατά εκατοντάδες προσέγγιζαν με βάρκες τις ελληνικές νησιωτικές ακτές και πρώτα απ' όλα γίνονταν προσπάθεια διάσωσής τους. Το ευρωπαϊκό πολιτικό σύστημα αδυνατούσε να ενεργήσει αρραγώς, ομόφωνα και συντονισμένα, επιδεικνύοντας αμηχανία, αδυναμία εφαρμογής ενός αποτελεσματικού σχεδίου διαχείρισης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθούσε να επιλύσει τα ζητήματα κυρίως σε διακηρυκτικό επίπεδο, επιχειρηματολογώντας με σχήματα ανθρωπιστικής ρητορικής. Η προσφυγική «κρίση» θα μπορούσε ίσως να ονομαστεί και ευρωπαϊκή κρίση διαχείρισης της «κρίσης» (Σπυροπούλου και Χριστόπουλος, 2016). Το δίλημμα που τέθηκε ήταν αν έπρεπε να υποστηριχτεί η ασφάλεια των συνόρων, τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε εθνικό επίπεδο, η διάσωση του χώρου Schengen ή η διάσωση των ανθρώπων.

Η Ελλάδα το 2015 βρισκόταν ήδη σε οικονομική κρίση, με βεβαρυμένη την χρηματοοικονομική κατάσταση του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα και προσπαθούσε να λάβει μέτρα για την ανθρωπιστική κρίση, όπως αποτυπώθηκε στον Ν. 4320/2015. Με αυτά τα δεδομένα μόνη η θεσμική διαχείριση του πρωτοφανούς αριθμητικά πλήθους προσφύγων-ισσών που έφτανε στα νησιά ήταν αδύνατη. Ένα κύμα αλληλεγγύης υπερτοπικού χαρακτήρα ήταν η απάντηση στην ανάγκη άμεσης υποστήριξης των ανθρώπων που έφταναν στις ακτές. Μετά την Κοινή Δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης-Τουρκίας τον Μάρτιο του 2016 τα πλήθη προσφύγων-ισσών

παρέμεναν στην χώρα και οι αφίξεις συνεχίζονταν. Το θεσμικό καθεστώς προστασίας στηριζόταν για να διαχειριστεί την προσφυγική «κρίση» μέσω των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων στους διεθνείς, ευρωπαϊκούς οργανισμούς και τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (στο εξής ΜΚΟ). Αυτές συγκροτούσαν ένα παράλληλο προς το θεσμικό μηχανισμό παραγωγής ανθρωπιστικού έργου, συγκροτημένου στη ρητορική των δικαιωμάτων και της αλληλεγγύης στους πρόσφυγες-ισσες (Παπαταξιάρχης, 2017). Ο επί το πλείστον μουσουλμανικός πληθυσμός που έφτασε στη χώρα, η υποδοχή και διαχείρισή του, από τη στιγμή που εγκλωβίστηκε εντός των ελληνικών συνόρων, έγινε αντικείμενο επιτήρησης με όλους τους δυνατούς τρόπους, περιορίστηκε γεωγραφικά και διαχωρίστηκε κοινωνικά από τους υπολοίπους κατοίκους της χώρας (Szczeranikova, 2013). Αυτός ο περιορισμός και διαχωρισμός των προσφύγων-ισσών ήταν μια κατάσταση εξαιρέσης, που αναδείκνυε τη μεταξύ τους ομογενοποίηση και τη διαφορά από το γηγενή πληθυσμό (Σταυρίδης, 1998).

Από το 2016 έως το 2020 οι αφίξεις των προσφύγων-ισσών μειώθηκαν σταδιακά, γιατί οι πρόσφυγες-ισσες λόγω της Κοινής Δήλωσης χρησιμοποιούσαν άλλες διαδρομές για να φτάσουν π.χ. μέσω Ιταλίας. Οι αιτούντες-σες άσυλο στην Ελλάδα διέμεναν σε δομές, ή διαμερίσματα και όταν αποκτούσαν την άδεια διαμονής, στην εξέδιδαν στη συνέχεια διαβατήρια και στην πλειοψηφία τους προσπαθούσαν να φτάσουν στη Βόρεια Ευρώπη. Τα νησιά έγιναν σημείο καθήλωσης για χιλιάδες πρόσφυγες-ισσες καθώς οι αιτήσεις ασύλου, όσων δεν κρίθηκαν ευάλωτοι-ες, διεκπεραιώνονταν με μεγάλη βραδύτητα. Οι πρόσφυγες-ισσες παρέμεναν σε hotspots στη Λέρο, Μυτιλήνη, Σάμο, Χίο, Κω σε συνθήκες γεωγραφικού αποκλεισμού, στο πλαίσιο της Κοινής Δήλωσης. Οι σοκαριστικές εικόνες των προσφυγικών καταυλισμών στα ελληνικά νησιά έγιναν σύμβολο της αποτυχημένης ελληνικής και ευρωπαϊκής πολιτικής για τους πρόσφυγες-ισσες (Βέζελ, 2020). Η χερσαία διαδρομή του Ανατολικού Μεσογειακού Δρόμου μέσω του Έβρου δεν ήταν εύκολα προσπελάσιμη και γι' αυτό δεν είχε αυξημένες αφίξεις (Dobbs, 2018).

Τον Φεβρουάριο του 2020 οι κάτοικοι των νησιών στα οποία επρόκειτο να δημιουργηθούν νέες δομές αντέδρασαν δυναμικά επιτιθέμενοι στις αστυνομικές δυνάμεις, και τις κατασκευαστικές εταιρείες, αποτρέποντας έτσι την εκκίνηση των εργασιών, δηλώνοντας με κάθε τρόπο ότι οι πρόσφυγες-ισσες ήταν ανεπιθύμητοι-ες (Νιβολιανίτης, 2020). Την ίδια εποχή στον Έβρο η Τουρκία προσπάθησε να ανοίξει τα σύνορά της στα οποία είχαν συγκεντρωθεί χιλιάδες πρόσφυγες-ισσες επιτρέποντας την διέλευσή τους προς την Ελλάδα. Η ελληνική κυβέρνηση αντέδρασε δυναμικά αποτρέποντας την είσοδο μεταναστών, η οποία περιγράφηκε ως «επιχείρηση παραβίασης των ελληνοτουρκικών συνόρων από χιλιάδες καθοδηγούμενους από την Τουρκία παράτυπους μετανάστες» (Τζίμας, 2021). Τα δεδομένα της προσφυγικής

«κρίσης» του 2015 αντιστράφηκαν, όταν η Ελλάδα προβλήθηκε ως θύμα ασύμμετρης απειλής (Μητσοτάκης, 2020), αναβαθμίστηκε ως ευρωπαϊκή ασπίδα (von der Leyen, 2020) και αντιστρέφοντας τους όρους της δημόσιας συζήτησης, αναπαρέστησε τον ευάλωτο προσφυγικό πληθυσμό ως πιόνια της γεωπολιτικής ατζέντας της Τουρκίας. Η διάσωση πλέον αφορούσε όχι τους ανθρώπους, αλλά τα σύνορα της Ευρώπης. Και αυτή είναι η ακολουθούμενη πολιτική ως σήμερα (Βασιλάκη, 2022).

2.2 Η «στέγαση»

Τα σημερινά στρατόπεδα προσφύγων-ισσών, στην Ελλάδα και αλλού δεν ήταν καινοτομία της εποχής μας. Προϋπήρχαν με αναλογίες προς τα σημερινά: τα βρετανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης του πολέμου των Μπόερ, τα στρατόπεδα που δημιουργήθηκαν για Αρμένιους που διέφυγαν στην Ευρώπη το 1915-1918, τα στρατόπεδα των μεταναστών εργατών την περίοδο Dust Bowl στην υφεσιακή περιοχή της Καλιφόρνια το 1930 (McConnachie, 2016). Ευρείας κλίμακας στρατόπεδα προσφύγων-ισσών ως απάντηση στην αναγκαστική μετανάστευση παρουσιάστηκαν κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Δημιουργήθηκαν στρατόπεδα εκτοπισμένων, αρχικά για να στεγάσουν άτομα που διέφυγαν του Ναζιστικού καθεστώτος, απελευθερώθηκαν από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης ή εγκατέλειπαν τον Σοβιετικό Στρατό (McConnachie, 2016). Στο Cottbus-Sielow και το Stargard μετά το 1921 δημιουργήθηκαν στρατόπεδα, σε τοποθεσίες πρώην στρατοπέδων αιχμαλώτων, για τους «ενοχλητικούς ξένους», τους πρόσφυγες-ισσες, μεταξύ αυτών μητέρες με παιδιά, της Ανατολικής Ευρώπης που είχαν δραπετεύσει από τον πόλεμο, τη φτώχεια και τις θρησκευτικές διώξεις προς τη Γερμανία (Stone, 2019). Στην πλειονότητά τους ήταν Εβραίοι και το Cottbus-Sielow μπορεί να θεωρηθεί επίσης ως το πρώτο στρατόπεδο συγκέντρωσης για Εβραίους του 20ού αι. (Agamben, 2005, 258).

Ογδόντα χρόνια πριν οι προσφυγικοί καταυλισμοί εκτοπισμένων πληθυσμών στην Ευρώπη δεν διέφεραν πολύ τόσο στα εξωτερικά χαρακτηριστικά, όσο και στις επιπτώσεις στον πληθυσμό τους, από τα σημερινά προσφυγικά στρατόπεδα.

Μία μελέτη του 1955 ανέφερε ότι τα αποτελέσματα της διαβίωσης σε προσφυγικά καμ্পς ήταν τα ίδια για τον πληθυσμό των έγκλειστων: εξάρτηση και αίσθηση απώλειας του εαυτού και της εστίας. Οι πρόσφυγες-ισσες ζούσαν κάτω από ειδικές συνθήκες περιορισμού και ελέγχου, διαχωρισμένοι-ες από τον πληθυσμό υποδοχής, σε κοινόχρηστες εγκαταστάσεις, με έλλειψη ιδιωτικότητας, συνωστισμένοι-ες σε μια

οριοθετημένη, περιορισμένη περιοχή εντός της οποίας έπρεπε να διεξάγεται η καθημερινή ζωή (Murphy, 1955).

Εικόνα 3. Parrino, N. (1943) Πολωνοί Πρόσφυγες-ισσες σε Καταυλισμό του Ιράν Πηγή: Library of Congress

Σε έρευνα του 1977 που μελέτησε καταυλισμούς στην Ινδία, την Ονδούρα, τη Μανάγκουα κ.α. με συνεχή εισροή προσφύγων-ισσών, παρουσιάζοντουσαν τρεις διακριτές φάσεις ανάπτυξης τους που αφορούσαν στην άμεση κάλυψη της έκτακτης κατάστασης. Στην πρώτη φάση οι πρόσφυγες-ισσες κατευθύνονταν εκεί που τους οριζόταν και λάμβαναν κάποιες παροχές με ελάχιστη έως καθόλου εμπλοκή/συμμετοχή τους. Η δεύτερη φάση αφορούσε την περίοδο κοινωνικής αναδιοργάνωσης, όπου οι πρόσφυγες-ισσες δημιουργούσαν φιλικές σχέσεις, νέες ή παλιές. Αυτό χαρακτηριζόταν από προσαρμογές στο στρατόπεδο όπως μετακινήσεις, επαναομαδοποίηση σε μονάδες, συγκέντρωση υπηρεσιών. Στην τρίτη φάση, η διαμονή αποκτούσε πιο μόνιμο χαρακτήρα, το στρατόπεδο είχε εγκαταστάσεις και μια μόνιμη κοινότητα. Αυτές οι φάσεις παρουσιάζουν αντιστοιχία με τις Δομές Φιλοξενίας, όπως εξελίχτηκαν από το 2015 στην Ελλάδα. Ο Cuny (1977) επισήμαινε ότι ένα στρατόπεδο προσφύγων-ισσών μπορεί από προσωρινό να γίνει μόνιμο. Μπορούσε δηλαδή να αποκτήσει τη μορφή μιας μικρής πόλης και γι' αυτό έπρεπε να σχεδιάζεται εξ αρχής, με όλες τις απαραίτητες υποδομές .

Τα καμبس προσφύγων-ισσών μπορούν να παρέχουν φιλοξενία με την απροϋπόθετη ντεριντιανή έννοια (Ramadan, 2008). Απροϋπόθετη φιλοξενία είναι η απόλυτη μορφή της. Απαιτεί την διάνοιξη, την υποδοχή χωρίς ερώτηση, την διπλή εξάλειψη: του ερωτήματος και του ονόματος (Derrida, 2006, 37). (Ο απροϋπόθετος νόμος της φιλοξενίας σύμφωνα με τον Derrida (2006) είναι ένας νόμος χωρίς προσταγή, χωρίς διαταγή και χωρίς καθήκον. Είναι φιλοξενία που δεν επιδιώκει να προσδιορίσει την ταυτότητα του φιλοξενούμενου και προέρχεται από την άπειρη ευθύνη μου απέναντι στον άλλο (Λεβινάς, 2007). Απαιτεί ανοιχτότητα, να μπορείς να αλλάζεις, να επιτρέπεις στον άλλο να σε αλλάζει (Καλοκύρης, 2017). Η άλλη διάσταση είναι ότι τα καμبس μπορούν να λειτουργούν υπό μια έννοια καντιανής φιλοξενίας. Σε αυτή την

περίπτωση ο φιλοξενούμενος δεν αντιμετωπίζεται με εχθρότητα, έχει το δικαίωμα της επίσκεψης διασφαλίζοντας την εδαφική και πολιτική ακεραιότητα των χωρών υποδοχής (Kant, 2006)).

Τα καμψ αποτελούν βιολογικές αναγκαιότητες για την υποστήριξη των ανθρώπινων λειτουργιών, καταφύγιο και προστασία από την ασθένεια και την πείνα (Redfield, 2005). Τα στρατόπεδα εμφανίζονται μαζί με τους νόμους που ρυθμίζουν την ιθαγένεια και τη στέρησή της (Agamben, 2000). Είναι αξιοσημείωτο ότι τα πρώτα στρατόπεδα στην Ευρώπη χτίστηκαν ως χώροι ελέγχου των προσφύγων-ισσών και αυτή η διαδοχή των στρατοπέδων εγκλεισμού σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και στη συνέχεια εξόντωσης αντιπροσωπεύει μια απολύτως πραγματική συγγένειά τους (Agamben, 2000, 22). Θα μπορούσε κανείς να τα δει σαν τεχνική διακυβέρνησης, ως προσωρινό και έκτακτο μέτρο στην αντιμετώπιση της έκτακτης κατάστασης του προσφυγικού και ως εκ τούτου κατάσταση εξαίρεσης (Agamben, 2006). Είναι χώροι που παράγονται από τις πολύμορφες και παγκόσμιες διαδικασίες του αποκλεισμού, τόποι «εκτός όλων των τόπων», όπου διάφορες κατηγορίες ανεπιθύμητων, απάτριδων, παριών κ.λπ., βρίσκονται εκεί «προσωρινά» (ή διαρκώς). Καθώς τα καμψ βιώνονται ως συνώνυμο του «συνόρου», μερικές φορές συνώνυμο της «φυλακής», βιώνονται ως «άλλοι χώροι», παραγόμενοι και παράγοντες κοινωνικοί χώροι (Lefebvre, 1991, 116). Σύμφωνα με τον ορισμό της ετεροτοπίας από τον Foucault, τα καμψ είναι ετεροτοπίες, είδη χώρων που βρίσκονται έξω από κάθε χώρο, ακόμα και αν όντως χωροθετούνται (Agier, 2011).

Το ανθρωπιστικό καθεστώς διακυβέρνησης είναι αυτό που, σύμφωνα με τον Agier (2011), κατασκευάζει, διαχειρίζεται και ελέγχει τα στρατόπεδα προσφύγων-ισσών, με τους δικούς του συγκεκριμένους τρόπους παρέμβασης, νομιμοποίησης και διακυβέρνησης. Ανάλογα με τον χώρο που βρίσκονται διακρίνονται σε αυτοοργανωμένα καταφύγια (διασυνοριακά σημεία, άτυπους χώρους κατασκήνωσης, «ζούγκλες», γκέτο, γκρίζες ζώνες, καταλήψεις), κέντρα διαλογής (κέντρα διέλευσης, «σταθμοί διαδρομής», ζώνες αναμονής), χώρους εγκλεισμού (στρατόπεδα προσφύγων-ισσών, αποκεντρωμένοι οικισμοί της Ύπατης Αρμοστείας), ειδικούς χώρους (στρατόπεδα εσωτερικά εκτοπισμένων).

Ένα καμπ, όπως το αποκαλούν οι κάτοικοί του, μπορεί να 'ναι και στρατόπεδο και ανοιχτή δομή, ανάλογα με την βιωμένη αίσθηση της ιστορικής στιγμής των ανθρώπων που μένουν εκεί, που δεν συμβαδίζει με τον χαρακτηρισμό που του αποδίδουν οι εξωτερικοί παρατηρητές (Στεφάνου και Ανδρούσου, 2021).

Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί επίσης ότι τα στρατόπεδα προσφύγων-ισσών, ως επινοημένος κοινωνικός μικρόκοσμος, πλησιάζουν τον ιδεότυπο του ολοπαγούς ιδρύματος του Ervin Goffman (Bauman, 2002) και αυτό θα εξετάσω στην επόμενη ενότητα.

2.2.1 Η στέγαση ως θεσμική υποχρέωση υποδοχής

Από το 2012 η ελληνική κυβέρνηση σχεδίαζε την χωροθέτηση της κράτησης μεταναστών σε παλιά ανενεργά στρατόπεδα (Στυλιανίδης, 2012). Στην προσφυγική «κρίση» του 2015 στην Ελλάδα οι κρατικές αρχές και οι οργανισμοί του εθνικού και διεθνούς ανθρωπιστικού συστήματος ανταποκρίθηκαν παρέχοντας στον πληθυσμό στέγαση σε οργανωμένα στρατόπεδα προσφύγων-ισσών σε χωρικά απομονωμένους και κοινωνικά περιθωριακούς χώρους διαβίωσης. Η φιλοξενία σε προσφυγικούς καταυλισμούς, θεωρήθηκε αναγκαία για την αντιμετώπιση των ανθρωπιστικών αναγκών σε έκτακτες καταστάσεις δεδομένου του πλήθους των προσφύγων-ισσών. Η κατάσταση που διαμορφώθηκε τον Μάρτιο του 2016 με την Δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης – Τουρκίας¹ οδήγησε στην ανάγκη συμμόρφωσης της πολιτείας με τις κανονιστικές οδηγίες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (στο εξής ΟΗΕ) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής Ε.Ε.). Ειδικότερα οι απαιτήσεις της υποδοχής και φιλοξενίας των αιτούντων-σών διεθνή προστασία/άσυλο περιγράφονταν στην Οδηγία 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, και ενσωματώθηκαν στο εθνικό δίκαιο με τον νόμο 4375/2016.

Ο νόμος 4375/2016 περιλάμβανε οδηγίες για τους χώρους υποδοχής, οι οποίοι διακρίνονταν σε “Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης” (Κ.Υ.Τ.), “Ανοιχτές Δομές Προσωρινής Υποδοχής Αιτούντων Διεθνή Προστασία” και “Ανοιχτές Δομές Προσωρινής Φιλοξενίας”. Ο νόμος «πρωτοτυπούσε» προβλέποντας τη διαμόρφωση ειδικών χώρων για τη φιλοξενία πληθυσμών που βρίσκονταν στην αναμονή για την εξέταση του αιτήματος ασύλου με τη διαδικασία της συνέντευξης, διαχωρίζοντας τη διαχείριση του προσφυγικού στη νησιωτική περιοχή και στην ενδοχώρα.

Στη νησιωτική Ελλάδα δημιουργήθηκαν τα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης, hotspots, και οι νεοεισερχόμενοι-ες βρέθηκαν σε κατάσταση αποκλεισμού μετακίνησης μέχρι να υποβληθεί αίτημα ασύλου. Το βασικό επίδικο στα hotspots στα νησιά δεν ήταν η κράτηση και ο εγκλεισμός, αλλά η χωρο-χρονικά καθορισμένη ολοκλήρωση της διαδικασίας του αιτήματος διεθνούς προστασίας. Έτσι

¹ Ευρωπαϊκή Ένωση: Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016. Διαθέσιμη σε <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά με οργανωμένη συνέπεια οι «περιφερειακές ζώνες προστασίας» (regional protection zones) και τα «μεταβατικά κέντρα επεξεργασίας» (transit processing centers). Οι εισερχόμενοι πληθυσμοί φιλτράρονται, ξεδιαλέγονται και κατανέμονται αναλόγως: είτε λαμβάνοντας άδεια παραμονής για εργασία ή άλλους λόγους, άσυλο ή όποια άλλη μορφή διεθνούς προστασίας είτε αποφασίζεται απέλαση λόγω μη επιλεξιμότητας σε κανένα από τα διαθέσιμα καθεστώτα νόμιμης διέλευσης και διαμονής (Παρσάνογλου, 2020).

Στην ενδοχώρα συστάθηκαν οι Ανοιχτές Δομές Προσωρινής Υποδοχής ή Φιλοξενίας, και αφορούσαν τον πληθυσμό που είχε ήδη υποβάλει αίτημα ασύλου, κρίθηκε ευάλωτος και περίμενε την εξέτασή του. Οι Δομές Φιλοξενίας στέγαζαν αρχικά αιτούντες-σες άσυλο. Αυτοί-ές μπορούσαν να φύγουν από τους περιοριστικούς όρους του hotspot λόγω ευαλωτότητας και να μετακινηθούν στην ενδοχώρα για να ζήσουν μια «κανονική» ζωή. Οι Δομές παρουσίαζαν συγκεκριμένα χωροταξικά και οργανωτικά χαρακτηριστικά. Ειδικότερα είχαν χωρική μορφή τακτικά διατεταγμένης κατασκήνωσης, με παράλληλη ανάπτυξη βοηθητικών χώρων και άτυπων εξόδων, σε επιλεγμένες τοποθεσίες, απομονωμένες ή αφανείς στον αστικό ιστό. Για την στέγαση χρησιμοποιούνταν, κατά κύριο λόγο, καταλύματα προσωρινής διαμονής (όπως σκηνές, τέντες, containers) τα οποία μπορούσαν άμεσα να απομακρυνθούν, χωρίς να αφήσουν ίχνη αφού δεν ήταν θεμελιωμένες στο έδαφος. Στις Δομές παρείχαν υπηρεσίες δημόσιοι φορείς (Υπουργεία Παιδείας, Υγείας, Ενόπλων Δυνάμεων και Προστασίας του Πολίτη), διεθνείς οργανισμοί (UNHCR, IOM) και πληθώρα εθνικές και διεθνείς ΜΚΟ με αντικείμενα την υγειονομική περίθαλψη, νομικές συμβουλές, τεχνική υποστήριξη και συνολική διαχείριση. Η διοίκηση των στρατοπέδων υποτίθεται ότι στηρίζονταν στην επικοινωνία με τους διαμένοντες και στην αντιπροσωπευτική συμμετοχή των κοινοτήτων τους (Tsiganou, 2020).

2.2.2 Ανοιχτές Δομές Φιλοξενίας

Οι στεγαστικές επιλογές που προκρίθηκαν στην ενδοχώρα δεν ήταν με σαφή και διαφανή χωροταξικά κριτήρια γιατί προφανώς η πρόθεση της πολιτείας ήταν να κρατά στο περιθώριο τους εισερχόμενους πληθυσμούς. Αυτό δεν ακολουθήθηκε απόλυτα στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα και Θεσσαλονίκη), όπου οι δομές φιλοξενίας βρίσκονταν συχνά και αναπόφευκτα κοντά στον αστικό ιστό. Έτσι οι πρόσφυγες-ισσες μπορούσαν να αναπτύσσουν σχέσεις και δραστηριότητες στην πόλη, κάτι που εντάθηκε καθώς παράλληλα λειτουργούσαν προγράμματα φιλοξενίας σε διαμερίσματα, ανάδοχες οικογένειες και ξενοδοχεία (Γεμενιτζή, 2017). Παράλληλα αναπτύχθηκε και άλλου τύπου στέγαση προσφύγων-ισσών χωρίς

κρατικό έλεγχο (καταλήψεις), έτσι ώστε τα δίκτυα κοινοτήτων να λειτουργούν υποστηρικτικά και ενδυναμωτικά (Παρδαλίδης, 2013). Η οργάνωση και λειτουργία των ανοιχτών δομών της ενδοχώρας, όπως και όλων των αντιστοίχων της, προβλέφθηκε από την Υπουργική Απόφαση 11.1/6343/2014. Επίσης λαμβάνονταν υπόψη οι Κατευθυντήριοι Κανονισμοί της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO) για τις συνθήκες υποδοχής και επιμέρους αποφάσεων (EASO, 2016). Οι κατευθυντήριες για τις παρεχόμενες συνθήκες υποδοχής αφορούν τους τομείς της στέγασης, σίτισης, ρουχισμού και άλλων μη διατροφικών προϊόντων, βοηθήματος για τα καθημερινά έξοδα, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, ενημέρωσης και παροχής συμβουλών, εντοπισμού, αξιολόγησης και κάλυψης ειδικών αναγκών. Οι κατευθυντήριες γραμμές ορίζουν ως αναπόσπαστο τμήμα τις αρχές που διέπουν την εφαρμογή και αφορούν τη διαφάνεια και λογοδοσία, την ενεργό συμμετοχή του συνόλου των αιτούντων, περιλαμβανομένων των παιδιών, στη διαχείριση των υλικών μέσων και των άυλων παραμέτρων των συνθηκών υποδοχής, την απαγόρευση των διακρίσεων και τη μέριμνα για την κάλυψη ειδικών αναγκών. Αφήνουν στη διακριτική ευχέρεια των κρατών υποδοχής τον τρόπο εφαρμογής (EASO, 2016).

Με τον Νόμο 4636/2019 και την Υπουργική Απόφαση 23/13532/2020 περιγράφηκε εκ νέου αναλυτικά και εφαρμόστηκε η οργάνωση και οι κανόνες λειτουργίας και δεοντολογίας. Η διοικητική οργάνωση αφορούσε το προσωπικό, όπως και οι κανόνες λειτουργίας και δεοντολογίας, που από το 2014 ήταν σαφώς διατυπωμένοι, χωρίς και τυπικά πλέον περιθώρια λήψης συλλογικών αποφάσεων μέσω της ενεργής συμμετοχής των αιτούντων. Οι λειτουργικοί τομείς που αναπτύσσονταν ανά τομέα ανθρώπινης ανάγκης ήταν προκαθορισμένοι και οργανισμοί καλούνταν να τις καλύψουν με τυποποιημένες διαδικασίες βάσει δυνάμει και κατά περίπτωση προγραμματικών συμβάσεων. Οι φιλοξενούμενοι-ες αναφέρονταν ως «παραμένοντες» είχαν υποχρεώσεις που περιγράφονταν αναλυτικά στη σχετική νομοθεσία και δικαιώματα «όπως περιγράφονται στο διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό δίκαιο» στη βάση του Γενικού Κανονισμού Λειτουργίας (23/13532/2020, 58693). Για οποιαδήποτε παρέκκλιση και παραβίαση των υποχρεώσεων των «παραμενόντων» προβλέπονταν τα διοικητικά μέτρα που μπορούσαν να ληφθούν όπως και οι διαδικασίες περιορισμού, διακοπής και λήξης της φιλοξενίας.

Σε αυτό το πλαίσιο από το 2019 κάθε δομή λειτουργούσε με προκαθορισμένη γραφειοκρατική οργάνωση για την εξυπηρέτηση των αναγκών της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας προσφύγων-ισσών, αιτούντων-ών ασύλου. Το προσωπικό της δομής με βάση το γραφειοκρατικό σχέδιο λειτουργίας επέβλεπε την εφαρμογή του σε όλες τις πτυχές της διαβίωσης των διαμενόντων-ουσών. Λειτουργούσε αντιμετωπίζοντας το σύνολο του πληθυσμού ως ολότητας με αυτοματοποιημένες

διαδικασίες, από την διαδικασία εισόδου, καταγραφή, ψυχοκοινωνική και ιατρική υποστήριξη, εκπαίδευση, ένταξη έως την αποχώρηση. Από το 2020 στις Δομές διορίστηκαν Διοικητές².

Η τοποθέτηση των προσφύγων-ισσών σε δομές ήδη από το 2015 οδήγησε αναπόφευκτα σε κοινωνικό διαχωρισμό από τον υπόλοιπο πληθυσμό, αφού η έννοια της γειτονιάς απουσίαζε, απομακρύνοντας οποιαδήποτε αίσθηση κανονικότητας και κάθε προοπτική κοινωνικής ενσωμάτωσης. Μέσα στις δομές, λειτούργησαν με πρωτοβουλία των ωφελούμενων αυτοσχέδιοι χώροι λατρείας και με την πάροδο του χρόνου, λόγω της απόστασης από υποδομές του αστικού ιστού, παντοπωλεία, καντίνες για φαγητό, φαλάφελ, φούρνοι, κομμωτήρια, αυτοσχέδια παζάρια κ.α. (Βλαστού-Δημοπούλου, Παπατζανή, Σιώτου και Χατζηπροκοπίου, 2022). Οι πρόσφυγες-ισσες προσπαθούσαν να φτιάξουν μια δική τους αυτοτελή κοινωνική πραγματικότητα περιχαρακωμένοι-ες εντός των ορίων των δομών.

Η διαβίωση στις δομές θεωρήθηκε εξ αρχής προβληματική και χαρακτηρίστηκε από υψηλά επίπεδα ελέγχου και επιτήρησης. Η αντιμετώπιση πολλαπλών μορφών ευαλωτότητας, ήταν αποσπασματική και ατελής, χωρίς να αντιμετωπίζονται οι τραυματικές εμπειρίες των διώξεων που οι άνθρωποι είχαν υποστεί. Οι συνθήκες διαβίωσης εντός των δομών προήγαγαν προνοιακού τύπου στρατηγικές, ενάντιες στην αυτόνομη διαχείριση της ζωής (Κουραχάνης, 2019).

Μία από τις προνοιακές στρατηγικές ήταν το οικονομικό βοήθημα το οποίο διανέμονταν από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες από το 2017 έως τον Οκτώβριο 2021, και μετά από το Υπουργείο Μετανάστευσης μέσω τραπεζικών καρτών, στους/στις αιτούντες-σες άσυλο των δομών/διαμερισμάτων. Το ποσό του βοηθήματος κυμαίνονταν από 150 ευρώ για ένα άτομο έως 420 ευρώ για μια τετραμελή οικογένεια και άνω, ενώ σε περιπτώσεις παροχής σίτισης περικόπτονταν στο μισό (Ύπατη Αρμοστεία, 2021). Αφορούσε δαπάνες διαβίωσης όπως τρόφιμα, ένδυση, υπόδηση, είδη προσωπικής υγιεινής, τηλεπικοινωνίες, μετακίνησης εντός του τόπου διαμονής, καθώς και βασικά σχολικά είδη και φαρμακευτικά έξοδα (στο ίδιο). Όπως επισημαίνει η Tazzioli για την ελληνική περίπτωση του οικονομικού βοηθήματος αμφισβητώντας το αφήγημα της οικονομικής ένταξης, το θεωρεί οικονομικό εργαλείο στην διακυβέρνηση του προσφυγικού (2019). Οι αιτούντες-σες που έχουν πρόσβαση στις διαδικασίες ασύλου αποδεικνύεται ότι είναι προσωρινά διαχειρίσιμοι-ες μέσω χρηματοοικονομικών-

² Τεύχος Υ.Ο.Α.Δ. 381/23.05.2020, 1688

ανθρωπιστικών εργαλείων και ωθούνται να ενεργούν σαν να είναι πολίτες, ή καλύτερα ως «παρα-πολίτες» και ως ενεργά ανθρωπιστικά υποκείμενα (στο ίδιο).

Τραυματισμένοι-ες από τις συγκρούσεις που βίωσαν στις χώρες τους, από την ξαφνική κατάρρευση των υποστηρικτικών οικογενειακών και κοινοτικών δομών, οι πρόσφυγες-ισσες ζούσαν με το πρόσθετο άγχος της αβεβαιότητας και της συνεχούς αναμονής. Οι άνθρωποι μετακινούνταν, με ένα φάκελο γεμάτο χαρτιά, από την πατρίδα τους και από τον τόπο άφιξης, την Ελλάδα. Ένα φάκελο που περιείχε ανάκατες ιατρικές γνωματεύσεις και διοικητικά έγγραφα, πρόχειρα εκτυπωμένα σε μια άγνωστή τους συνήθως γλώσσα. Μετακινούνταν ανάμεσα σε στρατόπεδα απομάκρυνσης, hotspot, και στρατόπεδα υποδοχής, μεταξύ πιθανότητας απέλασης και αιτήματος ασύλου, μεταξύ χωρών, νομοθεσιών, ιδρυμάτων (Σοβόλου και Ριζάκος, 2017). Πηγαиноέρχονταν σε containers-γραφεία κοινωνικών λειτουργιών, ψυχολόγων, γιατρών, διοικητικών υπαλλήλων, τεχνικής υποστήριξης, νομικής υποστήριξης, ΜΚΟ, εθελοντών. Καθώς ο αριθμός των κοινωνικών λειτουργιών και των διερμηνέων ήταν περιορισμένος, οι δυνατότητες άμεσης παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών περιορίζονταν. Ο ρυθμός απόκρισης στα κάθε φύσεως αιτήματα, και η διεκπεραίωση των διοικητικών διαδικασιών που συνδέονταν με τα αιτήματα ασύλου αργοπορούσαν σημαντικά. Ενδεικτικά, σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη στις αρχές του 2017, πολλοί-ές από όσους-ες έφτασαν στη χώρα τέλη 2015 ή αρχές 2016 και δεν είχαν προλάβει να φύγουν μέσω της βαλκανικής διαδρομής, δεν είχαν ακόμα αποκτήσει σαφές νομικό καθεστώς ως πρόσφυγες-ισσες (Demarchi και Lenehan, 2019).

Η βασική πεποίθηση που καλλιεργήθηκε με όλο αυτό το χρονοβόρο πήγαινε-έλα, που χαρακτηριζόταν από αναμονή, καθυστέρηση και μετακίνηση, ήταν ότι ο χρόνος των κατοίκων μιας δομής άξιζε λιγότερο από τον χρόνο των υπολοίπων πολιτών (Khosravi, 2018). Το ψυχολογικό τίμημα ήταν ανυπολόγιστο, πυροδοτώντας μια αίσθηση αδυναμίας - χαρακτηριστικό της ζωής εν κενώ (Dragonas, 2021).

Σύμφωνα με έκθεση του 2016, «οι συνθήκες στέγασης των προσφύγων-ισσών και των μεταναστών στα κέντρα φιλοξενίας που επισκέφθηκε η ΕΕΔΑ ήταν προβληματικές έως απολύτως ακατάλληλες. Μόνο στον Ελαιώνα διαπιστώθηκαν σχετικά αξιοπρεπείς συνθήκες στέγασης, ενώ υπήρξαν παράπονα για την ποιότητα της σίτισης» (ΕΕΔΑ, 2016, 7-8).

Αναφορικά με την υγειονομική κατάσταση/ έλεγχο των δομών, αυτές βρίσκονταν υπό τη συνεχή υποστήριξη/ επιτήρηση του ΕΟΔΥ, ο οποίος αναρτούσε την «Εβδομαδιαία Έκθεση επιδημιολογικής επιτήρησης σε σημεία φροντίδας της υγείας

προσφύγων/μεταναστών, χώρους παροχής υπηρεσιών πρωτοβάθμιας περίθαλψης (κλινικές/ιατρεία) που λειτουργούσαν εντός των Κέντρων Φιλοξενίας Προσφύγων/Μεταναστών, και των Κέντρων Υποδοχής και Ταυτοποίησης (Κ.Υ.Τ.)» από το 2016 έως και 5/02/23 στην επίσημη ιστοσελίδα του Εθνικού Οργανισμού Δημόσιας Υγείας (ΕΟΔΥ, 2023). Από την αρχή η αντιμετώπιση των προσφυγικών πληθυσμών ως δυνάμει υγειονομικής βόμβας ήταν ευρύτατα διαδεδομένη και χρησιμοποιούνταν ως βασικό επιχείρημα της ακροδεξιάς ρητορικής ενάντια σε κάθε μορφή ένταξης, ενισχύοντας τις συνθήκες επιτήρησης και ελέγχου.

Όπως ήταν αναμενόμενο, την περίοδο του Covid-19 αυτή η επιχειρηματολογία ενισχύθηκε. Σε ολόκληρη την Ευρώπη και στα σύνορά της οι υβριδικοί χώροι του μεταναστευτικού περιορισμού και της κράτησης πολλαπλασιάστηκαν. Οι πρόσφυγες-ισσες περιορίστηκαν στην ηπειρωτική χώρα και στα νησιά για τη δική τους προστασία αλλά και των πολιτών από εκείνους-ες. Στην Ελλάδα οι αιτούντες-ες άσυλο περιορίστηκαν με αυστηρότερο και διαρκέστερο, κατά τέσσερις μήνες, εγκλεισμό απ' ό,τι ο υπόλοιπος πληθυσμός (Tazzioli, 2021). Η επιβολή των περιορισμών του υγειονομικού αποκλεισμού των Δομών/ Κ.Υ.Τ. οδήγησε σε συναισθήματα εκφοβισμού, άγχους και παγίδευσης (Refugee Trauma Initiative, 2020). Η αναστολή όλων των διαδικασιών της Υπηρεσίας Ασύλου από το Μάρτιο έως τον Ιούνιο του 2020 με φυσική παρουσία και στη συνέχεια με παρατάσεις ως προς την ισχύ των τριπτύχων, αναβολές, και χρονολογικούς επαναπροσδιορισμούς των διαδικασιών συνέντευξης (Υπηρεσία Ασύλου, 2020, 2021) επέτεινε την αβεβαιότητα και το άγχος σχετικά με την πορεία του αιτήματος και των διαδικασιών που σχετιζόνταν με τα νομιμοποιητικά έγγραφα και τον Προσωρινό Αριθμό Ασφάλισης και Υγειονομικής Περίθαλψης Αλλοδαπού (ΠΑΑΥΠΑ) των αιτούντων-ών. Το διοικητικό πρόστιμο των κατ' ελάχιστον 150 ευρώ, που αφορούσε τη μη συμμόρφωση με τα μέτρα για τη μη διάδοση του ιού, για έναν πρόσφυγα-ισσα ήταν το ποσό που εισέπραττε μηνιαία για την κάλυψη των βασικών αναγκών του. Παράγοντες που επηρέασαν την ευημερία των προσφύγων-ισσών εκείνη την περίοδο ήταν ο φόβος της επιβολής προστίμου, η διακοπή των δια ζώσης δραστηριοτήτων των ΜΚΟ, η έλλειψη πληροφόρησης, τα διαφορετικά επίπεδα ανησυχίας σχετικά με το COVID-19, η αυξημένη αβεβαιότητα για την κάλυψη των βασικών αναγκών και η υψηλότερη μετάδοση που παρατηρήθηκε (Refugee Trauma Initiative, 2020).

Οι συνθήκες διαβίωσης στα Κέντρα Υποδοχής και τις Δομές δυσχέραναν πολύ τη συμμόρφωση με τις υγειονομικές οδηγίες συνιστώντας πρόκληση την πρόληψη μετάδοσης του covid 19. Αυτές οι συνθήκες πιθανότατα εξηγούσαν την υψηλότερη μετάδοση που υπέδειξαν δεδομένα ερευνών. Η λήψη μέτρων σωματικής απόστασης και υγιεινής (π.χ. πλύσιμο χεριών) επικοινωνήθηκε και ενθαρρύνθηκε, από την

διοίκηση στην αρχή της πανδημίας, αλλά αυτά ήταν αδύνατο να ακολουθηθούν. Ο υπερπληθυσμός των κέντρων, οι υποτυπώδεις συνθήκες διαβίωσης, και οι ανεπαρκείς υπηρεσίες υγιεινής αύξησαν τη μετάδοση του ιού (Kondilis κ.α., 2021). Οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και άλλοι φορείς έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη στήριξη των πληθυσμών κατά την περίοδο της πανδημίας, προσαρμόζοντας με ταχύτητα προγράμματα και υπηρεσίες ενόψει των νέων αναγκών. Όμως υπήρξαν σοβαρές ανάγκες που δεν καλύφθηκαν, όπως η έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης από αξιόπιστες πηγές, ο αποκλεισμός από την παροχή εκπαίδευσης, και ζητήματα όπως οι εξώσεις από διαμερίσματα στην πόλη (Σπυράτου και Ρούσου, 2021).

Την περίοδο της πανδημίας είχαμε επίσης τη σαφή μετατόπιση του κεντρικού άξονα της πολιτικής που ασκήθηκε στο προσφυγικό, η οποία αποτυπώθηκε πέρα από τη νομοθετική κανονικοποίηση που προαναφέρθηκε στις διαδικασίες χωροθέτησης, τις συνθήκες στέγασης και διαβίωσης των ανθρώπων. Το Μάιο του 2021, περισσότεροι από 4100 άνθρωποι αναφέρονταν ως «unregistered», μη καταγεγραμμένοι, οι περισσότεροι από αυτούς συγκεντρωμένοι στα camps της Αττικής (Δημοπούλου, 2022). Το ίδιο χρονικό διάστημα αποφασίστηκε η κατάργηση-πολυπληθών ανοιχτών δομών, όπως ο Σκαραμαγκάς και ο Ελαιώνας και ξεκίνησε η παροχή σίτισης, η οποία είχε διακοπεί από το Φλεβάρη του 2018. Επίσης οργανώθηκαν σε νέα βάση οι συνθήκες φύλαξης και περιτοίχισης των δομών, όπως ορίζονταν στην σχετική Υπουργική Απόφαση. Οι δομές απέκτησαν ακόμη μεγαλύτερη «ασφάλεια». Αυτά είναι μερικές μόνο ενδείξεις της αλλαγής πολιτικής. Το ζήτημα των επαναπροωθήσεων ως απάντηση στις επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης (Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2020 ; Frelick και Randhawa, 2022 ; Μάλλιος, 2022), και η στοχοποίηση ΜΚΟ (Lawlor, 2022; Μηταράκης 2022) ως φορείς της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης του προσφυγικού είναι ζητήματα υπό διερεύνηση. Όπως σημειώνεται σε πρόσφατη έκθεση του State Department υπάρχουν παραβιάσεις των δικαιωμάτων των προσφύγων-ών και άσκηση φυσικής και λεκτικής βίας (Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 2023).

2.2.3 Ελαιώνας

Σε ένα αστικό κενό της Αθήνας, στον Ελαιώνα, εκεί που «από την αυλή σου μπορείς να δεις την Ακρόπολη» (Ρωπαϊτου-Τσαπαρέλη, 2005, 139), ιδιοκτησίας Δήμου Αθηναίων, τον Αύγουστο του 2015 μεταφέρθηκαν οι πρώτοι ανέστιοι νεοαφιχθέντες προσφυγικοί πληθυσμοί, στην πλειοψηφία τους οικογένειες με παιδιά, που διαβιούσαν σε δημόσιους χώρους στην Αθήνα, (Το Vima, 2015). Από τον χώρο, που βρισκόταν δίπλα στο ρέμα του προφήτη Δανιήλ, αξιοποιήθηκαν αρχικά

τα 16 στρέμματα, στα οποία τοποθετήθηκαν containers για την προσωρινή, transit στέγαση των προσφύγων-ισσών στην πορεία τους προς την Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη. Η Δομή του Ελαιώνα, ο Ελαιώνας Α' διαμορφώθηκε ως καταυλισμός έκτακτης ανάγκης (emergency sheltering) με στοιχεία προσωρινής στέγασης (temporary sheltering). Τα containers γέμιζαν και άδειαζαν αμέσως, αφού οι προσφυγικές ροές συνεχιζόντουσαν αμείωτες.

Εικόνα 4. 9 Αυγούστου 2015 Ελαιώνας. Προετοιμασίες εγκατάστασης οικίσκων Πηγή: Καθημερινή, 11-08-2015

Τον Δεκέμβριο του 2015 αξιοποιήθηκαν 8 ακόμα στρέμματα με αντίστοιχα containers, και έτσι δημιουργήθηκε ο Ελαιώνας Β'. Το κλείσιμο των συνόρων το Μάρτιο του 2016 και ο εγκλωβισμός 50.000 περίπου προσφύγων-ισσών στην Ελλάδα είχε ως αποτέλεσμα να μεταφέρονται στον Ελαιώνα οι πρόσφυγες-ισσες από το λιμάνι του Πειραιά (Βήμα, 2016) και από transit κέντρο υποδοχής μετατράπηκε σε ένα σχήμα μονιμότερης διαβίωσης (Χάγιου, 2016, 34). Το φθινόπωρο του 2016 προσαρτήθηκε ένας ακόμα χώρος συνολικής έκτασης 37 στρεμμάτων, ο οποίος διαμορφώθηκε με containers -- ο Ελαιώνας Γ'.

Η Δομή απέκτησε μορφολογία στρατοπέδου, με τριακόσια περίπου containers στημένα σε συστοιχίες, με διαδρόμους μεταξύ τους, και τρεις ανοιχτούς χώρους σαν πλατείες (Ρόμπου-Λεβίδη, 2021). Τα containers ήταν τοποθετημένα σε διάταξη κανάβου, δηλαδή πλέγματος γραμμών που δημιουργεί δίκτυο τετραγώνων (Καριώτου, 2022) όπως στα στρατόπεδα ή στους ελαιώνες. Στον Ελαιώνα Γ' υπήρχε εγκατεστημένο κλιμάκιο του ΓΕΕΘΑ, το οποίο είχε αναλάβει την χωροτακτική διαμόρφωση, την επίβλεψη του συσσιτίου τα πρώτα χρόνια και συνέβαλε με στρατιωτικό γιατρό.

Εικόνα 5. Είσοδος Δομής Ελαιώνα, 2017

Τα containers αποτελούνταν συνήθως από δύο δωμάτια και μια τουαλέτα, ενώ αρχικά υπήρχε νιπτήρας και ένα ψυγείο στο ένα από τα δύο δωμάτια, και μία κλιματιστική μονάδα (Ρόμπου-Λεβίδη, 2021). Η κλιματιστική μονάδα τοποθετημένη σε ένα από τα δύο δωμάτια αποτελούσε αιτία διενέξεων, γιατί έπρεπε να καλύψει τις ανάγκες και των δύοωματίων, που συχνά κατοικούνταν από διαφορετικές οικογένειες. Έτσι αν μια οικογένεια στο δωμάτιο της οποίας βρισκόταν η κλιματιστική μονάδα έκλεινε την πόρτα της, η άλλη οικογένεια κρύωνε ή ζεσταινόταν ανάλογα με την εποχή.

Εικόνα 6. Δωμάτιο Container Δομής Ελαιώνα

Ο πληθυσμός σιτίζονταν με διανομή έτοιμου φαγητού και γινόταν προσπάθεια να λαμβάνονται υπόψη οι διαιτητικές ανάγκες κάποιων ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού, όπως διαβητικοί-ές και βρέφη, στα οποία δινόταν γάλα σε σκόνη. Μετά το 2018 η δομή ενισχύθηκε με εγκατάσταση επιπλέον πυλώνων ηλεκτρικού ρεύματος, τα containers απέκτησαν ηλεκτρικές κουζίνες στο ένα δωμάτιο και τοποθετήθηκε δεύτερη κλιματιστική μονάδα σε όλα. Ανάλογα αυξήθηκε και το οικονομικό βοήθημα, το οποίο δίνονταν από το 2017, όπως προαναφέρθηκε. Η σίτιση επαναλήφθηκε από τον Οκτώβριο 2021 όταν η διαδικασία παροχής του

οικονομικού βοηθήματος μεταβιβάστηκε από την Ύπατη Αρμοστεία στο Υπουργείο και διακόπηκε με την αποχώρηση και των τελευταίων διαμενόντων.

Η Δομή διοικητικά υπάχθηκε στην Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Το οικόπεδο της Δομής ανήκε στο Δήμο Αθηναίων, ο οποίος έδειξε εξαιρετικό ενδιαφέρον για τα ζητήματα, εντάσσοντας τη Δομή στις πολιτικές του για τους πρόσφυγες-ισσες και τους μετανάστες-ριες, εδραιώνοντας μια συνεχή συνεργασία και υποστήριξη, τόσο με το προσωπικό του, όσο και με την μορφή υλικών πόρων, μεταφοράς τεχνογνωσίας και εν γένει αρωγής σε όποιους τομείς υπήρχε ανάγκη. Στο πλαίσιο, της διετούς αρχικά, Προγραμματικής Σύμβασης Παραχώρησης μεταξύ Υπουργείου Εσωτερικών- Δήμου Αθηναίων, του χώρου της Δομής, τον Δεκέμβριο του 2015, το Δημόσιο ανέλαβε στην ήδη βεβαρυμμένη περιβαλλοντικά περιοχή ως αντισταθμιστική υποχρέωση να ολοκληρώσει τα εκκρεμή έργα, έτσι όπως είχαν προσδιορισθεί, (οδοί Αγίας Άννης, Αγίου Πολυκάρπου, Προφήτη Δανιήλ, αποχετευτικά δίκτυα κ.λ.π.), από τη δημοτική αρχή. Πρέπει να αναφερθεί εδώ ότι οι αρμόδιοι φορείς προγραμματίζουν εξ αρχής την μείωση του προσφυγικού πληθυσμού και την οριστική διακοπή της λειτουργίας σε ορίζοντα πενταετίας (Κουτσονικολή, 2017). Ο λόγος για την διακοπή λειτουργίας ήταν η εκκρεμούσα ανέγερση του γηπέδου του Παναθηναϊκού με τα συνοδά έργα (Το Βήμα, 2009), για την οποία είχαν εκπονηθεί σχετικές μελέτες, όπως εκκένωσης της περιοχής και μετεγκατάστασης των Ρομά (Τσαγκαράτος και Γεωργιάδης, 2010).

Αρχικά η Δομή συστάθηκε και στελεχώθηκε με υπαλλήλους της Υπηρεσίας Υποδοχής και συμβασιούχους της ΜΚΟ International Rescue Committee (IRC). Από τον Ιούνιο του 2017 απέκτησε Προϊστάμενο, υπάλληλο του Υπουργείου Μετανάστευσης, υπεύθυνο για τη λειτουργία της και από το 2020, σε εφαρμογή σχετικής νομοθεσίας, Διοικητή. Στη Δομή ως διαχειριστικοί εταίροι ήταν η IRC, η Ευρωπαϊκή Έκφραση και ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ), με αντίστοιχες προγραμματικές συμβάσεις. Κλιμάκιο της Ύπατης Αρμοστείας την επισκεπτόταν τακτικά, η Υπηρεσία Ασύλου είχε υποστηρικτική παρουσία, ενώ διερμηνεία παρείχαν κατά περιόδους η Μετάδραση, η International Translation Company (ITC) και η European Asylum Support (EASO). Όπως επισημαίνεται από την επιτακτική προϋπόθεση παροχής διερμηνείας σε όλες τις πτυχές του προσφυγικού, αναδείχθηκαν οι ανάγκες κατάρτισης, εξειδίκευσης ανά τύπο διερμηνείας, και ολιστικής προσέγγισης μέσω ενός εθνικού φορέα συντονισμού για τη διερμηνεία (Ρέστα, 2017).

Η Δομή στον Ελαιώνα ήταν η πρώτη που δημιουργήθηκε, στην βάση της πολιτικής των κλειστών συνόρων και του αποκλεισμού προσφύγων-ισσών και μεταναστών, ένα

στοιχείο που καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την καθημερινότητά της, δημιουργώντας στους κατοίκους της μια κατάσταση αβεβαιότητας για το μέλλον (Χάγιου, 2016, 36). Οι κάτοικοι απέκτησαν την αίσθηση της μακρόχρονης προσωρινότητας, καθώς η στέγασή τους στη Δομή επιβλήθηκε από την Κοινή Δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης-Τουρκίας ως θεσμική υποχρέωση χωρίς να είναι επιλογή τους. Ίσως η γεωγραφική της τοποθεσία να ήταν το μόνο που είχε θετική απήχηση στους κατοίκους της λόγω της γειτνίασης με την Ομόνοια, την Βικτώρια και όλους εκείνους τους χώρους που οι κοινότητές τους αναπτύσσονταν (Παπατζανή, 2021). Στόχος των προσφύγων-ισμών ήταν πάντα να βγουν τα χαρτιά τους και να φύγουν με κάποιο τρόπο στην Γερμανία ή σε άλλη χώρα της Βόρειας Ευρώπης. Κι αυτό ήταν κάτι που στη συνέχεια έκαναν, όταν ολοκληρώνονταν οι διαδικασίες ή ερχόταν το πλήρωμα του χρόνου, συνήθως εγκαταλείποντας ξαφνικά το container τους σε κάποιους άλλους ήδη διαμένοντες ή νέους κατοίκους.

Σκοπός της δημιουργίας της Δομής ήταν η παροχή ενός βραχείας και μέσης διάρκειας σταθερού πλαισίου διαμονής, ικανού να καλύπτει όχι μόνο τις βασικές βιοτικές και κοινωνικές ανάγκες των φιλοξενουμένων, αλλά και τις παιδαγωγικές και μαθησιακές, διασφαλίζοντας ελευθερία στην κίνηση και την έκφραση, αναγνώριση της ατομικής τους αξίας, αξιοπρέπεια και ανάπτυξη δεξιοτήτων (Τσικαλάκη, Σκούρτη και Γεωργιάδης, 2020). Ο Ελαιώνας σε γενικές γραμμές, ήταν σε καλή κατάσταση σε σχέση με άλλες δομές, είχε σαφή κοινωνική οργάνωση, με χαρακτηριστικά κοινότητας, πολλές υπηρεσίες, καλές συνθήκες διαβίωσης. Ήταν “πρότυπο δομής” για την ομαλή λειτουργία του καθώς οι εντάσεις μεταξύ των διαμενόντων ήταν ελάχιστες και δεν υπήρξαν εθνοτικές συγκρούσεις (Κουτσονικολή, 2017 ; Καρδάρα, 2019).

Από το 2018 και μετά, λόγω του ότι είχε αποκτήσει μόνιμο στεγαστικό χαρακτήρα με την μακρόχρονη παραμονή, η Δομή φιλοξενούσε πλέον των αιτούντων-σών άσυλο και κατόχους άδειας διαμονής και όσους-ες είχαν τύχει απορριπτικών αποφάσεων στο αίτημα ασύλου και προσέφευγαν εκ νέου ή και όχι λόγω ένδειας.

Σύμφωνα με ρεπορτάζ ο Ελαιώνας έδινε την εικόνα ενός μικρού χωριού από το οποίο δεν έλειπε ούτε ο χώρος λατρείας (Γιαχνάκη, 2018).

Εικόνα 7. Τόπος Λατρείας στη Δομή Ελαιώνα.

Η πλειοψηφία των προσφύγων-ισσών, που διέμεναν στη Δομή, ήταν επί χρόνια φαρσόφωνοι και αραβόφωνοι, ενώ τα τελευταία δύο χρόνια της λειτουργίας της επικράτησαν οι γαλλόφωνοι υποσαχάριοι πληθυσμοί. Ενδεικτικά το 2019 διέμεναν 42 διαφορετικές εθνικότητες, και λειτουργούσε ασφαλής ζώνη ασυνόδευτων ανηλίκων (safe zone), που φιλοξενούσε 30 παιδιά, όλα αγόρια (Καρδάρα, 2019). Τον Δεκέμβριο του 2020 σύμφωνα με τον ΙΟΜ διέμεναν στη Δομή 2.420 άτομα και παρουσίαζε πληρότητα 123,6%, (ΙΟΜ, 2020), ενώ τον Δεκέμβριο του 2021 διέμεναν 2023 άτομα (Karagiannopoulou κα Agrafioti, 2021). Στον Ελαιώνα το 2021 πάνω από τους-τις μισούς-ές διαμένοντες-σες ήταν unregistered, προσωρινά διαμένοντες-σες δικαιούχοι-ες διεθνούς προστασίας, που βρέθηκαν στην Αθήνα στο πλαίσιο της «αποσυμφόρησης» των νησιών (Δημοπούλου, Παπατζανή, κ.α., 2021). Σύμφωνα με την απογραφή του ΙΟΜ τον Ιανουάριο του 2022 ο πληθυσμός της δομής ανερχόταν σε 2168 άτομα εκ των οποίων μόνο 764 ήταν καταγεγραμμένοι-ες δικαιούχοι-ες, το 34% ήταν παιδιά, ενώ η πλειοψηφία ήταν από τη Δημοκρατία του Κογκό και το Αφγανιστάν (ΙΟΜ, 2022).

Τον Σεπτέμβριο του 2020 ανακοινώθηκε στο Δημοτικό Συμβούλιο της Αθήνας η επέκταση της Δομής (Μανουσακάκης και Μπουλούκου, 2020), η οποία ουδέποτε υλοποιήθηκε. Την επόμενη χρονιά ανακοινώθηκε ότι παραπλεύρως στην ίδια έκταση θα λειτουργούσε από τον Δήμο Αθηναίων υπνωτήριο για άστεγους πρόσφυγες-ισσες, χωρητικότητας 500 ατόμων και σχεδιαζόταν μείωση του αριθμού των φιλοξενουμένων στον κύριο καταυλισμό έτσι ώστε να δημιουργηθούν οι αναγκαίες υποδομές για τη λειτουργία προγραμμάτων ένταξης (Γεωργιπούλου, 2021). Το σχεδιαζόμενο πιλοτικό πρόγραμμα αφορούσε περίπου 1.000 άτομα, με κριτήρια επιλογής που θα καθοριζόντουσαν λαμβάνοντας υπόψη τους πρόσφυγες-ισσες όλης της χώρας. Στην συνέχεια ο Δήμος Αθηναίων αναιρώντας όλα τα προαναφερόμενα ανακοίνωσε στα ΜΜΕ πως εξαντλήθηκαν τα περιθώρια διερεύνησης πηγής χρηματοδότησης, από κοινού με το αρμόδιο υπουργείο, Μετανάστευσης & Ασύλου), για τη μετατροπή της δομής σε ενταξιακή. Χωρίς αυτήν την προοπτική μετεξέλιξης, η Δομή στην υφιστάμενη κατάσταση δεν ήταν βιώσιμη (Αθήνα 984, 2021), και έπρεπε να κλείσει.

Η Δομή παρ' ότι ανοιχτή, εφόσον οι πρόσφυγες-ισσες μπαινόβγαιναν ελεύθερα, είχε χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να προσιδιάζουν σε ολοπαγές ίδρυμα. Αρχίζω από τα χαρακτηριστικά της που καθορίζουν την ανοιχτή λειτουργία της και αφορούν έναν ιστορικό χρόνο που διαρκεί έως το Μάρτιο του 2020, την έναρξη της πανδημίας. Χρησιμοποιώντας τον όρο «ανοιχτή» δεν αναφέρομαι μόνο στην ελευθερία στην

κίνηση, αλλά και την αλληλεπίδραση με άλλα συστήματα που βρίσκονταν έξω από τη δομή, μέσα από την οποία διακινείτο ελεύθερα η πληροφορία. Η δομή του Ελαιώνα βρισκόταν δέκα λεπτά από το κέντρο της πρωτεύουσας της χώρας και συνιστούσε την ανθρωπιστική απάντηση στην προσφυγική «κρίση», στον αντίποδα της περικλειστης Μόριας. «Προσπαθούσε» να μεταφέρει ένα μήνυμα ελπίδας, όπως αυτό του 2016 με το πέραςμα της ολυμπιακής φλόγας στη Δομή από ένα Σύρο πρόσφυγα με απόφαση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (Rudaw, 2016). Από το 2016 στη Δομή λειτουργούσαν Δομές Υποδοχής και Εκπαίδευσης προσφύγων-ισσών (ΔΥΕΠ) και Συντονιστές Εκπαίδευσης (ΣΕΠ) φρόντιζαν ώστε τα παιδιά να πηγαίνουν στα σχολεία της περιοχής και να υποστηρίζονται συστηματικά ώστε να μπορούν να ανταπεξέρχονται (Κρίθαρη, Σπυροπούλου, Τσιαγκάνη, 2021). Η μέριμνά τους ήταν αδιάλειπτη και συνεχής (στο ίδιο). Τα παιδιά μετακινούνταν από και προς τη Δομή κάθε πρωί με πούλμαν, καθώς τα σχολεία απείχαν. Αυτή η λύση μετακίνησης προκρίθηκε για τη διασφάλιση της ομαλής φοίτησης και της έγκαιρης προσέλευσής τους. Τα μεγαλύτερα παιδιά εγγράφονταν σε τεχνικά λύκεια και σχολές, και φοιτούσαν κανονικά όσο αυτό ήταν δυνατό. Η γονεϊκή εμπλοκή στην εκπαίδευση των παιδιών σύμφωνα με τους ΣΕΠ στη Δομή υπήρχε σε μεγάλο ποσοστό (στο ίδιο). Οι γονείς προσπαθούσαν να συμμετέχουν στις διαδικασίες που γίνονταν στο πλαίσιο της εκπαίδευσης των παιδιών τους στο σχολείο ακόμα και χωρίς συνδρομή διερμηνείας. Οι ενήλικες είχαν την δυνατότητα να κάνουν μαθήματα γλωσσών, Η.Υ. τόσο μέσα στη Δομή όσο και σε φορείς εκτός, και συμμετείχαν σε διάφορες δραστηριότητες. Το Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία (ΤΕΑΠΗ) του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) οργάνωσε από το 2015 παιδαγωγική παρέμβαση (Ανδρούσου, 2016) και από το 2017 έως και το κλείσιμο το 2022 είχε την επιστημονική ευθύνη και τη λειτουργία των νηπιαγωγείων μέσα στη Δομή.

Εικόνα 8. «Σαματοσάββατα», ΤΕΑΠΗ©Ανδρούσου Α.

Μέσα από τη σχεδιασμένη εθελοντική δράση καθηγητριών, φοιτητών και φοιτητριών του συντελέστηκε μια εκπαιδευτική – κοινωνική παρέμβαση που δημιούργησε ένα σταθερό και συγχρόνως ανοιχτό πλαίσιο, όπου τα παιδιά μπορούσαν να εκφραστούν, να παίξουν, να διασκεδάσουν, να λειτουργήσουν και πάλι ως παιδιά. Το ΤΕΑΠΗ πρόσφερε στήριξη στα παιδιά πρόσφυγες-ισσες προσχολικής και σχολικής ηλικίας, και στις οικογένειές τους, ενισχύοντας ταυτόχρονα την ένταξη των παιδιών προσφύγων-ισσών στην ελληνική κοινωνία (ΤΕΑΠΗ, 2022). Μια ομάδα φοιτητών/τριών του ΤΕΑΠΗ και μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών υλοποιούσαν κάθε Σάββατο μια δράση, τα «Σαματοσάββατα» ταυτόχρονα με παιδιά και μητέρες, όπου μεταξύ άλλων γινόντουσαν μαθήματα ελληνικών (Γραικιώτη, Μηλιώνη, κ.ά., 2021). Το 2017 από το ΤΕΑΠΗ υλοποιήθηκε το ΤαΜαμ ένα πρόγραμμα καθημερινής γλωσσικής υποστήριξης στις διαμένουσες προσφύγισες (Αλικάρη, Δουβαρά κ.α., 2018). Στο τέλος της σχολικής χρονιάς του 2018 οργανώθηκε μια μεγάλη γιορτή, με τη συνέργεια Υπουργείων, ΤΕΑΠΗ-ΕΚΠΑ, ΜΚΟ, Συλλόγων εκπαιδευτικών και γονέων, Συνήγορο του Παιδιού, και προσκεκλημένους-ες/ συμμετέχοντες-ουσες γονείς και παιδιά από όλα τα σχολεία που φοιτούσαν παιδιά του Ελαιώνα (Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, 2018).

Εικόνα 9. “Briscomaste, Giortazoume, Mazi ston Elaiwna”.
Πηγή: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, 2018.

Η ΜΚΟ ΕΛΙΞ υποστήριξε το κομμάτι της μη τυπικής εκπαίδευσης και παρείχε στα παιδιά βοήθεια όλο το διάστημα, την περίοδο της πανδημίας και έως την αποχώρησή τους από τη Δομή. Το πρόγραμμα της ΕΛΙΞ στόχευε, με εκπαιδευτικές και ψυχοκοινωνικές δραστηριότητες, στην συνεχή υποστήριξη των παιδιών με στόχο την ένταξή τους στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα (ΕΛΙΞ, 2017). Πιο συγκεκριμένα, οι υπηρεσίες που προσφέρονταν αφορούσαν στην παιδαγωγική υποστήριξη των

μαθητών μέσω της διδασκαλίας των Ελληνικών, των Αγγλικών και των Μαθηματικών. Επιπλέον, παρέχονταν πρόγραμμα προσχολικής αγωγής για παιδιά ηλικίας 3-5 ετών. Το πρόγραμμα της ΕΛΙΞ δομούσαν κοινωνικο-πολιτιστικά από και για τα παιδιά. Τα παιδιά μέσα από το παιχνίδι, τη βιωματική προσέγγιση και ποικίλα ερεθίσματα κατακτούσαν τη γνώση και ανέπτυσαν τις δεξιότητές τους (Σταυρίδη, 2019). Ακόμη όμως και στη συνέχεια, στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού προορισμού της και των αρχών της UNICEF, η Έλιξ υποστήριξε με διάφορους τρόπους την παιδαγωγική και πρακτική διαβίωσή τους.

Εικόνα 10. ΕΛΙΞ, Μη Τυπική Εκπαίδευση. Πηγή: www.elix.org

Η Κοινωνική Υπηρεσία λειτουργούσε από το 2016, συντονιζόταν από το ψυχοκοινωνικό κλιμάκιο της Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης (στο εξής ΥΠΥΤ) και υποστήριζε πολλαπλώς τον πληθυσμό τόσο σε γενικά ζητήματα, όσο και σε εξειδικευμένες ανάγκες του (Τσικαλάκη, Σκούρτη, Γεωργιάδης, 2021). Στελεχώνονταν με διοικητικούς υπαλλήλους, κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους, προσωπικό του Δήμου Αθηναίων, του ΕΟΔΥ και σε διαδοχικές χρονικές περιόδους των Παιδικών Χωριών SOS, της Ευρωπαϊκής Έκφρασης, του ΔΟΜ, της ΥΠΥΤ. Οι μετακινήσεις των διαμενόντων που έχρηζαν εξειδικευμένων υπηρεσιών ιατρικής, ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, εκτός Δομής γίνονταν με βανάκι. Στο πλαίσιο της νομοθετημένης λειτουργίας και οργάνωσης της Δομής η Κοινωνική Υπηρεσία της είχε την ευθύνη διεκπεραίωσης διαδικασιών που σχετίζονταν με τον προενταξιακό χαρακτήρα, όπως έκδοση ΑΜΚΑ, ΑΦΜ, κάρτας ανεργίας, κάρτας μετακίνησης με τα μέσα μαζικής μεταφοράς, αλλά και διαδικασίες εκπαίδευσης ενηλίκων, τυπικής και άτυπης, δράσεις με στόχευση τη δικτύωση στην κοινότητα, ενίσχυση της απασχολησιμότητας, της κατάρτισης κ.α. (Γεωργιάδης και Σκούρτη, 2019). Το Υπουργείο Υγείας παρείχε ανελλιπώς τις υπηρεσίες του σε πρωτοβάθμια κλίμακα, και διάφορες ΜΚΟ υποστήριξαν κατά καιρούς τη λειτουργία της Δομής, αναφορικά με την παιδική προστασία, τον γυναικείο πληθυσμό, κ.α. Η UNICEF σε στενή συνεργασία με το Υπουργείο Μετανάστευσης, εκπροσωπούσαν στη Δομή από διάφορες ΜΚΟ (Solidarity Now, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, IRC). Στο πλαίσιο προγραμματικής σύμβασης για την παιδική προστασία προσπαθούσε να διασφαλίσει ότι τα παιδιά είχαν πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες και φροντίδα,

υποστηρίζοντας ειδικές περιπτώσεις που ήταν πιο ευάλωτες. Αναφορικά με τον γυναικείο πληθυσμό, σε σύντομο χρονικό διάστημα απέκτησε εξειδικευμένα στελέχη στο πεδίο της έμφυλης βίας, λάμβανε μέτρα για την πρόληψη και καταπολέμησή της, με κατάλληλα εκπαιδευμένα πρόσωπα αναφοράς και διαδικασίες, που περιλάμβαναν όλα τα στάδια διαχείρισης ενός περιστατικού ενδοοικογενειακής βίας, αλλά και την ενδυνάμωση, ενημέρωση και εκπαίδευση των γυναικών (Καρπαθάκη, 2017). Επίσης λειτουργούσαν προστατευμένοι χώροι, ειδικά διαμορφωμένοι, τόσο για τα παιδιά, όσο και για τις γυναίκες.

Παράλληλα κάτοικοι της Δομής συμμετείχαν από το 2018 σε γενικά ενταξιακά προγράμματα, όπως όριζε ασαφώς το νομοθετικό της πλαίσιο. Τέτοια προγράμματα ήταν το Curing the Limbo, το Human Rights 360 και το HELIOS. Το Curing the Limbo ήταν ευρωπαϊκό πιλοτικό πρόγραμμα το οποίο υλοποιήθηκε με τη στρατηγική συνεργασία του Δήμου Αθηναίων, του Πανεπιστημίου Αθηνών και των ΜΚΟ IRC και Catholic Relief Services, και αφορούσε σε ένα σχεδιασμό μοντέλου ολιστικής ένταξης. Στόχος του ήταν να εξυπηρετήσει τις λειτουργικές και κοινωνικές πτυχές της ένταξης με ένα κυκλικό, δυναμικό μοντέλο, το οποίο στηρίχτηκε σε ένα πυκνό δίκτυο πρωτοβουλιών και σε μια αμοιβαία επωφελή διαδικασία όπου η εκπαίδευση, η ενεργός συμμετοχή στα κοινά και η απασχόληση βρίσκονταν σε δυναμικό διάλογο (Dragonas, 2021, 6). Το Human Rights 360 ήταν ένα πρόγραμμα, με έμφαση στο σύνολο των ενταξιακών διαδικασιών και ομάδα στόχου ενήλικες αιτούντες-σες άσυλο κι αναγνωρισμένους πρόσφυγες-ισσες, που υποστηρίχτηκαν στα βήματά τους προς τη κοινότητα υποδοχής, τόσο σε βασικά ζητήματα (εργασία, εκπαίδευση, διαμονή) όσο και στη καθημερινή εμπειρία της ένταξης (δημιουργία δικτύου, συμμετοχή στη καθημερινή ζωή), (Human Rights360, 2022). Επίσης λειτούργησε το πρόγραμμα HELIOS που αφορούσε την ένταξη στην ελληνική κοινωνία των δικαιούχων διεθνούς προστασίας μέσω της προώθησης της αυτόνομης διαβίωσης των προσφύγων-ισσών, της υποστήριξης της στέγασης, των μαθημάτων ένταξης (ελληνική γλώσσα, κοινωνικές δεξιότητες κ.ά.), της προώθησης στην αγορά εργασίας, μέσω συνεδρίων εργασιακής συμβουλευτικής και της ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας και της προώθησης της κοινωνικής συνοχής (ΥΜΑ, 2023).

Εντός του πεδίου επιχειρούσε επί έξη χρόνια το Project Elea, ΜΚΟ που υποστήριξε με εκπαιδευτικές, ενταξιακές, ψυχαγωγικές, πολιτιστικές, αθλητικές δράσεις εντός της Δομής και δικτυώσεις τους ανθρώπους που διέμεναν εκεί. Κύριος στόχος του ήταν η ανάπτυξη μιας ανθεκτικής και χωρίς αποκλεισμούς κοινότητας, με μακροπρόθεσμο στόχο αυτή να γίνει όσο το δυνατόν πιο αυτοβιώσιμη και αυτόνομη (Project Elea, 2022). Εθελοντές του Project Elea και κάτοικοι της Δομής Ελαιώνα υποστήριξαν την περιοχή στο Μάτι και τους κατοίκους του μετά τη πύρινη λαίλαπα

του 2018 (Project Elea, 2018), σε συνεργασία με την Κοινωνική Υπηρεσία της Δομής και το Δήμο Αθηναίων.

Η Δομή ήταν καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας της προσβάσιμη και επισκέψιμη κατόπιν επικοινωνίας με το αρμόδιο τμήμα της ΥΠΥΤ, κάτι που ενισχυόταν από το Υπουργείο Μετανάστευσης. Αυτή η επισκεψιμότητα καθιστούσε τη Δομή ένα είδος «αξιοθέατου», και συστηματικά οι επισκέψεις που γίνονταν στη Μόρια, ακολουθούνταν από ανάλογες στον Ελαιώνα. Τη Δομή επισκέπτονταν σχολεία, πανεπιστημιακά τμήματα, ερευνητές, οργανώσεις, δίκτυα με αντικείμενο το προσφυγικό και άλλοι ενδιαφερόμενοι.

Εικόνα 11. Επίσημη Επίσκεψη στη Δομή Ελαιώνα. Ο Μ από την Λατάκια συναντά τον Πρόεδρο της Ιρλανδίας.

Πηγή: <https://www.newsit.gr/ellada/episkepsi-tou-proedrou-tis-irlandias-sti-domi-filoksenias-ston-elaiona/2428676/>

Το 2020 η Δομή συνέχισε απρόσκοπτα τη θεωρούμενη πρότυπη λειτουργία της (Δασκαλάκη, 2020). Την επόμενη χρονιά ωστόσο η ανάγκη στέγασης επιπλέον φιλοξενούμενου πληθυσμού, κυρίως κατόχων άδειας διαμονής που είχαν μεταφερθεί από τα νησιά, οδήγησε στην τοποθέτηση σκηνών ακόμη και στον χώρο του γηπέδου (Αγγελίδης και Παγούδης, 2021).

Εικόνα 12. Γήπεδο της Δομής Ελαιώνα με σκηνές, 2021

Πηγή: Refugee for Refugees

Η στέγαση του υπερπληθυσμού σε σκηνές είχε ως συνέπεια να καταφεύγουν στη δομή και άλλοι πρόσφυγες-ισσες στο φάσμα της αστεγίας οι οποίοι έφτιαχναν αυτοσχέδια καταλύματα στους διαδρόμους της με ότι υλικά έβρισκαν. Όπως επεσήμαναν εργαζόμενοι της, ο υπερπληθυσμός της δομής προκάλεσε πρακτικά προβλήματα που απόβαιναν σε βάρος της ευημερίας όλων (Ρόμπου-Λεβίδη, 2021). Τέτοια ήταν ο συνεχής εφιάλτης της ηλεκτροδότησης των σκηνών και παραπηγμάτων με αυτοσχέδια καλώδια με αποτέλεσμα να πέφτει το ρεύμα, ή να ξεσπούν πυρκαγιές. Μεγάλο πρόβλημα επίσης ήταν το αποχετευτικό σύστημα με τις ήδη λιγοστές δημόσιες τουαλέτες και ντουζιέρες. Η ανεπαρκής φύλαξη τα σαββατοκύριακα είχε ως αποτέλεσμα ότι στήνονταν επιπλέον παραπήγματα και σκηνές στη δομή από νέους πρόσφυγες-ισσες που συρρέανε (στο ίδιο).

Παρόλες τις δυσκολίες η Δομή συνέχισε να λειτουργεί και το 2021. Ενδεικτικά η ΕΛΙΞ οργάνωσε εκπαιδευτικές δράσεις σε συνεργασία με την Refugee Trauma Initiative στο Baytna Hub για παιδιά ηλικίας 3 έως 5 χρονών (Αποστόλου, 2021). Το 2022, μεταξύ άλλων, σε συνεργασία με το Μουσείο Παιδικής Τέχνης υλοποιήθηκε, εγκεκριμένο από τα Υπουργεία Πολιτισμού και Μετανάστευσης, πρόγραμμα που αφορούσε εικαστικά σεμινάρια σε εβδομαδιαία βάση για παιδιά σχολικής ηλικίας (Μουσείο Παιδικής Τέχνης, 2022).

Εικόνα 13. Το σπίτι που με ακολουθεί: Πανδημία.

Πηγή: @Μουσείο Παιδικής Τέχνης 2022

Τον Απρίλιο της ίδιας χρονιάς αναγγέλθηκε η διακοπή της λειτουργίας της Δομής, η οποία εν τούτοις αναβλήθηκε λόγω της φοίτησης των παιδιών στο σχολείο μέχρι το τέλος του σχολικού έτους, και μετά από κινητοποίηση ευαισθητοποιημένων συλλόγων εκπαιδευτικών και διαμενόντων (Παρθενώνας, 2022). Όλα τα παραπάνω αναδεικνύουν αρχικά μια ανοιχτότητα και μάλιστα, για πολλούς, πρότυπη.

Ωστόσο υπάρχουν χαρακτηριστικά που αντιτίθενται σε μια ανοιχτή λειτουργία και θα παραθέσω στη συνέχεια. Χαρακτηριστικά που εντάθηκαν από την περίοδο της πανδημίας και μετά δεδομένης και της αλλαγής της πλειονότητας του νομικού καθεστώτος του πληθυσμού, σχεδόν των δύο τρίτων του, που οδήγησε στον αποκλεισμό από βασικές υπηρεσίες και αγαθά. Αντίφαση στην ανοιχτή λειτουργία

ήταν ότι όλες οι δράσεις που αναφέρθηκαν υλοποιούνταν μέσα στη Δομή, εκτός από τη φοίτηση των παιδιών στο σχολείο. Η Δομή του Ελαιώνα, ήταν περιτοιχισμένη, είχε πάντα έξω από την κεντρική της είσοδο ένα κλιμάκιο της ΕΛΑΣ, και φύλακες στην είσοδο. Μετά το 2020 η διαδικασία αυστηροποιήθηκε. Ανέλαβε εταιρεία φύλαξης η οποία εφάρμοσε διαδικασία εισόδου/ εξόδου στη Δομή, όπως όριζε ο κανονισμός λειτουργίας της. Σε συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν με τους πρόσφυγες-ισσες ήδη από το 2016 φαινόταν η δομή του Ελαιώνα να προσλαμβάνεται σαν φυλακή, λόγω της χωροθέτησής της σε ένα περιφραγμένο οικόπεδο εντός μιας υποβαθμισμένης περιοχής που δεν ήταν αστική γειτονιά με κατοικίες, του γεγονότος ότι υπήρχε έλεγχος εισόδου- εξόδου, ότι απαιτούνταν άδεια για την επίσκεψη στο κέντρο, αλλά και του αποκλεισμού σε πόρους και αγαθά μιας αξιοπρεπούς ζωής (Χάγιου, 2016).

Βασική συνισταμένη για τους κατοίκους της, ήταν τα χαρτιά, τα νομιμοποιητικά έγγραφα, η έλλειψη, η εκκρεμότητά τους, καθιστώντας προβληματική την είσοδο σε διαμένοντες-ουσες που δεν είχαν νομιμοποιητικά έγγραφα σε ισχύ. Έτσι άνθρωποι που διέμεναν εκεί και δεν είχαν υποβάλει μεταγενέστερο αίτημα λόγω πενίας παρέμεναν συνεχώς εντός της (Ρόμπου-Λεβίδη, 2021). Όσοι -ες κάτοικοι δεν είχαν χαρτιά παρέμεναν επίσης συνεχώς μέσα στη Δομή καθώς δεν μπορούσαν να κυκλοφορήσουν στην πόλη (στο ίδιο). Όσοι ήταν αιτούντες-σες ασύλου δεν μπορούσαν να εργαστούν, και ήταν σε αναμονή μέσα στη δομή. Όσοι-ες είχε γίνει δεκτό το αίτημα ασύλου τους ήταν σε αναμονή έκδοσης άδειας διαμονής με βασική τους έγνοια να εκδώσουν διαβατήρια ώστε να φύγουν από τη χώρα. Όσοι-ες δεν ήταν αιτούντες-σες στερούνταν χρημάτων, δεν σιτίζονταν και παρέμεναν στα containers, άπραγοι-ες στις περισσότερες περιπτώσεις. Όπως αναφέρεται σε σχετικό ρεπορτάζ του 2018 οι περισσότεροι κάτοικοι της Δομής είχαν βαρεθεί να περιμένουν τις ελληνικές αρχές και άλλες ευρωπαϊκές χώρες να αποφασίσουν για το μέλλον τους : «Έχω κάνει αίτηση για άσυλο, αλλά οι διαδικασίες αργούν πολύ. Δεν με αφορά, εύχομαι μόνο ένα καλύτερο μέλλον για τα παιδιά μου» (Paradimitriou, 2018). Μετά τα πρώτα χρόνια δεν έλειψαν τα συνεχή παράπονα για τη λειτουργία της δομής και την αργοπορία των διαδικασιών ασύλου. Οι ωφελούμενοι-ες έχοντας διανύσει χρόνια στη δομή βίωσαν ουσιαστικά την κατάρρευση του ευρωπαϊκού φαντασιακού τους σχήματος η οποία ίσως νοηματοδοτήθηκε με την έκφραση παραπόνων για την επιδείνωση των βιοτικών τους συνθηκών ή αποτελούσε σε κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις αιτία για κινητοποίηση κοινωνικών διεκδικήσεων. Η βαθιά ανησυχία μεταξύ των αιτούντων-σών άσυλο για την πορεία του αιτήματός τους και των αργών διαδικασιών προκαλούσε δυσκολίες να σκεφτούν το μέλλον. Σε έρευνα που διενεργήθηκε το 2019 συνηθισμένες απαντήσεις ήταν: "Είναι πολύ δύσκολο τώρα να σκεφτώ το μέλλον μου", "Δεν ξέρω", "δεν σκέφτομαι το μέλλον", και σε όσους

ήλπιζαν σε μετεγκατάσταση ή επανένωση "προστέθηκε κι άλλη αβεβαιότητα". Ο σχεδιασμός για το μέλλον γινόταν όλο και δυσκολότερος, και για κάποιους φαινόταν ακόμα πιο μάταιος, μια αβεβαιότητα που επιδεινωνόταν από τη σύγχυση σχετικά με τη διαδικασία ασύλου και την έλλειψη πληροφοριών (Demarchi και Lenehan, 2019).

Σύμφωνα με ποσοτική έρευνα που υλοποιήθηκε το 2018 αραβόφωνοι πρόσφυγες-ισσες που κατοικούν στο καταυλισμό του Ελαιώνα βαθμολόγησαν σχετικά χαμηλά την ποιότητα ζωής τους, δήλωσαν ότι ένοιωθαν πιο ασφαλείς, πίστευαν πως είχαν ένα υγιέστερο φυσικό περιβάλλον, αρκετά χρήματα για να καλύψουν τις ανάγκες τους, καλύτερη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, πληροφορίες και συστήματα μεταφοράς (Πουλάκη, 2018). Η ίδια έρευνα διέκρινε «μια τάση έκφρασης δυσαρέσκειας με σκοπό κάποιας μορφής διαμαρτυρίας ως προς μέτρα της διοίκησης της δομής ή/και τη βελτίωση των συνθηκών ή ακόμα και σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, για να προωθηθούν οι διαδικασίες της μετεγκατάστασης» (στο ίδιο). Αυτά που αναφέρονται δείχνουν μια εξοικείωση με την προνοιακή μορφή υποστήριξης της προσωρινής διαβίωσης και όχι ανάπτυξης στρατηγικών βιοπορισμού.

Μέσα στη Δομή λειτουργούσαν τα τελευταία χρόνια, ελλείπει γειτονιάς και κοντινής αγοράς, φόβου μετακίνησης των ανθρώπων λόγω απουσίας νομιμοποιητικών εγγράφων, και συνθηκών καραντίνας, αρκετά καταστήματα τροφίμων, όπως παντοπωλείο, μανάβικο, φούρνος, καντίνα, καφενείο, κομμωτήριο, (Ρόμπου-Λεβίδη, 2021) και στήνονταν αυτοσχέδια μανάβικα από Ρομά ακριβώς απέξω. Ο αιτών άσυλο πληθυσμός σιτιζόταν μέσω εταιρείας catering που διένειμε συσσίτιο, και κάποιοι-ες δικαιούχοι-ες εφοδιαζόντουσαν με καλάθια τροφίμων από τους διαχειριστές του Ελαιώνα καθώς το οικονομικό βοήθημα αφορούσε μόνο το ένα τρίτο των διαμενόντων-ουσών της (στο ίδιο). Οι κάτοικοι της Δομής σύχναζαν στο παζάρι της Κυριακής, είτε ως πελάτες-ισσες, είτε ως πωλητές-ριες εμπορευμάτων. Ζούσαν στον δικό τους μικρόκοσμο, και οργάνωναν την καθημερινότητά τους εντός της. Τα καταστήματα και η παροχή υπηρεσιών μέσα στη δομή, πέρα από οικονομικό ζήτημα και ζήτημα της απόστασης από την γειτονιά, ήταν ένας τρόπος που διαχειρίστηκαν τον παρατεταμένο χρόνο αναμονής και ικανοποίησαν κάποιες ανάγκες, στη βάση της πολιτισμικής τους ταυτότητας.

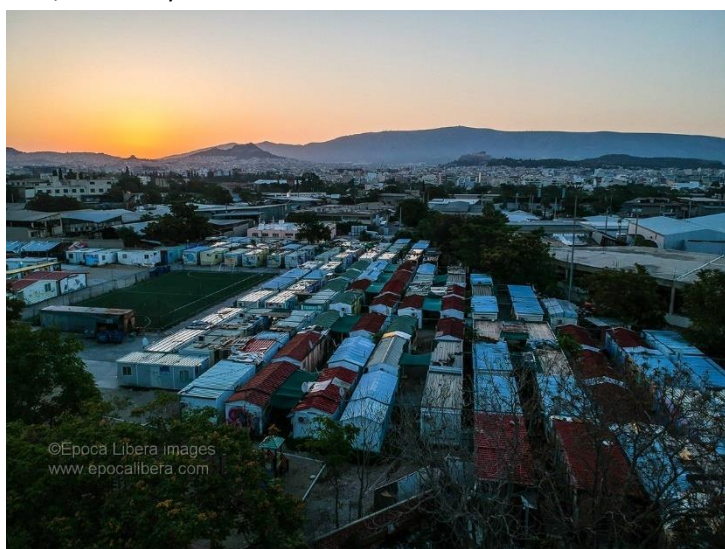
Η κατάσταση στη Δομή επιδεινώθηκε, όπως προαναφέρθηκε, κατά την περίοδο της πανδημίας. Τον Νοέμβριο του 2020 τα παιδιά της δομής στερούνταν τη συμμετοχή τους στην, εκπαίδευση λόγω εφαρμογής της εξ αποστάσεως. Εκπαιδευτικός των παιδιών ανέφερε

Στον Ελαιώνα εδώ και δύο εβδομάδες ψάχνουν το wifi σε κάθε σημείο του ορίζοντα... Λίγοι-ες μαθητές-τριες πρόσφυγες-ισσες είχαν τη δυνατότητα να

μπουν στο webex μέσω του wifi που εξασφάλισαν με δικά τους μέσα οι Συντονιστές Εκπαίδευσης.....μετά από μια εβδομάδα, η εταιρεία κινητής τηλεφωνίας έκοψε την πρόσβαση από το φορητό hub και έτσι κάπως "ξέμειναν " και ουσιαστικά αποκλείστηκαν και οι τελευταίοι από τους 300 ενεργούς μαθητές και μαθήτριες ...

Σε έρευνα πεδίου που έγινε τον Μάιο του 2020 και αφορούσε τις στεγαστικές συνθήκες στη Δομή, την περίοδο που φιλοξενούσε 1700 άτομα από 26 διαφορετικές εθνικότητες, ήταν αξιοσημείωτο ότι η πλειονότητα των συμμετεχόντων, δεν θέλησε να αναφέρει το χρόνο διαμονής της στον Ελαιώνα. Σε αυτή την έρευνα αναδείχτηκαν ζητήματα σχετικά με τον συνωστισμό, την επάρκεια χώρου για ύπνο, την αναγκαστική συγκατοίκηση ανθρώπων ξένων μεταξύ τους, την δυσαρέσκεια σχετικά με την διαθεσιμότητα χώρου για μαγείρεμα, το φαγητό και βασικές οικιακές εργασίες, και εκφράστηκε η ανάγκη για χώρους που θα μπορούσαν να στεγάζουν δραστηριότητες για την προώθηση της κοινωνικοποίησης των διαβιούντων και παιχνιδιού για παιδιά. Στην πραγματικότητα βάσει των στοιχείων που προέκυψαν δεν υπήρχε ίση κατανομή των ατόμων στους οικίσκους, καθώς ο αριθμός των ενοίκων ενός οικίσκου υπερέβαινε τα 5 άτομα, και το 100% των οικίσκων ήταν εκτός προδιαγραφών διαβίωσης ως προς το ύψος του δωματίου. Κατά τη διάρκεια της έρευνας διαπιστώθηκε ότι στην πλειονότητα των οικίσκων δεν υπήρχε πρόβλεψη για άτομα με αναπηρίες, ράμπες πρόσβασης ή άλλες λύσεις διευκόλυνσης ΑΜΕΑ, όπως και ότι λόγω της μεγάλης απόστασης του οικίσκου από το έδαφος, η πρόσβαση ήταν εξαιρετικά δυσχερής για άτομα με προβλήματα υγείας, υπερήλικες, έγκυες γυναίκες κλπ. (Λέφας, 2020, 97- 102).

Εικόνα 14. Αμφιθεατρική φωτογραφία της Δομής, στην οποία παρατηρείται ο συνωστισμός στη διάταξη των οικίσκων. Πηγή: www.epocalibera.com

Από το 2020 στην Δομή Ελαιώνα επικρατούσε στασιμότητα και «επιβραδυμένη κινητικότητα», όπως αποτυπώθηκε και σε έρευνα για τη διαμεσολάβηση. Σύμφωνα με στέλεχος της διοίκησής της, ο υπερπληθυσμός και η έλλειψη οποιασδήποτε ενταξιακής πολιτικής από το ΥΜΑ για τη Δομή απέκλειαν οποιαδήποτε προοπτική (Ρόμπου-Λεβίδη, 2021). Ο/Η ίδιος/α έθετε ζητήματα ιδρυματισμού, παθητικότητας και ακινησίας του πληθυσμού, προτείνοντας ως λύση να γίνει κλειστή, ώστε να μην αποτελεί πόλο έλξης για το ταξίδι και να υπάρξουν κίνητρα για την βραχεία παραμονή των προσφύγων-ισσών στο καμπ και την εθελούσια έξοδό τους (στο ίδιο). Ενδιαφέρον παρουσίαζε ότι ένας από τους συντονιστές, ανθρωπιστικούς δρώντες, τόνιζε επίσης την αδράνεια, ακινησία, επισφάλεια, ιδρυματισμό του πληθυσμού της δομής αναφέροντας ότι «λειτουργεί ως αποθήκη ψυχών» (στο ίδιο). Σύμφωνα με επιστολή διαμαρτυρίας των Κοινωνικών Λειτουργών της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Ελαιώνα, το 2022 και ενόψει της διακοπής λειτουργίας της Δομής, πολλά άτομα, που είχαν μεταφερθεί σε διαμερίσματα του προγράμματος ΕΣΤΙΑ, συνέχιζαν να απευθύνονται και να επιζητούν υποστήριξη από την Κοινωνική και Νομική Υπηρεσία της δομής. Οι περισσότεροι-ες από τους διαμένοντες-ουσες, εκτός από αιτούντες-σες άσυλο, ήταν κάτοχοι προσφυγικού καθεστώτος ή επικουρικής προστασίας (άδεια διαμονής), απορριπτικών αποφάσεων σε Α' και Β' βαθμό, με πράξεις διακοπής σε Α' και Β' Βαθμό, μη καταγεγραμμένα άτομα που δεν είχαν καταφέρει να υποβάλουν ακόμα το αίτημα ασύλου τους, κ.ά. (Πρωτοβουλία Εργαζομένων στην Ανοιχτή Δομή Φιλοξενίας του Ελαιώνα Αττικής, 2022). Τα άτομα που βρίσκονταν στις προαναφερθείσες κατηγορίες νομικού καθεστώτος, ως επί το πλείστο δεν διέθεταν νομιμοποιητικά έγγραφα ή διέθεταν ληγμένα έγγραφα, και κατ' επέκταση ελάχιστη έως μηδαμινή πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες για την επιβίωσή τους. Η Δομή αποτελούσε ένα σύστημα προστασίας και ταυτόχρονα ελέγχου τους.

2.3. Το ολοπαγές ίδρυμα

Μια προσέγγιση αυτής της εκδοχής «ιδρυματοποίησης» των προσφύγων-ισσών, που προαναφέρθηκε, είναι ότι η Δομή στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της είχε χαρακτηριστικά που προσιδίαζαν στον ιδεότυπο του «ολοπαγούς ιδρύματος» του Erving Goffman. Όπως αναφέρεται το ολοπαγές ίδρυμα προσφέρει «μια ζωή από τη οποία δεν υπάρχει διαφυγή» (Bauman, 2002, 347).

Το ολοπαγές ίδρυμα, όπως περιγράφεται από τον Goffman, είναι ένας περίκλειστος τόπος διαμονής όπου ζει ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων (ολότητα) που συνδέεται με κάποιο κοινό χαρακτηριστικό για σημαντικό χρονικό διάστημα και μέσα σε αυτό

συντελούνται όλες οι σφαίρες της ζωής τους. Διακρίνεται από ένα ερμηνευτικό σύστημα της εισόδου σε αυτό, που είναι η αυταπόδεικτη μαρτυρία ότι κάποιος ανήκει στην κατηγορία προσώπων που αποτελούν το λόγο ύπαρξής του. Έτσι στην περίπτωση της δομής για να είχε τοποθετηθεί κάποιος από το αρμόδιο τμήμα του Υπουργείου σε μια δομή θα έπρεπε να ήταν αιτών-ούσα άσυλο και να είχε άρση γεωγραφικού περιορισμού. Στην περίπτωση του Ελαιώνα, ήταν μια δομή «αόρατη» στους κατοίκους της πόλης, σε ένα αστικό κενό, σε μια υποβαθμισμένη βιομηχανική περιοχή, που περιβαλλόταν από ένα ψηλό τοίχο που την διαχώριζε.

Η δομή «φιλοξενούσε» μια ολότητα ανθρώπων, αιτούντες-σες άσυλο, για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα, θεωρητικά έως και την απόφαση επί του αιτήματός τους. Όλη η σφαίρα των δραστηριοτήτων της ζωής όπως ο ύπνος, οι προενταξιακές διαδικασίες, οι ιατρικές υπηρεσίες, η ψυχοκοινωνική υποστήριξη, η μη τυπική εκπαίδευση, η σίτιση, τα ψώνια, οι συναναστροφές, η διασκέδαση, συντελούνταν μέσα στη δομή με τους ίδιους συμμετόχους.

Όλες αυτές οι διαδικασίες ήταν μέρος ενός συνολικού σχεδίου, που έχει προαποφασίσει την ταυτότητα και τις ανάγκες τους, ως ευάλωτα πρόσωπα που έχρηζαν εκτός από την υποδοχή, και υποστήριξη, τον τρόπο που αυτές θα υλοποιούνταν, με συγκεκριμένους κανόνες και μια τυπική ιεραρχία, ελεγχόμενα από μια αυθεντία, τον διοικητή. Αυτό το συνολικό σχέδιο ήταν ορθολογικό και εφαρμόστηκε μέσω ενός συστήματος ρητών ρυθμίσεων, της Υπουργικής Απόφασης και των οδηγιών της Υ.Π.Υ.Τ. για τη λειτουργία εν προκειμένω, και ενός σώματος εργαζομένων, του προσωπικού των διάφορων τομέων, που εκπλήρωναν τους ελάχιστους δεδηλωμένους σκοπούς του.

Αυτοί οι σκοποί διέφεραν τόσο από τους επίσημους, που ήταν η υποδοχή των προσφύγων-ισσών και η ένταξή τους, όσο και από αυτούς των διαμενόντων-ουσών, που στις περισσότερες περιπτώσεις, ήταν η συνέχιση του ταξιδιού τους στην Ευρώπη. Ο πραγματικός σκοπός λειτουργίας της δομής ήταν ο περιορισμός των προσφύγων-ισσών, ο συνεχής και συστηματικός συντονισμός/ έλεγχος των δραστηριοτήτων τους έτσι ώστε να συντελεστεί ο αποκλεισμός τους από την κοινωνική και πολιτική ζωή της πόλης. Η ασφαλειοποίηση της Δομής ήταν η ασφαλειοποίηση της πόλης.

Οι πρόσφυγες-ισσες οδηγούνταν στη Δομή από Hotspot ή άλλες δομές, με την κουλτούρα τους, έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής και έναν κύκλο καθημερινών δραστηριοτήτων, την προσωπικότητά τους ως πολίτες. Η είσοδος στη δομή, όπως και σε κάθε ολοπαγές ίδρυμα, σήμαινε την απώλεια των κοινωνικών ρόλων και τον

αποκλεισμό από την «κανονική ζωή». Στη Δομή ακολουθούσαν μια συγκεκριμένη διαδικασία, βάσει του κανονισμού λειτουργίας, τυποποιημένη για όλους-ες, που αφορούσε την ενημέρωση για τον κανονισμό λειτουργίας και την αποδοχή του, τη λήψη κοινωνικού και ιατρικού ιστορικού, την διανομή ιματισμού, και τέλος την κατανομή σε οικίσκους. Κάθε πρόσφυγας-ισσα με την είσοδό του, ταξινομούνταν, μετατρέποταν με τον προγραμματισμό σε κωδικοποιημένο υποκείμενο, που τροφοδοτούσε τον διοικητικό μηχανισμό. Ως «ωφελούμενος-η» υποβάλλονταν σε ηθικές μειώσεις και ταπεινώσεις, μέσω στερεότυπων διαδικασιών, ομοιόμορφων παροχών, και στέρησης οποιασδήποτε αίσθησης ιδιοκτησίας. Ονομάζονταν αρχικά «ωφελούμενος», στη συνέχεια «παραμένων» και εκχωρούσε την αποκλειστικότητα των προσωπικών του/της δεδομένων, τη συλλογή και καταχώρηση στοιχείων για την κοινωνική του/της θέση και την προηγούμενη ζωή του/της, την έκθεση από τον ίδιο γεγονότων και συναισθημάτων σε καινούρια ακροατήρια: γιατρούς, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, διοικητικό προσωπικό.

Ο/Η πρόσφυγας-ισσα έχανε οποιαδήποτε αίσθηση ιδιωτικότητας μέσω της αναγκαστικής συγκατοίκησης, χωρίς την συναίνεσή του/της, με αγνώστους-ες σε ένα χώρο χωρίς καν ατομική ντουλάπα, και της συνεχούς έκθεσης - οπτικής και ακουστικής- στο πεδίο κάποιων, των συγκατοίκων του/της, ή της άλλης οικογένειας, χωρίς καμία δυνατότητα απομόνωσης. Η χρήση κοινόχρηστων χώρων, αντικειμένων, ονοματοδοτικού σύστηματος, ή διαμεσολάβησης στο ταχυδρομείο, που διαμοιράζονταν μέσω της διοίκησης, ήταν επίσης συμπεριφορές που απευθύνονται στην ολότητα των «ωφελούμενων».

Η Δομή έθετε ένα φράγμα ανάμεσα στον ευρύτερο κόσμο και τους/τις «ωφελούμενους-ες», οργανωμένου στη βάση ενός δικού της προκαθορισμένου συστήματος που αποτελούνταν από την ανάπτυξη εσωτερικών κανόνων, με σύστημα επιπτώσεων, βάσει του εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας. Συχνά είχε να αφηγηθεί μια ιστορία για την μοίρα του/της, ένα είδος θρήνου και απολογίας, ως αυτομέριμνα για την απώλεια γοήτρου που του/της συνέβαινε. Οι πρόσφυγες-ισσες διηγούνταν πολλές φορές στο προσωπικό ιστορίες από το παρελθόν τους και το ταξίδι τους που δεν συνδέονταν με κάποιο σαφώς διατυπωμένο αίτημα, έτσι, άνευ λόγου.

Ο/η «ωφελούμενος-η», όπως και ο τρόφιμος του Goffman, προσλάμβανε το χρόνο διαμονής του/της σαν χαμένο, νεκρό, διαφορετικό από τον έξω χρόνο, σαν παρένθεση που έπρεπε να κλείσει γρήγορα, καθώς τον/την εξόριζε κοινωνικά, είχε την αίσθηση της χαραμισμένης ζωής, όσο περίμενε για την διεκπεραίωση του αιτήματος ασύλου του. Το αν «ξεגעλιόνταν» με τις δραστηριότητες περισπασμού, εντός της δομής, οι οποίες μπορεί να ήταν συλλογικές, (αθλητισμός, μαθήματα,

κ.λπ.) ή ατομικές (όπως το διάβασμα αλλά και η περίσσεια ονειροπόληση), και τις δευτερογενείς εναρμονίσεις, (δηλ. πρακτικές επίτευξης απαγορευμένων ικανοποιήσεων, κόλπα ή κατατόπια) δεν είναι σαφές.

Αυτές οι πρακτικές συγκροτούσαν τελικά μια παρόμοια καθημερινότητα για την ολότητα των «ωφελούμενων» ατόμων σε ένα χώρο περιορισμένο, χαμηλού κόστους, ανεπαρκών δραστηριοτήτων και χωρίς ευκαιρίες ανάπαυλας, αφού η συντριπτική πλειοψηφία δεν εργάζονταν. Η έλλειψη εργασίας αναπληρωνόταν με την προνοιακή στρατηγική του οικονομικού βοηθήματος που οι «ωφελούμενοι-ες» πρόσφυγες-ισσες εισέπρατταν εντός της Δομής και για όσο χρονικό διάστημα ήταν αιτούντες-σες.

Αναφορικά με το προσωπικό της δομής, ως βασικό πλαίσιο της καθημερινής του δραστηριότητας μπορούμε να θεωρήσουμε την αντίφαση ανάμεσα σε αυτό που έκανε η δομή και σε αυτό που έλεγε επίσημα ότι κάνει και σίγουρα δεν ήταν μόνο η φιλοξενία και η προώθηση της ένταξης. Η δραστηριότητα που είχε να κάνει με ανθρώπους, ορίζονταν από την ευθύνη, τα ανθρωπιστικά πρότυπα απέναντι στους «ωφελούμενους-ες», τις κοινωνικές θέσεις και σχέσεις των «ωφελούμενων» στον έξω κόσμο, που έπρεπε να ληφθούν υπόψη. Ορίζονταν επίσης από την πολλαπλότητα των τρόπων που οι «ωφελούμενοι-ες» ως «αντικείμενο» της εργασίας του προσωπικού συνιστούσαν διλήμματα, αποτελούσαν δοκιμασίες για το συνήθως ανειδίκευτο, προσωπικό, σύμφωνα με τη λειτουργία της δομής ως ολοπαγούς ιδρύματος, ως ελεγκτικού κράτους και εκείνων ως ασκούντων-σών εξουσία και έλεγχο. Μπορεί όμως και να αποτελούσαν αντικείμενο θετικών συναισθημάτων, τρυφερότητας και αλληλεγγύης.

Οι ιδρυματικές εθιμοτυπίες (ομαδικές συναντήσεις, ιδρυματική επίδειξη, ατομικές επισκέψεις, επισκέψεις κοινού, γιορτές, θεατρικές παραστάσεις), όπως περιγράφει ο Goffman στο ολοπαγές, εκπλήρωναν υποθετικά λανθάνουσες κοινωνικές λειτουργίες και υποδήλωναν τις σχετικά αρμονικές σχέσεις προσωπικού-τροφίμων. Έτσι π.χ. μπορούμε να αναφέρουμε την μετακίνηση με πούλμαν γυναικών προσφύγων-ισσών σε μια παράσταση αφιερωμένη στην Παγκόσμια Μέρα της Γυναίκας, την μετακίνηση οικογενειών σε μια θεατρική παράσταση, την συμμετοχή των παιδιών στη Βουλή των Εφήβων.

Η ιδρυματική επίδειξη, ως ατομική ή συλλογική επίσκεψη, στο ίδιο πλαίσιο, πρόσφερε την καθωσπρέπει εικόνα της δομής στους επισκέπτες και την υπενθύμιση ότι δεν αποτελούσε αυτοτελή κόσμο αλλά συνδεόταν με τις δομές του ευρύτερου κόσμου, δίνοντας στους-ις «ωφελούμενους-ες» το αίσθημα ότι έμεναν σε μια δομή που ήταν η καλύτερη στο είδος της. Έτσι κάπως συνέβαινε και στις επίσημες επισκέψεις στη Δομή, ως πρότυπης.

Η τυπολογία των ολοπαγών ιδρυμάτων, σύμφωνα με τον Goffman, διαμορφώνεται ανάλογα με τον μεταβλητό τρόπο εισαγωγής σε αυτό, το επίπεδο συμμόρφωσης που απαιτείται από τους τρόφιμους, την διαπερατότητά του, δηλαδή την αλληλεπίδραση των κοινωνικών προτύπων με την κοινωνία υποδοχής. Επίσης διακρίνεται σύμφωνα με τον τρόπο που εξελίσσεται η κοινωνική μοίρα των «αποφοίτων» του, δηλαδή ο βαθμός διατήρησης των κοινωνικών δεσμών τους με το ίδρυμα.

Αναφορικά με την τυπολογία των ολοπαγών ιδρυμάτων σύμφωνα με τον Goffman στην περίπτωση της δομής η εισαγωγή αφορούσε ακούσια τοποθέτηση, αφού γινόταν από την Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Επίσης η συμμόρφωση στη δομή αφορούσε τον Γενικό Κανονισμό Λειτουργίας τον οποίο οι πρόσφυγες-ισσες έπρεπε να τηρούν. Η δομή δεν είχε διαπερατότητα ως προς την κοινωνία υποδοχής και η κοινωνική μοίρα των «ωφελομένων» της ήταν αποτέλεσμα της μετέπειτα πορείας τους, κάποιοι-ες που εκτέθηκαν σε αστεγία επέστρεφαν σε αυτή, κάποιοι-ες άλλοι όχι. Η δομή θα μπορούσε τυπολογικά να αναφερθεί ως ολοπαγές ίδρυμα που φιλοξένησε, περιέκλεισε είτε “αδύναμα” να βιοποριστούν, “ακίνδυνα” άτομα, είτε άτομα που η κοινότητα θεωρούσε επικίνδυνα, προκειμένου να προστατεύσει, αδιαφορώντας για την ευημερία τους, άτομα που μπορούσαν να περιγραφούν με μια λέξη ως Άλλοι, Ξένοι.

Στο ολοπαγές ίδρυμα, αναφέρει ο Goffman, ο τρόφιμος υφίσταται κανονιστικές διαδικασίες μέσω λεπτομερειακού ελέγχου και περιορισμού. Αποτελέσματα της παραμονής των τροφίμων σε ένα ολοπαγές ίδρυμα είναι η απομάθηση, η απώλεια των κοινωνικών δεξιοτήτων, των ρόλων, της αίσθησης ασφάλειας, της αυτονομίας. Ο τρόφιμος χειραγωγείται, χάνει τους ατομικούς στόχους μέσω της αδυναμίας να σταθμίσει τις ανάγκες και τους αντικειμενικούς σκοπούς του. Αναπτύσσει στρατηγικές (καταστασιακή απόσυρση, αδιάλλακτη γραμμή, εποίκηση, μεταστροφή) για να αντιμετωπίσει τις νέες συνθήκες, να διαχειριστεί την ένταση ανάμεσα στον κόσμο του και τον κόσμο του ολοπαγούς, οι οποίες πολλές φορές εναλλάσσονται, και δεν είναι πάντα διακριτές.

Η βιβλιογραφία είχε να προσφέρει στην έρευνά μου ανάλογες μελέτες για τα προσφυγικά στρατόπεδα ως ολοπαγή ιδρύματα και τους πρόσφυγες-ισσες ως τρόφιμους τους. Μία από αυτές ήταν των de la Chau, Haugh and Greenwood (2017), η οποία υλοποιήθηκε στο στρατόπεδο Dadaab στην Κένυα και στην οποία διερευνάται κατ’ αρχήν ο ολοπαγής χαρακτήρας, κατά δεύτερον οι διαδικασίες που διασφαλίζουν την κοινωνική ειρήνη παρά την μακρόχρονη διαμονή, εισφέροντας στον επιστημονικό διάλογο μια διευρυμένη εκδοχή του ολοπαγούς ιδρύματος.

Επίσης η Kohl (2020) ερεύνησε τις διαδικασίες ενεργοποίησης των αιτούντων άσυλο σε προσφυγικά στρατόπεδα της Δανίας ως ολοπαγών ιδρυμάτων και η Brandmaier (2022) την ενδυνάμωση και την εμπρόθετη δράση των προσφύγων-ισσών στο ίδιο πλαίσιο. Μια άλλη έρευνα ήταν αυτή της Täubig (2019) στην οποία εξετάστηκε η καθημερινή ζωή των αιτούντων και δικαιούχων άσυλο ως προς τα χαρακτηριστικά του ολοπαγούς ιδρύματος.

Είναι αλήθεια ότι τα στρατόπεδα προσφύγων-ισσών του σήμερα δεν ήταν φυλακές, αλλά συχνά βιώνονταν ως τέτοιες, ακόμα κι όταν η ζωή μέσα σε αυτές δεν ήταν αυστηρά έγκλειστη (Agier, 2011, 182). Όπως δηλαδή αναφέρει ο Goffman μπορεί να έχουν διαπερατότητα. Οι θεωρίες των Foucault και Goffman έκαναν αντιληπτό γιατί τα στρατόπεδα προσφύγων-ισσών έτειναν να διολισθαίνουν από ετεροτοπίες της «κρίσης» σε ετεροτοπίες της «απόκλισης», η μεταμόρφωση των προσφύγων-ισσών στους προσφυγικούς καταυλισμούς δεν ήταν μόνο θέμα απομόνωσής τους από την κοινωνία. Ήταν και αποτέλεσμα των διαδικασιών στιγματισμού και παραγωγής παρεκκλίσεων που συνέβαιναν εκεί, κατά την διαδικασία μετάβασής του από το καθεστώς του ξένου σε πολίτη. Ειδικότερα ο πρόσφυγας-ισσα ελεγχόταν ως αντικείμενο φροντίδας και ταυτόχρονα κίνδυνος ασφάλειας, ενώ θεωρούνταν δαπανηρός, περιθωριακός και λιγότερο απασχολήσιμος (Kohl, 2020).

Εικόνα 15. Η είσοδος της Δομής κατά τη διάρκεια επιχείρησης της ΕΛΑΣ. Νοέμβριος 2022.

Τα ψυχιατρεία, τα άσυλα, οι δομές ψυχικής υγείας, οι δομές διαμονής ιδρυματικού χαρακτήρα είναι μορφές ετεροτοπίας, εξαίρεσης, παραγωγής ενός νέου κοινωνικού χώρου. Η επιλογή της περίπλοκης έννοιας του Goffman στην οποία αποσαφηνίζει το ολοπαγές μέσω λεπτομερών περιγραφών της εγγενούς πορώδους φύσης καθώς και των σαφών ορίων του ιδρύματος (Schliehe, 2016) αφορά την συγκεκριμένη μελέτη. Είναι η διαχείριση της χωροθέτησης του προσφυγικού και οι δομές φιλοξενίας, κατάσταση εξαίρεσης, περικλειστές, αντίστοιχες με το ετεροτοπικό ολοπαγές ίδρυμα;

Σε ποια σημεία μια δομή φιλοξενίας συναντιέται με το ολοπαγές ίδρυμα; Συνομιλούν αυτές οι έννοιες μέσα από τις απαντήσεις των ανθρώπων;

2.4 Ένταξη

Όπως αναφέρεται στην περιγραφή του ολοπαγούς ιδρύματος όταν έρχεται η στιγμή που ο τρόφιμος θα βγει από το ίδρυμα, μετά την παραμονή του εκεί, η αγωνία του είναι αν θα τα καταφέρει «έξω», σκέφτεται την προοπτική να επιστρέψει «μέσα», στο γνώριμο του ιδρύματος. Ο τρόφιμος ίσως έχει υποστεί αποπαίδευση από κάποιες κοινωνικές δεξιότητες. Ίσως έχει αναπτύξει προενεργό καθεστώς, δηλαδή η κοινωνική θέση του είναι πλέον διαφορετική, από ότι όταν μπήκε στο ολοπαγές ίδρυμα, και ενδεχομένως στιγματισμένη, όταν η θέση του εκεί θεωρείται ότι οφείλεται σε δυσμενείς λόγους.

Ανάλογα έχει παρατηρηθεί ότι οι επί μακρόν διαμένοντες πρόσφυγες-ισσες σε δομές ανεξαρτήτως του νομικού τους καθεστώτος, έδειχναν απροθυμία να μετακινηθούν προς διαμερίσματα (Δημοπούλου, 2022). «...Τα καμπς είναι δωρεάν και μπορούν να μείνουν εκεί για όσο καιρό θέλουν.....τα camps θα παραμείνουν, ενώ τα διαμερίσματα κάποια στιγμή θα σταματήσουν...»(Γκουσιάρη, 2019, 36). Η απροθυμία αυτή κατά τη γνώμη μου συνδέεται με το ότι οι πρόσφυγες-ισσες, με τη μακροχρόνια διαμονή τους στη δομή, δεν απέκτησαν εκείνες τις αναγκαίες δεξιότητες, βρίσκονταν σε εκείνο το κενό που προέκυψε από την έλλειψη της διαδικασίας κατά την οποία θα είχαν γίνει μέρος της κοινωνίας υποδοχής. Δεν έμαθαν τη γλώσσα, δεν είχαν ευκαιρίες για εργασία, δεν μπόρεσαν να καλύψουν βασικές βιοτικές ανάγκες τους, όπως η κατοικία και η σίτιση. Οι προνοιακές πολιτικές της δομής κάλυπταν αυτές τις ανάγκες διαβίωσης αλλά δεν προετοίμαζαν τους πρόσφυγες-ισσες εφοδιάζοντάς τους/τες για τη ζωή «μετά». Η εκκρεμότητα του νομικού καθεστώτος ήταν μια σοβαρή παράμετρος στη διαδικασία ένταξης και εγκατάστασης στη χώρα υποδοχής (Galgoczi, 2021) και ένα διαρκές πρόβλημα (Kapsalis, Levanti and Vlassopoulos, 2019). Όπως αναφέρεται οι υφιστάμενες μορφές στεγαστικής υποδοχής στη σύγχρονη πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα δεν στοχεύουν στην υποστήριξη της κοινωνικής ένταξης αλλά εξαντλούνται σε κατασταλτικές παρεμβάσεις (Πανταζής και Γεωργιάδης, 2020).

Σύμφωνα με το πολυπολιτισμικό μοντέλο, που ενδιαφέρει την συγκεκριμένη εργασία, η ένταξη αναφέρεται στην διαδικασία αποδοχής του πρόσφυγα-ισσα τόσο ατομικά, όσο και σαν ομάδα, από την κοινωνία υποδοχής, η οποία συμβάλλει στην ομαλή συμμετοχή του στην κοινωνική και οικονομική ζωή με την παράλληλη

αποδοχή των κανόνων και αρχών της κοινωνίας, στο πλαίσιο μιας αμφίδρομης σχέσης (Penninx, 2003). Μελέτες που προσπαθούν να προσδιορίσουν εμπειρικά την επιτυχημένη ένταξη αναφέρουν διάφορες διαστάσεις της.

Οι Ager και Strang (2008) προτείνουν ως βασικές διαστάσεις της ένταξης, την επιτυχημένη πρόσβαση και επίλυση ζητημάτων που συνδέονται με τους τομείς της απασχόλησης, στέγασης, εκπαίδευσης και υγείας· των υποθέσεων και πρακτικών που αναφέρονται στην ιθαγένεια και τα δικαιώματα· των διαδικασιών της κοινωνικής διασύνδεσης και των δομικών εμποδίων της που σχετίζονται με τη γλώσσα, τον πολιτισμό και το τοπικό περιβάλλον, εντός και μεταξύ ομάδων της κοινότητας. Αυτό που είναι σημαντικό, όσον αφορά αυτές τις βασικές διαστάσεις που συχνά αλληλεπικαλύπτονται, είναι ότι η ένταξη είναι και διαδικασία και αποτέλεσμα που εξελίσσεται στη διάρκεια του χρόνου, είναι αμφίδρομη μεταξύ των προσφύγων-ισσών και της κοινωνίας υποδοχής, δεν συμβαίνει ούτε άπαξ, ούτε αποσπασματικά (Dragonas, 2021).

3.Μεθοδολογία

3.1 Σκοπός και ερευνητικό ερώτημα

Σκοπός της έρευνας είναι να παρουσιάσει τις μαρτυρίες προσφύγων-ισσών που διέμειναν στην ανοιχτή δομή σε μια αναγκαστική και μακρόχρονη «στάση» στο ταξίδι τους. Ειδικότερα οι μαρτυρίες αφορούν το πώς οι ίδιοι-ες παρουσιάζουν τη ζωή τους, την αποτύπωση της καθημερινότητας, των κοινωνικών σχέσεων τους, το πώς αντιλαμβάνονται το κλείσιμο της Δομής, και τι σκέφτονταν για το μέλλον τους. Από τα λόγια τους πέρα από το πώς οργανώθηκε στο συγκεκριμένο πλαίσιο η καθημερινότητά τους, αποκαλύπτεται και το πως βίωσαν την προοπτική της μετάβασής τους σε άλλες μορφές στέγασης. Έμφαση δίνεται στα στοιχεία που αφορούν στην ένταξη, στο αν στο πλαίσιο της δομής ενδυναμώθηκαν ή όχι ως μελλοντικοί κάτοικοι/ πολίτες της πόλης όπου θα ζήσουν στο μέλλον, όποια κι αν είναι αυτή.

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα είναι αν η Δομή είχε χαρακτηριστικά ολοπαγούς ιδρύματος ή αν πέρα από την προστασία του ασύλου υποστήριξε την αλληλεπίδραση με την κοινωνία υποδοχής και την προοπτική της ένταξης. Πώς αποτυπώνεται στον λόγο τους, οι πράξεις, οι σχέσεις, οι προσδοκίες τους;

Τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα είναι:

- Η πρόσληψη του χώρου: πώς βίωσαν οι πρόσφυγες-ισσες την διαμονή τους στη δομή.

- Η πρόσληψη του χρόνου και η διαχείριση: ποια χαρακτηριστικά είχε ο χρόνος τους στη δομή, πώς διένυσαν την περίοδο της πανδημίας.- Οι σχέσεις τους: οικογενειακές, φιλικές, μέσα στη δομή με άλλους πρόσφυγες-ισσες.
- Η πρόσληψη των παρεχόμενων υπηρεσιών και οι σχέσεις με το προσωπικό της δομής: η κάλυψη ή όχι των αναγκών των προσφύγων-ισσών σε σχέση με τις παρεχόμενες διοικητικές υπηρεσίες, τις υπηρεσίες φροντίδας και η αλληλεπίδραση με το προσωπικό της δομής.
- Ποιος είναι ο ενταξιακός προσανατολισμός της δομής;
- Πώς αναφέρονται στο παρελθόν; Ποιες αναμνήσεις διατηρούν από τη δομή;
- Πώς βίωσαν την διαδικασία μετεγκατάστασής τους και ποια τα σχετικά συναισθήματα, οι σκέψεις και οι προσδοκίες τους;- Ποιες ήταν οι προσδοκίες τους για το μέλλον;

3.2 Μεθοδολογικές Επιλογές

3.2.1. Θέμα, Υποκείμενα Έρευνας, Πλαίσιο

Η επιλογή του θέματος, όπως προαναφέρθηκε ξεκινά από επιστημονικά, εμπειρικά και προσωπικά κίνητρα. Η μακροχρόνια ενασχόλησή μου με τα θέματα του προσφυγικού (προσωπική και επαγγελματική) απορρέει από το συνεχές ενδιαφέρον μου για τα δικαιώματα των ευάλωτων προσφυγικών πληθυσμών, το δικαίωμά τους στα δικαιώματα (Arendt, 1979, 298) . Το ενδιαφέρον μου για το συγκεκριμένο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα βασίζεται στην διεπιστημονικότητα της προσέγγισης των δικαιωμάτων, και κατ' επέκταση της ζωής των προσφύγων-ισσών.

Υποκείμενα της έρευνας ήταν ενήλικες πρόσφυγες-ισσες, μακροχρόνια κάτοικοι ανοιχτής δομής. Η ζωή στη δομή ήταν σε ένα χωρο-χρονικό ενδιάμεσο. Ενδιάμεσο χώρο γιατί βρίσκονται ενδιάμεσα στο μόνιμο και το προσωρινό, μεταξύ ανοιχτού και κλειστού (Hailey, 2009, 4). Χρονικό ενδιάμεσο από την άποψη ότι ο χρόνος βιωνόταν ως παγωμένος σε μια ετεροτοπία κατά την οποία παρέμεναν σε αναμονή, μεταξύ της κατάστασής τους ως αιτούντες-ούσες άσυλο και πρόσφυγες-ισσες. Αυτή η περίοδος αναμονής των προσφύγων-ισσών ως μη-πολιτών, μας αφορά γιατί πιστεύω πως αφενός διαμορφώνει, ενισχύει ή αποτρέπει στρατηγικές βιοπορισμού, αφετέρου συντελεί στην διαμόρφωση των νέων ταυτοτήτων τους.

Ο διαμεσολαβημένος, διερμηνευμένος συνήθως, λόγος των προσφύγων-ισσών τυποποιείται, φιλτράρεται και ταξινομείται μέσα από διαδικασίες ασύλου, λήψης

ιατρικού ιστορικού, κοινωνικού ιστορικού, ψυχολογικού προφίλ, ψυχιατρικής παραπομπής, αιτημάτων διαδικαστικού χαρακτήρα. Ζητούμενο αυτής της έρευνας ήταν η αποτύπωση του λόγου τους για τη ζωή τους στη δομή. Οι εμπειρίες των ανθρώπων για τη μακρόχρονη ζωή τους σε ανοιχτές δομές δεν εμφανίζονται συχνά.

Το πλαίσιο που αφορούσε η έρευνα, μου ήταν οικείο λόγω της εργασίας μου, ήταν η ανοιχτή δομή φιλοξενίας που είχε ιδιαίτερα «καλή φήμη», και στον προσφυγικό πληθυσμό, λόγω των συνθηκών διαβίωσης, της γειτνίασης με τον αστικό ιστό και κατά συνέπεια με τα δίκτυα προσφύγων-ισσών/ μεταναστών-ριών (Ομόνοια, Βικτώρια). Όπως προαναφέρθηκε υπάρχουν αρκετές μελέτες που αφορούν το συγκεκριμένο πλαίσιο, ως προς την διαμεσολάβηση (Ρόμπου- Λεβίδη, 2021), την χωρικότητα (Βλαχογιάννη 2008; Γκουσιάρη, 2019; Papoutsis, 2021; Βλαστού-Δημοπούλου κ.α., 2022), την ποιότητα ζωής (Πουλάκη, 2018), τις επιπτώσεις των πολιτικών ασύλου στην καθημερινή ζωή (Felix, 2021), την εκπαίδευση (Androusou, 2019; Στεφάνου & Ανδρούσου, 2021), τους ασυνόδετους ανήλικους (Βαζούκης και Τσικαλάκη, 2022), την στέγαση (Λέφας, 2020) την ένταξη (Γεωργιάδης και Σκούρτη, 2019), την αρχιτεκτονική διάσταση (Hong, 2017), την αναγκαστική μετανάστευση (Kreichauf, 2018), τη βιωματική εμπειρία και τις ιδιαίτερες δυσκολίες των επαγγελματιών ψυχικής υγείας (Τσικαλάκη, Σκούρτη, Γεωργιάδης, 2018, 2019). Πρόκειται για ποσοτικές αλλά και ποιοτικές έρευνες.

3.2.2 Ποιοτική Έρευνα

Για τη μελέτη της ζωής των προσφύγων-ισσών σε αυτή την χρονική στιγμή, και καθώς η γενίκευση δεν είναι σκοπός της, κρίθηκε ως καταλληλότερη η ποιοτική προσέγγιση για την παραγωγή και ανάλυση δεδομένων σε σχέση με τα ερευνητικά μου ερωτήματα. Η ποιοτική προσέγγιση βασίζεται στον διάλογο του/της ερευνητή/τριας με το άτομο στον χώρο του, χρησιμοποιώντας εργαλεία που προκύπτουν από την συγκεκριμένη του πραγματικότητα (Δραγώνα, 1990, 33). Στην ποιοτική έρευνα τα αντικείμενα σκέψης που κατασκευάζονται από τον/την ερευνητή/τρια για ένα ερευνητικό ζήτημα προέρχονται από τα προϊόντα της σκέψης του/της συνομιλητή-τριας του/της για την καθημερινότητά του/της.

3.3 Μέθοδοι και διαδικασία παραγωγής δεδομένων

Ο/Η ερευνητής-ήτρια δεν είναι ούτε «αρχαιολόγος», ούτε «συλλέκτης-τρια» δεδομένων. Παράγει τα δεδομένα με βάση το ερευνητικό του ερώτημα. Στην μέθοδο που ακολουθήθηκε συνηγορεί και η μακρόχρονη παρατήρηση λόγω της συνεχούς παρουσίας μου και εμπλοκής στο πεδίο και των ερωτημάτων που δημιουργούσε σε καθημερινή βάση. Η υπόθεση ότι ο/η ερευνητής-τρια εισέρχεται στο πεδίο χωρίς προηγούμενη εμπειρία ή προϋπάρχουσες ιδέες και ότι δεν θα επηρεάσει τα παραγόμενα δεδομένα είναι μη ρεαλιστική (Strong, 1979, 229).

3.3.1 Συνεντεύξεις

Η έρευνα αυτή υλοποιήθηκε με ημιδομημένες ατομικές συνεντεύξεις με μακροχρόνια διαμένοντες. Η επιλογή της ατομικής ημιδομημένης συνέντευξης έγινε με το σκεπτικό ότι η συγκεκριμένη τεχνική σκοπεύει στη «λήψη περιγραφών του κόσμου της ζωής του/της συνεντευξιαζόμενου/ης» (Brinkmann & Kvale, 2018, σελ. 9). Συγκρινόμενη με τις δομημένες συνεντεύξεις, οι ημιδομημένες μπορούν να αξιοποιήσουν καλύτερα τις δυνατότητες του διαλόγου για παραγωγή γνώσης, αφήνοντας μεγαλύτερα περιθώρια στον ερευνητή να παρακολουθήσει αυτά που είναι σημαντικά για τον ερωτώμενο. Στις ημιδομημένες συνεντεύξεις ο/η ερευνητής-ήτρια αλληλεπιδρά με τον ερωτώμενο παράγοντας γνώση από τη διαδικασία καθαυτή, αντί να κρύβεται πίσω από έναν προκαθορισμένο οδηγό συνέντευξης (Denzin & Linkoln, 2018, 1002-3). Σε σύγκριση με τις δομημένες συνεντεύξεις, ο/η ερευνητής-ήτρια αρχικά εστιάζει στη συζήτηση σε θέματα που αυτός-ή κρίνει σημαντικά σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα. Οι λέξεις- κλειδιά είναι ο σκοπός, οι περιγραφές, ο κόσμος της ζωής, και η ερμηνεία του νοήματος στην ποιοτική συνέντευξη. Οι ιστορίες που λένε οι άνθρωποι, ειδικά όσοι βρίσκονται «στο περιθώριο του ηγεμονικού λόγου» είναι διφορούμενες και γεμάτες ρωγμές (Frosh, 2007, 638). Γι αυτό είναι σημαντικό για τους/τις ερευνητές-ήτριες να είναι ανοιχτοί-ές σε πολλαπλές ερμηνείες όσων λέγονται και γίνονται (Denzin & Linkoln, 2018, 1005).

Για τη διαδικασία της συνέντευξης η οποία αφορούσε στα προς διερεύνηση ερευνητικά ερωτήματα, οργανώθηκε ένα πλαίσιο, που συμπεριέλαβε τις ερωτήσεις σε γλώσσα απλή και κατανοητή, αποφεύγοντας εξειδικευμένη ορολογία.

Η γλώσσα εμπεριέχει τεράστιο γνωστικό πλούτο και νοηματοδοτείται από την κατάσταση της εκάστοτε επικοινωνίας (Φραγκουδάκη, 2007). Είναι η έκφραση της ταυτότητας του/της ομιλούντος-σας και ορίζει το πλαίσιο. Ο λόγος που πραγματώνεται μέσω της γλώσσας στις συνεντεύξεις δεν είναι απλώς μέσο για την μετάδοση της σκέψης, είναι κοινωνική πράξη και σχέση (Φραγκουδάκη, 1987). Η γλωσσική διαφορά που υπήρχε με τους συμμετέχοντες-ουσες στην έρευνα ήταν σημαντική παράμετρος. Οι συνεντεύξεις έγιναν σε ελληνικά, αγγλικά και με διερμηνεία σε μία περίπτωση. Η αιτία για την ελάχιστη χρήση διερμηνείας ήταν ότι ήθελα να υπάρξει η λιγότερη δυνατή διαμεσολάβηση στη σχέση που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της συνέντευξης και να μην αισθανόμαστε ανασφάλεια ως προς το περιεχόμενό της, την τήρηση της ανωνυμίας κ.λπ. Με άλλα λόγια όλες οι συνεντεύξεις, εκτός από μία έγιναν σε γλώσσα που δεν ήταν μητρική για τους/ις ερωτώμενους/ες. Η μητρική γλώσσα είναι η καθημερινή γλώσσα της οικειότητας με την οποία κανείς μπορεί να εκφράσει την κοινή του ταυτότητα, στενούς δεσμούς, άνεση και οικειότητα, δεδομένες σχέσεις, κ.α. (Φραγκουδάκη, 2007). Όπως αναφέρει η Arendt «η μητρική γλώσσα είναι το μόνο που μπορούμε να πάρουμε μαζί από την παλιά πατρίδα μας» τη νέα πατρίδα τη φτιάχνουμε με τη γλώσσα του άλλου (στο Kassin, 2016). Αναφορικά με τις συνεντεύξεις όπου και οι δύο μας μιλούσαμε αγγλικά πρέπει να επισημανθεί ότι ο λόγος είναι διαμεσολάβημένος και υπάρχει μια

ισορροπία ως προς την σχέση που αναπτύσσεται καθώς και οι δυο μας εκφραζόμαστε σε μια δεύτερη γλώσσα, που δεν είναι η μητρική μας. Στις περιπτώσεις που οι συνεντεύξεις γίνονται στην ελληνική γλώσσα επισημαίνεται η ενδεχόμενη άνιση σχέση μέσω της χρήσης της μητρικής για μένα γλώσσας. Παράλληλα όμως αναδύεται και η μετατόπιση του συνδιαλεγόμενου-ης ως προς την χώρα υποδοχής και ο βαθμός της υφιστάμενης διαπερατότητας.

Σε ανάλογες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται συνήθως διερμηνείς, οι οποίοι γνωρίζουν και τις δύο γλώσσες σε ικανοποιητικό βαθμό και μπορούν να μεταφέρουν το αυθεντικό νόημα όσων ειπώθηκαν (Ισαρη και Πουρκός, 2015). Ο/η κοινοτικός-ή διερμηνέας, είναι συνήθως ένας/μία αφανής εργάτης/ εργάτρια που λόγω της μακρόχρονης παραμονής σε μια χώρα διαφορετική από την πατρίδα του/της, τυχαίνει, συνηθέστατα χωρίς ιδιαίτερη κατάρτιση, να μιλά δύο γλώσσες, τη μητρική του/της και τη γλώσσα της χώρας υποδοχής και που συχνά, πέρα από τη διερμηνεία καθαυτή, καλείται να δώσει εξηγήσεις και να ενημερώσει και τους/τις δύο εμπλεκόμενους-ες για πολιτισμικά ζητήματα (Krimpas, 2016). Αναφορικά με την συνέντευξη που έγινε με διερμηνεία, ο/η επαγγελματίας διερμηνέας που υποστήριξε τη συνέντευξη ήταν ομόφυλος-η του/της πρόσφυγα-ισσας. Τήρησε το πρωτόκολλο της διαδικασίας διερμηνείας, λειτούργησε ως γλωσσικός δίαυλος, δηλαδή μετάφρασε λέξη προς λέξη και με ακρίβεια, όμως σε κάποιες ερωτήσεις λειτούργησε ως διαπολιτισμικός-ή μεσολαβητής-τρια, προκειμένου να διευκρινίσει κάποια έννοια (Ιωαννίδης, 2018). Ήταν γνώριμοι-ες μεταξύ τους και έχαιρε της εμπιστοσύνης και των δυο μας, και ο/η πρόσφυγας-ισσα τον/την επικαλούνταν αναφορικά με την προσωπική του/της ιστορία. Βασικό στοιχείο της διερμηνείας σε κάθε περίπτωση είναι η γνωστική και επικοινωνιακή μεσολάβηση, δηλαδή η γλωσσική και πολιτισμική διάστασή της (Pöschhacker, 2008). Ο/η διερμηνέας ήταν το τρίτο μέρος της επικοινωνίας, τηρώντας κανόνες δεοντολογίας που αφορούν στην εχεμύθεια, την αμεροληψία, την ακρίβεια και τον επαγγελματισμό (Ιωαννίδης, 2018).

Σε όλες τις περιπτώσεις η γλώσσα συνιστούσε σοβαρό περιορισμό της έρευνας, ως προς την σκέψη, έκφραση και κατασκευή των νοημάτων. Σίγουρα ένα μέρος των πληροφοριών χάθηκε ή παρερμηνεύθηκε από την διαμεσολαβημένη δεύτερη γλώσσα. Παρά τις δυσκολίες στη γλωσσική έκφραση, υπήρχε καλή επικοινωνία και θετική ανταπόκριση.

Οι συνεντεύξεις υλοποιήθηκαν σε δημόσιο, ήσυχο χώρο, απογευματινές ώρες. Έγιναν δύο συναντήσεις, μια για να εξηγήσω το πλαίσιο, να περιγράψω τη διαδικασία και να έχω την συναίνεση των ανθρώπων και μία για την υλοποίηση της συνέντευξης.

3.4 Το προφίλ του δείγματος

Στο συγκεκριμένο πλαίσιο η επιλογή του δείγματος έγινε με στοχευμένη δειγματοληψία ευχέρειας, με γνώμονα τα διαθέσιμα να συνομιλήσουμε άτομα που διέμεναν μακροχρόνια στη δομή (Babbie, 2018, 356-358).

Το δείγμα μου ήταν από διάφορες χώρες, τρεις γυναίκες και τρεις άντρες³.

3.5 Δεοντολογία

Αν και έχω ελάχιστη εμπειρία ως συνεντεύκτρια, προσπάθησα να τηρήσω τους κανόνες του διαλόγου χωρίς διακοπές και οι ερωτήσεις να είναι απλές, ευαίσθητες, ανοιχτές, και διευκρινιστικές (Kvale, 1996, 148-149). Όπως συνάδει με την ημιδομημένη συνέντευξη οι ερωτήσεις τροποποιούνταν ανάλογα με το προφίλ του-ης ερωτώμενου-ης και την πορεία της συζήτησης.

Οι πρόσφυγες-ισσες ενημερώθηκαν ότι η συζήτηση δεν επηρεάζει με κανένα τρόπο τις διοικητικές διαδικασίες που τους/τις αφορούν, διατηρείται η ανωνυμία τους, το απόρρητο και σχετίζεται ξεκάθαρα με την υπό σύνταξη μελέτη και συναίνεσαν.

Το γεγονός ότι εργάστηκα στη Δομή και ότι ανήκα σε ένα από τα δρώντα πρόσωπα της οπωσδήποτε επηρέασε τη συνθήκη:

- 1) Οι πρόσφυγες-ισσες νόμιζαν αρχικά ότι θα τους ενημερώσω για κάτι διαδικαστικό. Έτσι στη σύντομη αρχική συνάντηση τους εξήγησα το πλαίσιο και η συνέντευξη έγινε με την πληροφορημένη συναίνεσή τους.
- 2) Αποκλείστηκαν άτομα με τα οποία υπήρξε ένταση στην επικοινωνία μας στο παρελθόν και δεν υπήρχε περίπτωση να συνομιλήσουμε.
- 3) Η κινητικότητα που υπήρχε στο προσφυγικό, σε κάποιες περιπτώσεις άτομα με τα οποία θα συζητούσαμε αποχώρησαν αιφνιδίως από την πόλη.

3.6 Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων

Επιλέχτηκε η θεματική ανάλυση των δεδομένων με την οποία παρέχεται γνωστική πρόσβαση σε εμπειρίες και τρόπους νοηματοδότησης. Η θεματική ανάλυση χρησιμοποιείται για τον εντοπισμό προτύπων εντός και μεταξύ των δεδομένων σε σχέση με τη βιωμένη εμπειρία, τις απόψεις και τις προοπτικές, τη συμπεριφορά και τις πρακτικές των συμμετεχόντων. Πρόκειται για «βιωματική» έρευνα που επιδιώκει να κατανοήσει τι σκέφτονται, αισθάνονται και κάνουν οι συμμετέχοντες (Τσιώλης, 2018). Χαρακτηριστικό της θεματικής ανάλυσης είναι η ευελιξία της, όχι μόνο η θεωρητική αλλά και αναφορικά με το ερευνητικό ερώτημα, το μέγεθος και τη σύσταση του δείγματος, τη μέθοδο συλλογής δεδομένων και τις προσεγγίσεις στη δημιουργία νοήματος (Clarke και Braun, 2017). Στην ανάλυση ακολουθήθηκαν τα βήματα:

³ Για λόγους ανωνυμοποίησης και εμπιστευτικότητας δεν παρατίθενται περισσότερα στοιχεία (Τσιώλης, 2011).

Μεταγραφή

Όταν ο προφορικός λόγος μεταγράφεται σε γραπτό κείμενο μετασχηματίζεται, παγώνει, γίνεται στατικός, και του αφαιρούνται τα οπτικά στοιχεία. Η επιλογή στη διαδικασία της μεταγραφικής πρακτικής έχει αναλυτική, κοινωνική και πολιτική σημασία, είναι εγγενώς και αναπόφευκτα κοινωνικοπολιτική πράξη (Bucholtz, 2007). «Ο δρόμος του ερευνητή της συνέντευξης προς την κόλαση, είναι σπαρμένος με μεταγραφές» αναφέρει παραστατικά ο Kvale, (1996, 166), για τη δυσκολία που παρουσιάζει η επιλογή και εφαρμογή του κατάλληλου συστήματος μεταγραφής στο πλαίσιο της θεωρητικής προσέγγισής της.

Σε αυτό το πλαίσιο και επειδή η μεταγραφή των συνεντεύξεων της συγκεκριμένης έρευνας αφορά στο τί ειπώθηκε και όχι το πώς, μεταγράφηκαν κατά λέξη οι συνεντεύξεις χωρίς χρήση κάποιου μεταγραφικού συστήματος.

Κωδικοποίηση

Η σχέση μεταξύ των κωδικών, των θεμάτων και της τελικής ανάλυσης μπορεί να απεικονιστεί ως οικοδόμηση μιας πέτρινης κατοικίας (Braun και Clarke, 2022). Οι κωδικοί είναι σαν τις πέτρες που θα συνδυάζαμε με άλλες για να χτίσουμε μεγαλύτερες κατασκευές – τοίχους, για παράδειγμα, όπου οι τοίχοι μοιάζουν με θέματα. Κωδικοποιώντας προσδιορίζω και ταξινομώ τα είδη πετρών που θα χρησιμοποιήσω στην οικοδόμηση από τον μεγάλο σωρό (στο ίδιο).

Η κωδικοποίηση σημαίνει να τακτοποιείς τα πράγματα σε μια συστηματική σειρά, να κάνεις κάτι μέρος ενός συστήματος. Πρόκειται για ταξινόμηση, κατηγοριοποίηση (Saldana, 2016), ένα είδος «μετάφρασης» των δεδομένων σε σύμβολα που αποτελείται από δυο φάσεις, τις ερωτήσεις που προσδιορίζουν τι ερευνούμε και στη συνέχεια την προετοιμασία των δεδομένων μας για ανάλυση (Vogt, Vogt, Gardner και Haefele, 2014, 13). Στην περίπτωση των συνεντεύξεων οι ερωτήσεις που έγιναν έδωσαν απαντήσεις και οδήγησαν σε ορισμένους τύπους απαντήσεων, που συνεπάγονται κωδικούς. Στη δεύτερη φάση έγιναν προσαρμογές στην κωδικοποίηση και έτσι προετοιμάστηκαν τα δεδομένα μου για ανάλυση (στο ίδιο).

Ανάδειξη θεμάτων

Μέσω της κωδικοποίησης έγινε οριοθέτηση στο σύνολο των δεδομένων, προκειμένου να αναπτυχθούν θέματα βασισμένα σε ομάδες σχετικά παρόμοιων εννοιών (Braun, Clarke, 2022). Το θέμα είναι μια εκτεταμένη φράση ή πρόταση που προσδιορίζει μια μονάδα δεδομένων και/ή τι σημαίνει (Saldana, 2016). Μια αυτόνομη εννοιολογική οντότητα που μπορεί να λειτουργήσει ως εκδοχή απάντησης στο ερευνητικό ερώτημα το οποίο εξετάζεται (Τσιώλης, 2018).

Στη διαδικασία της παρουσίασης των ευρημάτων εκτίθενται τα θέματα/ιδιότητες που αναδείχθηκαν και απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα. Το κάθε θέμα

παρουσιάζεται ξεχωριστά και αναδεικνύεται το περιεχόμενό του βάσει των ιδιαίτερων πτυχών που προέκυψαν κατά την ανάλυση των δεδομένων. Αναδεικνύονται, επίσης, ενδεχόμενες διαφοροποιήσεις ή διακυμάνσεις που χαρακτηρίζουν το κάθε θέμα (Τσιώλης, 2018).

4. Ανάλυση

Τα δεδομένα αναλύονται με βάση τις παρακάτω θεματικές κατηγορίες που προκύπτουν από τα ερευνητικά ερωτήματα. Τα στοιχεία των αφηγήσεων των προσφύγων-ισσών εμπίπτουν σε πολλαπλές κατηγορίες και σίγουρα η ανάλυση δεν είναι εξαντλητική δεδομένου του πλήθους τους. Με κεντρικό άξονα τα χαρακτηριστικά του ολοπαγούς ιδρύματος που χαρακτηρίζουν τη Δομή έγινε προσπάθεια να αποτυπωθεί ο τρόπος που εγγράφονται στο λόγο τους βιώματα, σκέψεις και συναισθήματα και πως οι ίδιοι προσδιορίζουν τις ταυτότητές τους. Είναι οι αποπαιδευμένοι-ες «τρόφιμοι» ενός ολοπαγούς ιδρύματος ή οι εγκλωβισμένοι-ες που μετά στρατηγικές επιβίωσης ανέπτυξαν στρατηγικές βιοπορισμού σε μια βιοπολιτική κατάσταση εξαίρεσης, ένα περιβάλλον με χαρακτηριστικά ολοπαγούς ιδρύματος;

4.1 Ο χώρος και ο χρόνος. Η πρώτη κατηγορία αφορά στον χώρο διαμονής, δηλαδή τη δομή και το container και στον χρόνο, όπως τον βιώνουν μέσα στη δομή και την περίοδο της πανδημίας.

4.2 Οι σχέσεις. Η κατηγορία αυτή εστιάζει στις οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων και στις δραστηριότητες που ανέπτυξαν σε αυτό το πλαίσιο.

4.3 Οι προσφερόμενες υπηρεσίες . Η κατηγορία αυτή αποτυπώνει την εμπειρία των ανθρώπων από τις υπηρεσίες που δέχτηκαν, τις σχέσεις με το προσωπικό της δομής.

4.4 Ο ενταξιακός προσανατολισμός της Δομής. Ο ενταξιακός προσανατολισμός της δομής προσδιορίζεται από την αναμονή για την απόδοση νομικού καθεστώτος και περιγράφεται από την σχέση των προσφύγων-ισσών με την εκμάθηση της γλώσσας, τη συμβουλευτική και αναζήτηση εργασίας, το σχολείο.

4.5 Το παρελθόν. Η κατηγορία αυτή εστιάζει στις αιτίες της μετακίνησης των προσφύγων-ισσών και τις αναμνήσεις τους μέσα στη δομή.

4.6 Το μέλλον. Η κατηγορία αυτή παρουσιάζει τις σκέψεις και τα συναισθήματα για το κλείσιμο της δομής. Στη συνέχεια αναφέρεται στα σχέδια των προσφύγων-ισσών για το μέλλον τους.

4. 1 Η Δομή ως χώρος και χρόνος

Στη δομή οι πρόσφυγες-ισσες καταλαμβάνουν και νοσηματοδοτούν το χώρο, και διανύουν τον δικό τους χρόνο, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

4.1.1 Η Δομή, ως χώρος: αναγκαστική στέγη που όμως προστατεύει

Οι άνθρωποι μιλώντας για τη χωρική διάσταση της δομής αναφέρουν..

Είμαστε αναγκασμένοι να μείνουμε....Αναγκαστικά, τι να πω (Άνδρας, 32 ετών),

just to live. Just to spend our life, just to pass our life (Άνδρας, 40 ετών),

I am not feeling I'm free to do what exactly I what to do. I'm limited to do things (Άνδρας, 38 ετών),

Χάλια... κάνουν φασαρία...Είναι τόσο μικρή και μένουν τόσοι άνθρωποι εδώ μέσα...(Γυναίκα, 18 ετών),

if I have papers, I go outside (Άνδρας, 40 ετών),

Outside there is nowhere to stay, any food, any help, I don't found anything (Γυναίκα, 42 ετών),

Το πρώτο πράγμα που μου έδωσε κάπου που να μείνω. Ήμουν σε δύσκολη κατάσταση και έμενα στο δρόμο ...Αυτή ήταν η πιο μεγάλη βοήθεια. Και το πρώτο πράγμα, μπορώ να χρειαστώ κάτι γενικά, εδώ βοηθήσανε. Τώρα λίγα απλά έχουν νόημα.και γω θέλω κάτι, δεν έχω να πληρώσω μπορεί να μου δώσουν και αυτή είναι η βοήθεια... (Γυναίκα, 25 ετών),

... the Camp helping them, first of all with a space for sleeping, for staying (Άνδρας, 38 ετών),

σε όποια χώρα μας προστατεύσει... τώρα είμαστε σε ασφαλή χώρα (Άνδρας, 32 ετών),

.... το πιο ασφαλές,....στη Δομή δεν θα έρθει κάποιος και να πει Σήκω επάνω έλα να σε συλλάβω, ο λόγος έχεις κάτι το και το (Γυναίκα, 25 ετών).

Οι άνθρωποι που έμειναν στη δομή, την αντιμετωπίζουν ως μια αναγκαστική κατάσταση, μια στάση, ένα ξόδεμα ζωής, μια διάβαση στη ζωή, περιοριστική φασαριόζικη και πολυπληθή για τις μικρές της διαστάσεις. Απάντηση στο «έξω» της αστεγίας και της ανασφάλειας. Στο ταξίδι συγκροτείται η νέα ταυτότητα, αυτή της ευαλωτότητας, που αποτελεί και τη διαβατήρια ταυτότητα για την είσοδο στη δομή. Οι πρόσφυγες-ισσες μάλλον «τοποθετούνται» μέσα, παρά «φιλοξενούνται» στη Δομή, στο καμπ. Η Δομή δεν είναι επιλογή τους, είναι αναγκαστική ως προς την τοποθέτησή τους, με όχημα την ασφάλεια που τους παρέχει. Η Δομή είναι προσωρινή και για τις δύο πλευρές (υπουργείο, πρόσφυγες-ισσες), ανοίκει στους πρόσφυγες-ισσες λόγω της ομοιομορφίας στο χώρο και τις διαδικασίες. Είναι σαφές από τα αποσπάσματα ότι οι πρόσφυγες-ισσες δεν οικειοποιούνται τον χώρο μετατρέποντάς

τον σε ένα χώρο με σημασία, και τον αντιλαμβάνονται ως ενδιάμεσο χώρο. Η νοσηματοδότηση που υφίσταται η δομή δεν συνδέεται με έννοιες όπως γειτονιά, κοινότητα, χωριό κ.α., αλλά ως συνθήκη περιορισμού και αναγκαστικής υποστήριξης/ βοήθειας. Είναι το αντίθετο του έξω, του «outside», είναι ο χώρος που δίνει βοήθεια, «help», και ασφάλεια περιορίζοντας.

Στις συνεντεύξεις δεν αναφέρονται οι κοινόχρηστοι χώροι μέσα στη δομή, όπως και η πόλη που βρίσκονται, η Αθήνα. Ο χώρος της δομής συγκροτείται από το μέσα και το έξω, ένα έξω υπερτοπικό, την πόλη και το έξω από το container. Το μέσα μπορεί να αφορά το container αλλά και τη δομή. Η δομή συνιστά χωρικό όριο από το container, από την πόλη, τη χώρα, από το ταξίδι. Συνιστά το όριο μεταξύ του εγώ και του άλλου, των πολλών άλλων. Είναι ένα χωρικό ενδιάμεσο ως περιορισμός, εξαίρεση και κατώφλι. Όπως γνωρίζουμε, από την καθημερινότητά μας, οι πρόσφυγες-ισσες είχαν φιλικές σχέσεις σε άλλες συγκεκριμένες περιοχές, όπου υπήρχαν ομοεθνείς τους π.χ. Ομόνοια, Βικτώρια, και σε άλλες δομές της Αττικής, όπως λ.χ. το Σχιστό, ο Σκαραμαγκάς, «χώρους ταυτότητας» όπου δημιουργούνταν τυπικά ή άτυπα δίκτυα υποστήριξης μεταξύ τους, πέρα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

4.1.1.i To container:... δεν είναι ένα δικό μου δωμάτιο

Το μέσα του χώρου είναι το container, για το οποίο λένε ότι

μένουμε εγώ, και άλλες πέντε (Γυναίκα, 25 ετών),

συνέχεια στον ίδιο (εν. οικίσκο)... Μόνοι-ες μας (Γυναίκα, 18 ετών), (Άνδρας 32 ετών),

I'm living in a small space with kids and it's not very comfortable (Άνδρας, 38 ετών),

I'm here, in the same room, in the same place. Before it's all caravan, now it's one room (Άνδρας, 40 ετών),

My family, four persons, To the other room another family ...four people in a small room it was very difficult to stay... it's so difficult for four people living inside, also cooking inside, newborn baby inside cooking (Γυναίκα, 42 ετών),

have clothes, some clothes are under the bed, some, we are congested (Άνδρας, 40 ετών),

I have to do all the things inside the toilet..., I CAN'T do inside of the room because we DON'T have room for my son/daughter or for me.. I don't have a PRIVACY (Άνδρας, 38 ετών),

Θα ήθελα να είμαι μόνη μου εκεί, όχι με άλλα παιδιά (Γυναίκα, 18 ετών),

the condition is not appropriate (Άνδρας, 38 ετών),

Όχι...Σαν άνθρωπος όχι εκατό τοις εκατό... πνίγομαι πάρα πολύ (Γυναίκα, 25 ετών),

Δεν θέλω να μένω εκεί μέσα στη Δομή, θέλω να έχουμε μια σπίτι....Είναι κοντέινερ. Δεν είναι σαν σπίτι για να βλέπουμε εδώ είναι το σπίτι μας. Και δεν μου αρέσει να μένουμε εκεί. Ναι. (Γυναίκα, 18 ετών),

They don't listen to us to change our neighbors (Άνδρας 40 ετών),

Εγώ πνίγηκα εδώ. Αν βρέχει, ρεύμα δεν έχει, βρέχει, το κάραβαν στάζει νερό, ποντίκια, κατσαρίδες, και πάμε να μαγειρέψουμε, ρεύμα δεν έχει, και να κάνεις μπάνιο το θερμοσίφωνο, (Άνδρας 32 ετών),

Not a home, just a we are live here (Άνδρας 40 ετών),

δεν είναι όπως ένας άνθρωπος μένει σε ένα σπίτι, το εδώ πέρα είναι λίγο διαφορετικό, δηλαδή...είναι το πιο ασφαλές, να σου πω την αλήθεια. Ξέρεις ότι στη Δομή δεν θα έρθει κάποιος και να πει Σήκω επάνω έλα να σε συλλάβω, ο λόγος έχεις κάτι το και το (Γυναίκα, 25 ετών).

Η Δομή είναι οργανωμένη ορθολογικά με μονάδα στέγασης το container. Αρχικά ένα container προορίζονταν για μια πενταμελή οικογένεια, στη συνέχεια όμως λόγω του πλήθους μπορεί να φιλοξενούσε δύο ή τρεις οικογένειες ή αρκετούς, μόνους, ομοεθνείς. Με την πάροδο του χρόνου υπό την πίεση της αύξησης του αριθμού των προς φιλοξενία υποχώρησε το ταίριασμα των ποιοτικών χαρακτηριστικών λόγω του πλήθους που έπρεπε να στεγαστεί. Σε ένα container μένουν συνήθως μια-δυο οικογένειες ή πέντε έξη, μόνοι-ες άνθρωποι, ο χώρος στον οποίο κάνουν όλες τις δραστηριότητες της μέρας, αδιαχώριστα, και κοιμούνται όλοι-ες μαζί, είναι μικρός, άβολος, στενός. Στο δωμάτιο που μένουν απουσιάζει η ιδιωτικότητα, καθώς είναι εκτεθειμένοι στα μάτια ακόμα και της ίδιας τους της οικογένειας, τους περιορίζει οποιαδήποτε ατομική δραστηριότητα, καθώς δεν είναι αρκετός ο χώρος, είναι πολύ δύσκολα, δεν μένουν σαν άνθρωποι, ασφυκτιούν, δεν είναι η κατάλληλη συνθήκη διαμονής. Έχουν προβλήματα που συνδέονται τόσο με την αδικαιολόγητη αλλαγή οικίσκου όσο και με την αυθαίρετη επιλογή οικογένειας ή πλήθους συγκατοίκων, στο δωμάτιο, της αναγκαστικής δηλαδή συγκατοίκησης με άλλους όσο και με τεχνικά ζητήματα (π.χ. χαλασμένο μπόιλερ, κλιματιστικό, παλιό container με φθορές). Δεν κατονομάζουν το κοντέινερ ως σπίτι τους αλλά ως ένα διαφορετικό χώρο όπου διαβιώνουν προσωρινά. Ο ίδιος χώρος λειτουργεί σαν κρυψώνα, σαν νησίδα

ασφάλειας, σε έναν κόσμο που τους έχει αποκλείσει, το container τους παρέχει και καταφύγιο.

Περιδιαβαίνοντας στις συστάδες των containers είναι χαρακτηριστικό ότι σε καμιά από τις εισόδους των οικίσκων δεν υπήρχε επιγραφή, υπήρχε ταξινομητική αρίθμηση και διάσπαρτα γκράφιτι σε πλευρικά σημεία, και μόνο σε έναν από τους περίπου τριακόσιους υπήρχε απέξω η επιγραφή *I love my family*.

Εικόνα 16. «*I love my family*», Επιγραφή στην είσοδο container.

Βάσει των λεγομένων τους στις συνεντεύξεις δεν υπάρχει η αίσθηση του «σαν στο σπίτι μου». Οι πρόσφυγες-ισσες λένε ότι ασφυκτιούν στον προκατασκευασμένο, πανομοιότυπο για όλους χώρο, αισθάνονται απόγνωση. Ο χώρος τους καταργεί, καθώς δεν αφήνει περιθώρια ιδιωτικότητας, ακόμα και μέσα στην οικογένεια. Το container παρουσιάζεται διάφορο του σπιτιού ως μόνιμου και σταθερού χώρου. Είναι ένας ιδιωτικός χώρος που δεν μπορούν να κατονομάσουν, είναι δωμάτιο, χώρος, αλλά χωρίς δήλωση κτήσεως. Όπως σχετικά επισημαίνει η Massey στις νέες πολύπλοκες γεωγραφίες των κοινωνικών σχέσεων τόσο η προσωπική ταυτότητα όσο και ένα μέρος που λέγεται σπίτι για να προκαλέσουν φόβο και άγχος, θα πρέπει να εννοιοποιηθούν με ένα συγκεκριμένο τρόπο, περίκλειστο (Massey, 1992). Σύμφωνα με τη Λυδάκη (2001) η ζωή του ανθρώπου διαχέεται στο σπίτι του, παίρνει το σχήμα του, όπως το νερό στο άδειο δοχείο, αλλά με μια αμφίδρομη σχέση, καθώς το σχήμα αυτό δημιουργείται από τον άνθρωπο σύμφωνα με τις ανάγκες που θέλει να στεγάσει και σύμφωνα με τη ζωή που ζει ή επιθυμεί να ζήσει. Πρόκειται για μια σχέση αλληλεπίδρασης. Όπου υπάρχει ασυμφωνία, όπου ο χώρος του σπιτιού δεν συμφωνεί, δεν συνομιλεί, δεν εκπληρώνει τις επιθυμίες του κατοίκου του, διαφαίνεται η άρνηση του παρόντος και ελπίδες για μεγάλες αλλαγές (στο ίδιο). Η αδιαφορία για έναν χώρο που στεγάζει μεν, αλλά δεν φιλοξενεί, και βιώνεται ως ανοίκειος, ξένος είναι κάτι που εμφανίζεται εδώ.

4.1.2 Η Δομή ως χρόνος: η αίσθηση του χρόνου ως νεκρού και χαραμισμένου

Μέσα από τα λόγια των ωφελούμενων περιγράφεται ο χρόνος στη δομή...

living in the camp with the condition and with everything, things are not as it was before as when we came here...Many things CHANGED in the Camp (Άνδρας, 38 ετών),

Παλιά, που ήμασταν στο κοντέινερ παλιά, πριν δυο-τρία χρόνια, ήταν διαφορετικά τα θέλω, Δηλαδή δεν βγαίνω πολύ έξω από τη Δομή (τώρα) (Γυναίκα, 25 ετών),

Before was good, but now I'm alone...my life goes... not in good condition, goes worst (Άνδρας, 40 ετών),

Ξυπνάω πολύ αργά, κοιμάμαι αργά, το πρώτο πράγμα είναι το πρωινό και τέτοια και το καφέ μου, ε, βγαίνω έξω κατά τις δώδεκα, Ένα χρόνο δεν κάνω τίποτε (Γυναίκα, 25 ετών),

Όλο το διάστημα που μένω στη δομή είναι άσχημο (Γυναίκα, 18 ετών),

Στην αρχή που ήρθαμε εμείς λέγαμε εντάξει, δυο ή τρεις μήνες μένουμε εκεί και πηγαίνουμε από την Ελλάδα, αλλά να μένουμε έξη χρόνια δεν μου άρεσε (Γυναίκα, 18 ετών),

Just to spend our life (Άνδρας, 40 ετών),

it's the same thing I'm doing EVERY DAY..., since I'm here (Σ1, Άνδρας, 38 ετών)
(Άνδρας, 40 ετών),

Ξυπνάω, μαγειρεύω για να τρώμε φαγητό, καθαρίζω όλο το σπίτι, πηγαίνουμε κάπου έξω, πηγαίνουμε σε ένα τάξη που κάνουμε μαθήματα ελληνικά, αλλά τώρα όχι. Μετά που καθαρίζω όλο το σπίτι μιλάω με τη μητέρα μου ή βλέπουμε ταινίες, ταινία. Μετά έρχονται τα αδελφιά μου από το σχολείο, τρώμε μεσημεριανό και βλέπουμε ταινίες (Γυναίκα, 18 ετών),

Ξυπνάω κάθε μέρα, πάω βράδυ γυρνάω για ύπνο κατευθείαν. Τρία χρόνια δουλεύω... (Άνδρας, 32 ετών).

Οι πρόσφυγες-ισσες έρχονται σε ένα είδος απόλυτης ρήξης με τον παραδοσιακό χρόνο, όπως περιγράφεται από τον Goffman για τον χρόνο που διανύουν οι τρόφιμοι εντός του ολοπαγούς ιδρύματος (1994) . Ως μία από τις αρχές της ετεροτοπίας, παρουσιάζεται η έννοια ενός μεταβατικού χρόνου ανάμεσα σε ένα πριν που διακόπηκε βίαια από έναν πόλεμο και ένα μετά το οποίο δεν μπορεί να προσδιοριστεί χρονικά -ούτε χωρικά- και κατά συνέπεια οι πρόσφυγες-ισσες βρίσκονται χρονικά εγκλωβισμένοι σε μία ημι-μόνιμη σταθερότητα, σε πλήρη αντίθεση ή/και σύγκρουση με τον χρόνο του «έξω» (Σταυρακάκης, 2017). Αυτή η ρήξη περιγράφεται στη συνέχεια μέσα από τις απαντήσεις τους και αποκτά τη μορφή χρονικών διανυσμάτων που συμπίπτουν με την αναμονή στο αίτημα ασύλου τους και την περίοδο της πανδημίας. Ο χρόνος στη δομή είναι ενδιάμεσος, ως αναμονή, κενό,

αναστολή. Για τους διαμένοντες στη Δομή στο χρόνο που πέρασε έχουν αλλάξει τα πράγματα, προς το χειρότερο, υπάρχει η αίσθηση της προσωρινότητας, του ανούσιου ξοδέματος. Ο χρόνος που περνά περιγράφεται ως σταθερή επανάληψη ενεργειών που καλύπτουν βασικές βιοτικές ανάγκες απέναντι στον εαυτό και τους οικείους άλλους (οικογένεια, συγγάμοι), σε μια σφαίρα ιδιωτικότητας και ρουτίνας. Στον χρόνο που διανύεται σε καθημερινή βάση είναι εγκατεστημένη κανονικότητα η οποία χαρακτηρίζεται από αδράνεια και έλλειψη κοινωνικής ζωής σε άλλες κοινωνικές σφαίρες, με υποκατάστασή τους εντός της δομής. Κάποιοι παρακάμπτοντας κανονισμούς και διαδικασίες, εργάζονται άτυπα, αναπτύσσουν οικονομική δραστηριότητα μέσα στη δομή αλλά και έξω από αυτή, αλλάζοντας την έννοια του παγωμένου και χαραμισμένου χρόνου. Στο καμπ, η κατάσταση εξαίρεσης, που είναι ουσιαστικά μια πρόσκαιρη αναστολή της έννομης τάξης, αποκτά χωρική δομή (Agamben, 2005). Ο χρόνος ακολουθεί την κατάσταση εξαίρεσης, στην οποία σχεδόν όλες οι σφαίρες της καθημερινότητας επιτελούνται μέσα στη δομή. Ο χρόνος παγώνει μέσα στη δομή ως καθημερινότητα και ως διάρκεια. Ο βιωμένος μέσα στη δομή χρόνος είναι μακρύς, παρατεταμένος, προσωρινός και συνιστά έναν από τους κεντρικούς άξονες της αφήγησης της κατασκευασμένης καθημερινότητας. Ο χρόνος του/της πρόσφυγα-ισσας είναι διαφορετικός από τον δικό μας, είναι διάνυσμα αναμονής, για το οποίο δεν μπορούν να κάνουν τίποτε ως προς το μήκος του. Η διατήρηση της ελπίδας κατά τον χρόνο αναμονής, είναι μια άσκηση εξουσίας στον χρόνο των άλλων ανθρώπων προκειμένου να διατηρηθεί η εξάρτηση και η υποταγή (Khosravi, 2021, 14).

4.1.3 Η Πανδημία στη Δομή: *everything out is corona*

Η αργοπορία του χρόνου μέσα στη δομή έγινε στασιμότητα λόγω της πανδημίας, όπως αφηγούνται...

I stopped Greek Lessons and the situation was to stop all the other things I do, I wasn't going to visit friends, or going out to the park with my kids ... because of carantina (Άνδρας, 38 ετών),

Μένουμε μέσα στο δωμάτιο, δεν πηγαίνουμε καθόλου έξω γιατί στο καμπ έχει πολύ κόβιντ, κορονοϊός (Γυναίκα, 18 ετών),

μια φορά την βδομάδα, ψωνίζουμε από το σούπερ μάρκετ, σου δίνει άδεια (Γυναίκα, 25 ετών),

I feel very difficult situation and every time I clean, I clean, I become tired (Άνδρας, 40 ετών),

My kids also was very stressed because they didn't go outside to PLAY with other kids, most of it my BABY, It was annoyed to play just inside (Γυναίκα, 18 ετών),

μην κολλήσει ο διπλανός μου, ξέρεις απόσταση, φόβος, ακούω ειδήσεις και τέτοια (Γυναίκα, 25 ετών),

when corona started wow everything got down, corona virus I think discourse everything and many dreams, because now the things are limited, you want to go to some place you have to care about corona, everything out is corona, corona. (Γυναίκα, 42 ετών),

Έλπιζα να τελειώνει αυτό το κόβιντ (Γυναίκα, 18 ετών),

αυτή τη φορά η δομή με βοήθησε πάρα πολύ σε αυτό, δεν είχα αυτό το άγχος, βέβαια αν ήμουνα σε σπίτι και ενοίκιο, ποιος θα το πληρώσει το ενοίκιο, απ' τη στιγμή που ήταν όλα κλειστά και δεν δούλεψε και κανένας...λέω δόξα τω θεώ που έμενα στη Δομή, και δεν είχα αυτό το άγχος, δηλαδή είχε τα πάντα μέσα...αλλά αν ήμουνα σπίτι θα είχα πολύ διαφορετικά, αναγκαστικά ο άνθρωπος θα σου πει εγώ θέλω λεφτά, αν δεν μπορείτε να φύγετε και θα ήσουν στο δρόμο... (Γυναίκα, 25 ετών),

when we feel that, uh, we, we are bored we go outside Aigaleo and kerameikos everywhere (Ανδρας, 40 ετών).

Στην περίοδο της διαρκούς καραντίνας όλοι κλείστηκαν στα δωμάτιά τους, σταματώντας κάθε προηγούμενη δραστηριότητά τους, τροποποιώντας/καταργώντας την όποια ρουτίνα, φροντίζοντας μόνο για τα αναγκαία, ξοδεύοντας χρήματα που είχαν εξοικονομήσει και αναμένοντας την επανέναρξη των διαδικασιών ασύλου. Οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν ήταν κυρίως ο μακροχρόνιος εγκλεισμός στο δωμάτιο με ότι συνεπαγόταν αυτός: την μεγάλη δυσκολία, το στρες, τόσο από τους ενήλικες, όσο και από τα παιδιά, που σταμάτησαν το σχολείο τελείως, τον φόβο, την αγωνία να τηρήσουν τα μέτρα για τη ζωή των άλλων και την δική τους. Ο κορονοϊός σάρωσε τα πάντα και έγινε το μοναδικό θέμα, όμως υπήρχε η ελπίδα ότι θα τελείωνε. Σε κάποιες περιπτώσεις υποστηρίχτηκαν από ανθρωπιστικούς δρώντες μέσα στη Δομή. Για κάποιους που είχαν τον κίνδυνο της αστεγίας ήταν σωτήριο ότι πέρασαν την περίοδο κόβιντ μέσα στη Δομή. Οι πρόσφυγες-ισσες αντιμετώπισαν την πανδημία από διαφορετική αφετηρία (Σταχτέας και Σταχτέας, 2020) ως προς το κατάλυμα, την πορεία του αιτήματός τους, την ανασφάλεια που βίωσαν, το στρες. Οι διαχρονικές ανισότητες επιδεινώθηκαν και εγκαταστάθηκαν νέες που αφορούσαν π.χ. τον κίνδυνο μόλυνσης, λόγω των ψυχοκοινωνικών επιπτώσεων από τον αυτοπεριορισμό και την κοινωνική αποστασιοποίηση (Zissi και Chtouris, 2020). Ένα επιπλέον ζήτημα που αναδεικνύεται είναι τα επίπεδα συμμόρφωσης του

προσφυγικού πληθυσμού στα μέτρα περιορισμού της πανδημίας. Οι πρόσφυγες-ισσες κατά την διάρκεια της πανδημίας τελούσαν σε ένα διπλό καθεστώς βιοπολιτικού ελέγχου, βιώνοντας το ολοπαγές μέσα στο ολοπαγές. Δηλαδή οι πρόσφυγες-ισσες υποβλήθηκαν σε ένα ορθολογικό σχέδιο περιορισμού τους, από την ίδια αυθεντία που είχε τον έλεγχο της ήδη περιορισμένης ζωής τους και κατάργησης σφαιρών αυτής (σχολείο, έξοδος στην πόλη, μαθήματα, υποστήριξης από διάφορες υπηρεσίες) που λάμβαναν χώρα μέσα στο καμπ. Επίσης φαίνεται ότι επιτάχθηκε η αίσθηση απώλειας της προσωπικής ασφάλειας, όπως συμβαίνει και στο ολοπαγές ίδρυμα (Goffman, 1994).

4.2 Οι σχέσεις

Ένα χαρακτηριστικό του ολοπαγούς ιδρύματος είναι ότι οι άνθρωποι διαβιώνουν, σχετίζονται και ενεργούν, συμμετέχουν σε δραστηριότητες σε στενή συνάφεια με τους/τις σημαντικούς-ές άλλους-ες. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε το πώς διαμορφώνονται οι σχέσεις με τους/τις άλλους-ες “όμοιους-ες” τους μέσα στη δομή.

4.2.1 Η κατακερματισμένη οικογένεια

Η οικογενειακή ενότητα είναι ένας από τους άξονες φροντίδας της δομής, όπως περιγράφεται στον Γενικό Κανονισμό Λειτουργίας της. Σύμφωνα με τους/τις ωφελούμενους-ες η οικογένεια...

I'm a mother and a father for my kids. ...(Άνδρας, 38 ετών),

είμαι εγώ με τα αδέρφια και την μητέρα μου.. Ο μπαμπάς μου μένει εκεί για πέντε χρόνια και εμείς θέλουμε πολύ να πάμε εκεί, να μείνουμε μαζί του,...(Γυναίκα, 18 ετών),

I should help my mother, and my brothers who left back in my country. My mother, since last September is seriously sick (Άνδρας, 38 ετών),

Έτσι λέει η μάνα μου το συγκεκριμένο παιδί δεν το φοβάμαι ποτέ. Έχω αδέρφια, Πιο μικρά από μένα..... Ο αδελφός μου ναι, η μάνα μου φοβάται κάθε μέρα γι αυτόν (Γυναίκα, 25 ετών),

My family is alone. They get the paper and they are in Germany (Άνδρας 40 ετών).

Οι οικογένειες των προσφύγων-ισσών είναι διεσπαρμένες, κάποια κομμάτια τους βρίσκονται στη Δομή, κάποια έμειναν πίσω και κάποια βρίσκονται εκεί που θέλουν να πάνε. Η Δομή είναι οργανωμένη ορθολογικά ως προς τη διαχείριση του πληθυσμού της στη βάση της οικογενειακής κατάστασης. Η οικογένεια είναι αμετάβλητο στοιχείο στην προσφυγική πορεία και βασικός άξονας ανάπτυξής της. Οι δεσμοί είναι ισχυροί και διατηρούνται με κάθε τρόπο, είτε στη χώρα προέλευσης,

είτε στη χώρα τελικού προορισμού. Όπως προκύπτει από άλλες θεματικές ενότητες, η ασφάλεια της οικογένειας και η διάσωσή της είναι η βασική αιτία για την προσφυγιά. Χαρακτηρίζεται από ανάπτυξη κανονικότητας στη διαχείριση της καθημερινότητας, με καταμερισμό ρόλων και σταθερές εντός της δομής ρουτίνες.

4.2.2 Οι Φιλικές σχέσεις

Μέσα στη Δομή αναπτύσσονται σχέσεις..

Most of them they are people who we came together. And that will still keeping that friendship (Άνδρας, 38 ετών),

όταν έρχεται το φαγητό, μου δίνουν τα παιδιά που μένουμε μαζί φαγητό και πάω και το ζεσταίνω και το τρώω (Γυναίκα, 25 ετών),

Κάθομαι με τα παιδιά, τους, τις φίλους-ες,

Μέσα (από το καμπ). Είναι όλοι-ες Αφγανοί-ές.(Γυναίκα, 18 ετών),

Here I don't have friends, I am only alone (Γυναίκα, 42 ετών),

Οι φίλοι-ες μου μετά από έξη μήνες κι ενάμισυ χρόνο, μιλάω μαζί τους και δεν ξέρεις πού είναι τώρα...

Ε: Μέναν στο καμπ αυτοί-ές?

Όλοι, χιλιάδες. Εγώ είμαι τελευταίος τώρα...(Άνδρας 32 ετών).

Οι κάτοικοι της Δομής αναπτύσσουν φιλικές σχέσεις κυρίως με ομοεθνείς, που μιλούν την ίδια γλώσσα, ενώ στην αντίθετη περίπτωση με βασικό εμπόδιο τη γλώσσα δεν αναπτύσσουν φιλικές σχέσεις. Με τους/τις φίλους-ες μοιράζονται το ταξίδι, τη διαμονή, το φαγητό τους. Οι πρόσφυγες-ισσες δεν χάνουν την επαφή τους όταν οι φίλοι-ες τους έχουν φτάσει στον τελικό προορισμό τους, επικοινωνούν και ανταλλάσσουν ζωτικές πληροφορίες.

Οι φιλικές σχέσεις όπως προέκυψε από τις συνεντεύξεις ήταν ένα ακόμα σταθερό σημείο αναφοράς. Οι φιλικές σχέσεις αναπτύσσονταν στη βάση της κοινής γλώσσας και πολιτισμικής ταυτότητας των χωρών τους και επανα-συγκροτούσαν τις ταυτότητές τους ατομικά και ως κοινότητες. Σε αυτόν τον ενδιάμεσο χωροχρόνο που ήταν για εκείνους η Δομή οι πρόσφυγες-ισσες αντλούσαν δύναμη και κινητοποιούνταν χάρη και δια μέσου της οικογένειας και των φίλων. Όπως επισημαίνει ο Loizos (2000) οι σχέσεις με την εθνική κοινότητα είναι σημαντικές για την διατήρηση του αισθήματος του ανήκειν, για τη ενημέρωση σχετικά με τη νέα χώρα από άλλους «ομοίους-ες τους», για το μοίρασμα υλικών πόρων μέσω των

διευρυμένων οικογενειακών και εθνοτικών δικτύων (Correa-Velez, Gifford και Barnett, 2010). Το ζήτημα εδώ ήταν ότι σαφώς απουσίαζε η ανταλλαγή με τον ντόπιο πληθυσμό, από τον οποίο υπήρχε απόσταση και διαχωρισμός. Βάσει των λεγομένων τους στις συνεντεύξεις δεν αναφέρονταν σχέσεις με τον ντόπιο πληθυσμό, ή με πρόσφυγες-ισσες άλλων εθνικοτήτων, παρά μόνο σε δύο περιπτώσεις. Η γλώσσα ήταν ένα από τα εμπόδια σε μια ενταξιακή προοπτική. Στις απαντήσεις τους αποτυπωνόταν με σαφήνεια η ύπαρξη των δικτύων τους, καθώς τόσο τα μέλη μιας οικογένειας, όσο και οι φίλοι-ες βρίσκονταν διάσπαρτοι-ες σε χώρες. Ήταν μια πολύ σημαντική πληροφορία που υποδήλωνε και την πληθώρα πληροφοριών που είχαν οι πρόσφυγες-ισσες, τόσο από την χώρα προέλευσης, όσο και από τις χώρες παραμονής και προορισμού.

4.2.3 Δραστηριότητες: μερικές νησίδες ζωντανής σαγηνευτικής δραστηριότητας

Με τους φίλους-ες τους μέσα στη Δομή...

Εικόνα 17. Παιδιά παίζουν σε πλαστική πισίνα τον Αύγουστο του 2018.
Πηγή: EUROKINISSI/ ΣΤΕΛΙΟΣ ΜΙΣΣΙΝΑΣ

...δεν βγαίνω πολύ έξω από τη Δομή, αλλά βλέπεις κόσμο, εδώ, σε ξέρουν, μιλάς μαζί μας, έχει το γήπεδο στο Β, παίζουμε μπάλα, ξεχνάμε τις δυσκολίες μας (Γυναίκα, 25 ετών),

Για τα γενέθλια της φίλης μου και μαζί με την φίλη μου έφτιαξα τούρτα, ήταν η αδελφή μου εκεί...μετά κάναμε πάρτυ μέσα στη Δομή μέχρι το 11 τη νύχτα...Χορεύαμε, τρώγαμε τούρτες, αυτά (Γυναίκα, 18 ετών),

Somethings like sugar, rise... maybe if I need just some sugar for one euro I can't take the bus to go to the Lidl just for it. (ΓΕΛΙΟ)...Don't say SHOPS we are

here inside to the camp, he helps us very... Most of them are Arabi or Afghans but THEY HELP us a lot with the shopping honestly (Άνδρας, 38 ετών),

It's one thing is helped us here, going to the church praying... all together (Γυναίκα, 25 ετών),

είχε πάθει εγκεφαλικό πήγα μαζί του με ασθενοφόρο στο νοσοκομείο και έκατσα και δεκαπέντε μέρες στο νοσοκομείο και ήμουν ευχαριστημένη γι αυτό, δηλαδή έσωσα ένα ζωή (Γυναίκα, 25 ετών),

Protest trying to find the solution, for our situation (Άνδρας, 38 ετών).

Οι πρόσφυγες-ισσες όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις τους, περνούν τον χρόνο τους μέσα στη δομή κάνοντας παρέα, παίζοντας μπάλα, συζητώντας, προσευχόμενοι. Εκτός από δραστηριότητες, περισπασμού όπως τις χαρακτηρίζει ο Goffman (1994), αναπτύσσουν εμπορικές δραστηριότητες και υπηρεσίες, παρέχουν εθελοντικές υπηρεσίες διερμηνείας και συνοδείας και κάποιοι διεκδικούν δικαιώματα με πολιτικό ακτιβισμό. Οι πρόσφυγες-ισσες παρά τις συνθήκες που διαβιών μέσα στη δομή, σχετίζονται και συγκροτούν ένα σχήμα δραστηριοτήτων συνήθως μέσα στην κοινότητα. Αυτές οι δραστηριότητες βοηθούν τον/την πρόσφυγα-ισσα να αναπτύσσει στρατηγικές ώστε να εξελίσσεται προσωπικά. Είναι διαδικασίες κοινωνικοποίησης και αναδιορίσεως, που αφορούν κυρίως τις σφαίρες που υλοποιούνται μέσα στη δομή. Μελετώντας τα ολοπαγή ιδρύματα, όπως αναφέρει ο Goffman—«ακόμη και στους χειρότερους ασυλικούς χώρους διεξάγεται μια πραγματική κοινωνική ζωή γεμάτη νόημα» (Goffman, 1994, 135). Το καμπ τους έδωσε έναν βαθμό ορατότητας, και μια διαδικασία αναγνώρισής τους ως κοινωνικών και πολιτικών υποκειμένων: οι θετικές πτυχές των στρατοπέδων συχνά παραλείπονται στην έρευνα, καθώς απεικονίζονται ως χώροι ελέγχου σε ομάδες ανθρώπων που θεωρούνται απειλή για μια κοινωνία (Singona, 2014). Αλλά, τα στρατόπεδα μπορούν να είναι επίσης πολύ περισσότερα: χώροι καθημερινής ζωής, όπου τα κοινωνικά δίκτυα, οι συνεργασίες και οι ανεπίσημες ανταλλαγές παρέχουν εναλλακτική λύση, ένα μηχανισμό υποστήριξης σε μια κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ρατσισμό, δημόσια εχθρότητα, επισφαλή δικαιώματα και δικαιώματα υπό όρους (στο ίδιο).

4.3. Παρεχόμενες υπηρεσίες

Όπως το ολοπαγές ίδρυμα διακρίνεται από ένα ορθολογικό σχέδιο «καταρτισμένο για να εκπληρώνει τους επίσημους σκοπούς του ιδρύματος» (Goffman,) έτσι και η δομή έχει ένα κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας προσφερόμενων υπηρεσιών για

τους/ τις αιτούντες-σες άσυλο, βάσει του Γενικού Κανονισμού Λειτουργίας (Υπουργική Απόφαση 11.1/6343, 2014; Υπουργική Απόφαση 23/13532, 2020).

4.3.1 Άυλες και υλικές συνθήκες υποδοχής

Σύμφωνα με τον Γενικό Κανονισμό Λειτουργίας (2014, 2020) οι ωφελούμενοι υποστηρίζονταν άυλα και υλικά. Το άυλο μέρος αφορούσε διοικητική, υγειονομική, ψυχοκοινωνική συνδρομή. Η υλική υποστήριξη αφορούσε το οικονομικό βοήθημα, την τεχνική υποστήριξη για το container που διέμεναν, ενδεχόμενες διανομές συσσιτίου κ.λπ.

Εικόνα 18. Στο γήπεδο της Δομής Ελαιώνα.

here you didn't resolve, the Camp didn't resolve, the Ministry didn't..(Άνδρας, 38 ετών),

Nobody helps me in the camp (Γυναίκα, 42 ετών),

είναι η μεγαλύτερη καταστροφή της Δομής γενικά, μπορεί να 'ναι χρηματοδότης, πληρώνει και διαφορετικά πράγματα, αλλά σαν εξυπηρέτηση, σαν ΜΚΟ όχι, είναι χειρότερο πράμα που έχει έρθει στον Ελαιώνα, είναι το χειρότερο ΜΚΟ που έχει βάλει το πόδι του στον Ελαιώνα, την ώρα που μπήκε πάει, είναι αλήθεια, πάει ο Ελαιώνα (Γυναίκα, 25 ετών),

η ΧΧ ΜΚΟ πρώτα εξυπηρετούσε πάρα πολύ ωραία στην Κοινωνική Υπηρεσία και το θέμα φύλαξη ήταν πάρα πολύ ωραία, σωστά, δηλαδή δεν μπαίνει όποιος να 'ναι, δεν μπήκανε το βράδυ όποιοι να 'ναι, δηλαδή το βλέπω τώρα πολλές φορές κάθεσαι πολύς κόσμος χωρίς λόγο, τζάμπα λεφτά, την αλήθεια και να 'μαστε ξεκάθαρα, ΧΧ ήταν δυο φύλακες το πρωί, δυο το μεσημέρι, δυο το βράδυ, και ήταν πολύ ωραία τα πράγματα, δεν μπαίνει καν περίεργος το βράδυ, βαλίτσες δεν μπαίνουν (Γυναίκα, 25 ετών),

Με τον κορονοϊό, με λίγα φαγητά, λίγη ντομάτα, λίγο νερό, λίγο γάλα... και χλωρίνη για να καθαρίζω. Τα ξέρω, τα έχω γράψει στο μυαλό μου όσα έχω πάρει (Άνδρας, 32 ετών),

..πήγα στην αρχή στο δικηγόρος συζήτησα μαζί του μου λέει ναι πρέπει να κάνεις κάποια πράγματα απλά πήγα...αν μπορώ θα σε βοηθήσω αλλά θα χρειαστείς λεφτά..μου λέει την αλήθεια, μου λέει ναι θα σε βοηθήσω νομικά που υπάρχει στη Δομή αλλά αναγκαστικά πρέπει να πληρώσεις ένα ποσό και δεν είμαι και σίγουρος μου λέει..(Γυναίκα, 25 ετών),

If I go to Social Services, they told me that I have to wait for the answer of the Ministry (Άνδρας, 38 ετών),

δεν πάω...Ο λόγος ξέρω (τι) πρέπει να κάνεις (Γυναίκα, 25 ετών),

Στο Ιατρείο με την μητέρα μου ή μόνη μου (Γυναίκα, 18 ετών),

I go to Social Worker and telling me like this; the same with IOM... A new born baby also here, no food, no milk, no anything. I asking also for milk but they said no food, you can't have this milk (Γυναίκα, 42 ετών),

Βεβαίως πάω, (εννοεί στην Κοινωνική Υπηρεσία της Δομής) επειδή το παιδί μου έχει κάνει εγχείρηση ... πήγα στην Κοινωνική Υπηρεσία να πάρω αποδεικτικό ότι το παιδί έχει χειρουργηθεί δυο φορές, δεν δέχτηκαν και μου είπανε θέλουμε τα χαρτιά του/της από τη πατρίδα σας, κυρία, γκρεμίστηκε το σπίτι μου με πύραυλο..,

...I go IOM, I go technicians, reception everywhere I go. There was very cold weather. And I have a small baby. They don't care. They don't care that... (Άνδρας, 40 ετών),

No, from two years my bed are broken .I'm tired. Them with the tapes and with the strings .To fix it. The bed. They are broken now. You can check, you can go now you can check the two beds are broken. But yes, and we sleep on them. And they don't give, uh, I go everywhere. They don't give beds. New beds? Yes. Three years now. Every day we fix them the bed and we said now it's OK, so we sleep. After two months, three months, they become again broken. We will fix them again (Άνδρας, 40 ετών),

...μόλις βραχεί, δεν έχει ρεύμα, για όλα τα σπίτια τα έχουνε φτιάξει, φτιάξανε τα ταβάνια, μόνο εγώ πληρώνω, τραπέζια, βρύσες, κάτι τέτοια, τα πληρώνω εγώ, γιατί σε μένα δεν έρχονται? Αφαλό χάλασε, τους λέω φτιάξτε το, μου λένε όχι, πήγα και πλήρωσα 20 ευρώ (Άνδρας, 32 ετών),

The social worker all and there is security system was good so the first. the social worker and the all the stuff was very cooperative, (Άνδρας, 40 ετών),

the teachers. They are very cooperative (Άνδρας, 40 ετών),

That I'm thankful to the people to, like Reception. They give us place from six years to stay (Άνδρας, 40 ετών).

Οι πρόσφυγες-ισσες λαμβάνουν υπηρεσίες από το προσωπικό, τους διαχειριστικούς φορείς. Απ' ότι φαίνεται από τα λόγια των ίδιων των προσφύγων-ισσών, οι υποστηρικτικοί φορείς (το Υπουργείο, η διαχειριστική ΜΚΟ, η νομική υπηρεσία, η κοινωνική υπηρεσία, το ιατρείο η τεχνική υπηρεσία) δεν εξυπηρετούν τις ανάγκες τους. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στους εκπαιδευτικούς και το προσωπικό του υπουργείου. Αναφέρονται και στην λειτουργία της κοινωνικής υπηρεσίας πριν την πανδημία. Οι πρόσφυγες-ισσες-σες παρουσιάζουν ως κύριο υπεύθυνο για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν το Υπουργείο και τον διαχειριστικό φορέα της Δομής, ενώ εκτιμούν ότι το προσωπικό εκτελεί εντολές και δεν του καταλογίζουν σκοπιμότητα, το θεωρούν άβουλο. Κρίνουν ως ανεπαρκείς τις υπηρεσίες που λαμβάνουν και διακρίνουν προκατάληψη, αδιαφορία και ολιγωρία στην ικανοποίηση των αιτημάτων τους. Αναπτύσσουν κυρίως σχέσεις με το προσωπικό του υπουργείου, τους εκπαιδευτικούς και κάποιους κοινωνικούς λειτουργούς. Πολύ άσχημη είναι η αντίληψη που έχουν για την τεχνική υπηρεσία της Δομής, η οποία κρίνουν ότι δεν ικανοποιεί τα αιτήματά τους, παραβλέποντας οι ίδιοι οι πρόσφυγες-ισσες τον κανονισμό που δεν προβλέπει υπηρεσίες σε μη αιτούντες-σες ασύλου. Αναφορικά με την Κοινωνική Υπηρεσία, δεδομένου ότι οι μακροχρόνια διαμένοντες-ουσες είναι σε μια «κανονικότητα» δεν γίνεται ιδιαίτερη χρήση των υπηρεσιών της ή έστω δεν την αναφέρουν, καθώς θεωρούν ότι δεν είναι σε θέση να λύσει τα προβλήματα που υπάρχουν. Γενικώς η Δομή δεν παρουσιάζεται ως φορέας επιτυχημένης διαμεσολάβησης προς το μέλλον, αλλά ως ένας χώρος μεταξύ του παρελθόντος και του μέλλοντός τους, με ένα ξεπερασμένο σχέδιο για τις πραγματικές ανάγκες τους.

Για το οικονομικό βοήθημα λένε ότι

the money you receiving by Caritas it's not enough. Do you understand? I receive 320 euros just for the food. It's not enough. I can not buy clothes for my kids, I can not buy other things for my kids, because the money it's not enough. (Άνδρας, 38 ετών),

Δηλαδή δεν παίρνω χρήματα από το κράτος, αυτό που δίνει το βοήθημα, τα πενήντα ευρώ και δεν έχω κανέναν να με βοηθήσει (Γυναίκα, 25 ετών),

from three years, I didn't get money from camp. This is the main problem. And now I have a newborn baby, so I have money for him. for milk, for Pampers, all that . And I don't have money (Άνδρας, 40 ετών),

επειδή μου κόψανε τα λεφτά τώρα δουλεύω τρεις μήνες, έξη μήνες κόπηκαν τα λεφτά, δεν μας πληρώσανε, τώρα ένα μήνα, δύο πληρώνομαι. Ένα χρόνο δεν έχω πληρωθεί τίποτε (Άνδρας, 32 ετών).

Ένας σημαντικός πόρος για τους/τις αιτούντες-σες άσυλο είναι το οικονομικό βοήθημα. Το 2018 οικονομικό βοήθημα, όπως αναφέρει μια έρευνα λάμβανε η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού και αυτό επηρέαζε θετικά την ψυχολογική τους κατάσταση (Πουλάκη, 2018). Δήλωναν πως ήταν σε θέση να απολαύσουν τη ζωή περισσότερο αφού είχαν περισσότερα χρήματα για τις καθημερινές ανάγκες τους (στο ίδιο). Είναι σαφής η ενίσχυση της αυτονομίας των προσφύγων μέσω της χρήσης χρεωστικών καρτών από κράτη και μη κρατικούς φορείς αντί της ενίσχυσης της ελευθερίας μετακίνησής τους (Tazzioli, 2019). Το 2021 οικονομικού βοηθήματος δικαιούνταν λιγότερο από το ένα τρίτο του πληθυσμού της δομής καθώς ο υπόλοιπος πληθυσμός είτε ήταν αναγνωρισμένοι-ες πρόσφυγες-ισσες ή είχαν απορριπτικές αποφάσεις. Αντίθετα με την ερμηνεία ότι τα παράπονά τους για το κακό επίπεδο υπηρεσιών και την μη εξυπηρέτηση ήταν «εκδηλώσεις αδυναμίας και εξάρτησης» (Ρόμπου-Λεβίδη, 2021, 29), ένα αίσθημα αδικίας και πικρίας προς τα έξω, όπως αναφέρει ο Goffman, εκτιμώ ότι εντάσσονταν στις στρατηγικές εγρήγορσης και διεκδίκησης που ανέπτυσαν σε σχέση με την υπόστασή τους, νομική και κοινωνική αλλά και στην προαναφερθείσα αδυναμία της δομής να υποστηρίξει τον ενταξιακό προσανατολισμό. Αδυναμία που θα παρουσιαστεί στη συνέχεια.

4.4 Ενταξιακός Προσανατολισμός

Σύμφωνα με το Γενικό Κανονισμό της Δομής, βασική προϋπόθεση για τους παραμένοντες-ουσες ήταν η μη κανονικά αμοιβόμενη εργασία. Η Δομή όφειλε να ενημερώνει τους παραμένοντες-ουσες για τις δυνατότητες ένταξης και εργασίας και μπορούσε να παρέχει υπηρεσίες κοινωνικής ένταξης μέσω προγραμμάτων σε συνεργασία με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Στόχος ήταν η ενδυνάμωση των ενήλικων μελών των οικογενειών που παρέμεναν στη Δομή, με την προοπτική της αυτόνομης διαβίωσης και ένταξης στην κοινωνική και οικονομική ζωή, αλλά και την ανάπτυξη λειτουργικών σχέσεων μεταξύ των διαμενόντων (Υπουργική Απόφαση 23/13532, 2020).

4.4.1 Το νομικό καθεστώς, ...we're living all of us in the same situation

Βασική παράμετρος στον ενταξιακό προσανατολισμό είναι το νομικό καθεστώς, τα χαρτιά, όπως λένε...

σκέφτηκα το πρώτο πράγμα από στιγμή που θα έρθουμε στη δομή μπορεί να καταφέρω να βγάλω τα χαρτιά μου.... τουλάχιστον να έχω το χαρτί που ξέρω ότι μου ανοίγει τις πόρτες....Ναι σε θέλουμε (να εργαστείς) απλά με τρίπτυχο δεν μπορούμε (Γυναίκα, 25 ετών),

πηγαίνω για τη visa και πηγαίνουμε να μιλήσουμε με τον κύριο δικηγόρο και έχουμε κάποιες μέρες να πάμε εκεί, αυτά δεν μου αφήνουνε να πάω σχολείο, και γι αυτό το πράγμα έχω πολλές απουσίες (Γυναίκα, 18 ετών),

πήρα για να κάνω συνέντευξη το 21, λόγω το κορονοϊό το κάνανε 22, πάλι τώρα αναβλήθηκε μέχρι το 23, και μου κάνανε συνέντευξη για Τουρκία, εγκρίθηκε... Φαίνεται χάλια, χαρτιά δεν προχωράνε καθόλου...(Άνδρας, 32 ετών),

all that times "Sorry I cant hire you because you're an asylum seeker, because you are that, you are that, you are that" (Άνδρας, 38 ετών),

κάθονται όλοι στη Δομή και λένε το ίδιο, για τα χαρτιά μας, τα χαρτιά, τα χαρτιά, τα χαρτιά. Δηλαδή έχω κουραστεί να ακούς τα χαρτιά κάθε μέρα. Πραγματικά λες άλλαξε συζήτηση, ο λόγος αυτό θα σε πιέζει, δηλαδή σκέφτεται τώρα, παλιά σκέφτεται μόνο τα χαρτιά, πότε θα βγουν τα χαρτιά τους, πότε θα βγουν τα χαρτιά τους. (Γυναίκα, 25 ετών),

If the answer is negative or positive, they stop to give you money. You don't have a place for sleeping, for living. Now do you think it's a good decision in doing that to people? You gave me a paper but I don't have a job, I don't have money, I don't have to live... To have paper or not.. we're living all of us in the same situation... Now what the difference to have a paper and to don't have? There is no difference (Άνδρας, 38 ετών).

Σύμφωνα με τα λεγόμενά τους η παραμονή του πρόσφυγα-ισσας μέσα στη δομή οφείλεται, εξαρτάται, ταυτίζεται, επενδύεται, καταναλώνεται, στην αναμονή της διαδικασίας του αιτήματος ασύλου του. Όπως αναφέρουν οι πρόσφυγες-ισσες, τα χαρτιά ή η έλλειψή τους είναι ο βασικός παράγοντας που διανυσματικά διαμορφώνει, «παγώνει» όλες τις διαστάσεις της ζωής τους στη χώρο της δομής από την στιγμή που μπαίνουν σε αυτή. Πάγωμα που επιδεινώνεται από την περίοδο της πανδημίας και μετά, λόγω των αλλαγών που επήλθαν από την Υπηρεσία Ασύλου ως προς τα χρονικά διαστήματα. Δηλαδή τις διαστάσεις ως προς την διαχείριση του καθημερινού χρόνου, ως προς την ορατότητα, δηλαδή ως περίοδος που διανύουν ως αόρατοι-ες στην πόλη. Τα χαρτιά σχετίζονται με τη λήψη ή όχι του οικονομικού βοηθήματος ως ένα είδος αποζημίωσης για την κάλυψη του χρόνου μη εργασίας. Από την περίοδο της πανδημίας και μετά η κατάσταση που αφορά τα χαρτιά επιδεινώνεται λόγω των αλλαγών που επήλθαν από την Υπηρεσία Ασύλου ως προς τα χρονικά διαστήματα και τις νομοθετικές αλλαγές. Η διαδικασία των «χαρτιών» είναι παράγοντας βιωσιμότητας, για την ασφάλειά τους, αναγκαία συνθήκη διαβίωσης, υποστήριξης από τη δομή, αποτέλεσμα για το αν θα εργαστούν. Είναι σαφές ότι η μεγαλύτερη δυσκολία για την εξεύρεση εργασίας που επικαλούνται οι εργοδότες είναι το νομικό καθεστώς. Τα χαρτιά είναι το κεντρικό ζήτημα και το

βασικό θέμα συζήτησης για όλους-ες. Επειδή δεν υπάρχει κανένα σχήμα ένταξης, η απάντηση στο αίτημα ασύλου δεν διαφοροποιεί την κατάσταση των ανθρώπων που παραμένουν στην Ελλάδα άνεργοι, χωρίς να μιλούν τη γλώσσα, και απομυθοποιεί τη σημασία των χαρτιών.

Η έλλειψη νομιμοποιητικών εγγράφων εγκλείει τους/τις πρόσφυγες-ισσες μέσα στο καμπ, καθώς σε περίπτωση που συλληφθούν κινδυνεύουν με απέλαση. Είναι πρόδηλο ότι σε αυτό το σημείο αναδεικνύεται μια ευθεία σύνδεση της έννοιας του ακαθόριστου καθεστώτος με αυτή της θεσμικής αορατότητας. Όπως περιγράφεται, ακαθόριστο καθεστώς είναι το χρονικό κενό μεταξύ της μη αναγνωρισμένης και της νόμιμης παραμονής. Τέτοια χρονικά κενά είναι μεταξύ της εισόδου στη χώρα και της ολοκλήρωσης της διαδικασίας εξέτασης της αίτησης ασύλου, της αναμονής μεταξύ των απορριπτικών αποφάσεων και των μεταγενέστερων αιτημάτων (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2008). Σε αυτό το χρονικό διάστημα και λόγω της μη κατοχής εγγράφων (χαρτιών) δεν υπάρχει επίσημη αναγνώριση της ύπαρξής τους στη χώρα υποδοχής και τις δομές της, έχουν θεσμική αορατότητα (Puggioni, 2005). Όπως αναφέρεται μαζί με την επένδυση του χρόνου στην απραγμία και την πλήξη η κατάσταση της αναμονής συνυπήρχε με μια κατάσταση εγρήγορσης ενάντια σε ενδεχόμενα διακινδύνευσης της νομικής τους υπόστασης. Στο ίδιο πλαίσιο εγρήγορσης απέφευγαν την κυκλοφορία στην πόλη για να μην διακινδυνεύσουν με τυχόν ταυτοποίηση (Ρόμπου-Λεβίδη, 2021, 50). Ο/η πρόσφυγας-ισσα είναι αποκλεισμένος-η από την ενημέρωση σχετικά με αποφάσεις που αφορούν την τύχη του/της, όπως ως χαρακτηριστικό περιγράφεται και στο ολοπαγές (Goffman, 1994, 28). Ο κάτοικος της δομής δεν είναι πολίτης, δεν έχει τα δικαιώματα ενός πολίτη, έχει χαρακτηριστεί ότι κατέχει τα πολιτικά δικαιώματα ενός κατοίκου του καμπ, ως πολιτικού και κοινωνικού χώρου, έχει campzenship (Singona, 2014) ή είναι para-citizen, δηλαδή έχει δικαιώματα παράλληλα του πολίτη, ως υποκείμενο που καλείται να ενεργεί ως υπεύθυνος πολίτης, ακόμα κι αν στη συνέχεια αποκλείεται από την προστασία και απονομιμοποιείται (Tazzoli, 2019).

4.4.2 Συμβουλευτική και Εργασία: στρατηγικές βιοπορισμού

Εικόνα 19. Καρτονέρος του Ελαιώνα.
Πηγή: @Μάριος Λώλος

Οι κάτοικοι της Δομής παρά το ασαφές πλαίσιο αναζητούν δουλειά...

Την εποχή που είχα ταυτότητα, κάρτα, δηλαδή τρίπτυχο, μπορούσα, έκανα μεγάλες προσπάθειες, δηλαδή πήγα σε διαφορετικές ΜΚΟ, πήγα σε διαφορετική συνέντευξη (Γυναίκα, 25 ετών),

, γλώσσα δεν έχει, δουλειά δεν έχει, άδεια διαμονής δεν έχει, διαβατήριο δεν έχει, (Άνδρας 32 ετών),

I applied for a job five times (Άνδρας, 38 ετών),

είχα ετοιμάσει όλα τα χαρτιά μου, εννοώ το, ΑΦΜ μου, το ΑΜΚΑ μου, το εκκαθαριστικό μου, και θέλω, δηλαδή ψάχνω δουλειά. Θα ήθελα να δουλέψω, βρήκα δουλειά, αλλά μετά δεν έχω κάρτα να δουλέψω. Δηλαδή βρήκα ένα μαγαζί κομμωτήριο και μου λέει Αύριο έλα απλά θέλω τα στοιχεία σου. Λέω έχω το ΑΦΜ μου, το ΑΜΚΑ μου, το εκκαθαριστικό μου, μου λέει δεν φτάνουν αυτά χρειάζεται ταυτότητα,. Δηλαδή έχω βρει δουλειά αλλά δουλειά δεν έχω. Και έψαχνα παλιά πώς το λένε να δουλεύω ως μεταφραστής (Γυναίκα, 25 ετών),

Human Rights 360 helped me a lot in that period to make my cv, to arrange an appointment for me to do things (Άνδρας, 38 ετών),

στο 360 με βοήθησαν να φτιάξω βιογραφικό, να πάω σε διαφορετικά, δηλαδή συνεντεύξεις για δουλειά, δυο τρεις φορές μου βρήκανε δουλειές, χωρίς να ξέρω εγώ καν, μόνο μου στελνε e-mail, μου έφτανε το e-mail και πάω και

βλέπω Α! έχω συνέντευξη και μετά με ενημέρωσε το παιδί του 360 και μου λέει Έκλεισα συνέντευξη στις 5 σε ευχαριστώ πάρα πολύ του είπα και πήγα και συζήτησα μαζί τους και τέτοια (Γυναίκα, 25 ετών),

(τη δουλειά τη βρήκα) Μόνος. Από φίλους (Άνδρας 32 ετών),

βοηθάω τα παιδιά να μάθουν πώς να κουρέψουν και όποιος έρχεται και θέλει να κουρέψει τον κουρεύω εγώ. Και αυτό εντάξει, βοηθάει στο, πως να στο πω, ένα μικρό κόστος σαν βοήθεια. Κάποιος έδινε για παράδειγμα δυο τρία ευρώ ή τη δουλειά που είχες κανονίσει (Γυναίκα, 25 ετών),

he has no paper and he go to work like secretly when police come he, he cannot work in front of police (Γυναίκα, 42 ετών),

...πάω 9 στη δουλειά, 10 το βράδυ.... Τρία χρόνια δουλεύω. Σε βενζινάδικο, δούλευα σε παζάρι, πληρώνομαι 210 ευρώ, δεν μου φτάνουν, πρέπει να δουλέψω, έχω οικογένεια (Άνδρας, 32 ετών).

Οι άνθρωποι προσπαθούν μόνοι τους να βρουν δουλειά, με τη συμβουλευτική που γίνεται στη Δομή μέσω ΜΚΟ ή άτυπα δίκτυα φίλων και γνωστών. Όταν εργάζονται οι συνθήκες είναι πολύωρης κακοπληρωμένης απασχόλησης. Ο αποκλεισμός από την εργασία έχει και έμφυλη διάσταση δεδομένου ότι όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις οι γυναίκες παραμένουν στο σπίτι είτε λόγω μονογονεϊκότητας, είτε λόγω μητρότητας. Οι πρόσφυγες-ισσες-σες δεν κάνουν μαθήματα γλωσσών ή κάποια άλλη εκπαίδευση. Για την ένταξη πιστεύουν ότι ενώ ήρθαν για να ενταχθούν, υπάρχουν δυσκολίες και δεν τους δίνεται η ευκαιρία.

Οι πρόσφυγες-ισσες βρίσκονται σε κατάσταση αναμονής. Σύμφωνα με το μοντέλο των Ager & Strang η Δομή πληροί μία από τις τέσσερις παραμέτρους της κοινωνικής ένταξης που είναι η στέγαση. Όμως βασική προϋπόθεση για τη χάραξη μακροχρόνιων στρατηγικών βιοπορισμού είναι η ασφάλεια και η σταθερότητα, και στο καμπ οι πρόσφυγες-ισσες, όπως φαίνεται από τις συνεντεύξεις τους, είναι σε κατάσταση αβεβαιότητας. Η συστηματική και οργανωμένη διαδικασία εκμάθησης της γλώσσας της χώρας υποδοχής στους ενήλικες, που είναι επίσης απαραίτητη παράμετρος της ένταξης, απουσιάζει. Στο ίδιο πλαίσιο η διαπολιτισμική επαφή με την ελληνική κοινωνία ήταν περιορισμένη έως ανύπαρκτη. Ενδεχομένως η επαφή αφορούσε αυτή με το προσωπικό και διαμέσου της φοίτησης των παιδιών στο σχολείο η οποία όμως δεν συνιστούσε από μόνη της διαδικασία ένταξης για τους ενήλικες και φυσικά όχι για όλους. Όπως αναφέρεται οι πολιτισμικοί διαμεσολαβητές είναι ο κρίκος που λείπει μεταξύ των μελών της κοινωνίας υποδοχής και τους ανθρώπους που βρίσκουν το δρόμο τους (Androusoy, 2021). Αυτοί οι άνθρωποι δεν μιλούν τη γλώσσα της κοινωνίας υποδοχής, δεν είναι εξοικειωμένοι με τα πολιτιστικά και ιστορικά στοιχεία της, και αδυνατούν να ερμηνεύσουν την καθημερινή ζωή και τις λειτουργίες της διοίκησης και των κοινωνικών φορέων (στο ίδιο). Όπως επισημαίνεται

«αποτελεσματική ένταξη μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο εάν η κοινωνία υποδοχής παρέχει υπηρεσίες, πρόσβαση σε θέσεις εργασίας, αποδοχή των προσφύγων-ισσών στην κοινωνική αλληλεπίδραση, και τις παροχές κοινωνικής προστασίας και πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες που δικαιούνται οι κάτοχοι καθεστώτος ασύλου» (Dragonas, 2021, 2). Όμως οι κάτοχοι καθεστώτος ασύλου εξαιρούνται των υπηρεσιών της κοινωνικής υπηρεσίας της δομής που υποστηρίζει όλη την διαδικασία πρόσβασης σε παροχές κοινωνικής προστασίας. Οι αιτούντες-σες άσυλο δεν αυτονομούνται από τις κοινωνικές υπηρεσίες της δομής, οι οποίες σε ένα πλαίσιο φροντίδας υποστηρίζουν και «υποθάλουν» την ευαλωτότητά τους.

4.4.3 Το σχολείο: η εξαίρεση

Το σχολείο είναι μια νησίδα κανονικότητας και διαδικασίας ένταξης που λειτουργεί καθώς τα παιδιά της δομής πηγαίνουν στο σχολείο, ενώ υπάρχουν και παιδιά που δεν πάνε στο σχολείο γιατί έχουν να φροντίσουν τα του ασύλου τους...

they like the teachers, the students, when they are in school they are happy (Ανδρας, 40 ετών),

the teachers. They are very cooperative (Γυναίκα, 25 ετών),

...δεν με αφήνουνε να πάω σχολείο γιατί έχω πολλές απουσίες... (Γυναίκα, 18 ετών).

Η φοίτηση των παιδιών στο σχολείο είναι η εξαίρεση του ολοπαγούς χαρακτήρα. Τα παιδιά πηγαίνουν καθημερινά σχολείο με πούλμαν, επιστρέφουν και υποστηρίζονται στα μαθήματά τους από τις ΜΚΟ Έλιξ και Elea Project. Στο σχολικό πλαίσιο παρέχεται κοινωνική στήριξη από τους/ τις συμμαθητές-τριες και θετική ανατροφοδότηση από τους/τις εκπαιδευτικούς που είναι απαραίτητες για την προστασία, τη διαχείριση του τραύματος και τη διαμόρφωση της ταυτότητας των παιδιών. Μια σημαντική πτυχή είναι το σχολικό κλίμα που αφορά τη δέσμευση του σχολείου στο άνοιγμα προς τα έξω και τη σύνδεση με κοινωνικές σφαίρες για την εξέλιξη των παιδιών (Στεργίου και Σιμόπουλος, 2019). Όπως έχει επισημανθεί στον Ελαιώνα αναπτύχθηκαν καλές πρακτικές, καθώς τα παιδιά που διέμεναν εκεί φοιτούσαν σε διαφορετικά σχολεία της κοινότητας, μαζί με τα υπόλοιπα παιδιά στην πρωινή ζώνη, με τη διαρκή συστηματική υποστήριξη των Συντονιστών Εκπαίδευσης Προσφύγων-ισσών, ενός καινοτόμου θεσμού (Μόσχος, 2019). Τα παιδιά μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα και γίνονται ομάδα με παιδιά άλλων εθνικοτήτων της Δομής που πάνε μαζί στο σχολείο. Σημαντικό είναι και το φαινόμενο της γονεοποίησης των παιδιών όπου τα παιδιά βοηθούν τους γονείς στη χρήση της ελληνικής γλώσσας. Η γονεοποίηση μπορεί να θεωρηθεί ωρίμανση μέσα από τη φροντίδα που παρέχουν μπορεί όμως να έχει και την αρνητική της πλευρά (Garcia-Sanchez, 2018).

4.5 Το παρελθόν

Για τους περισσότερους-ες πρόσφυγες-ισσες τα τραυματικά περιστατικά από το παρελθόν, οι λόγοι της μετακίνησης, παρά τα στερεότυπα, δεν είναι η μόνη, ούτε και η πιο σημαντική, πηγή ψυχικής οδύνης, καθώς αυτή μπορεί να συνδέεται με πρόσφατες αγωνίες (Ventevogel, Schinina, Strang, Gagliato, και Hansen, 2019). Η αφήγηση του παρελθόντος, τους-τις νοσηματοδοτεί, ορίζει την ταυτότητά τους σε ένα ρευστό περιβάλλον και επηρεάζει τόσο το παρόν, όσο και και μέλλον.

4.5.1 Οι αιτίες της μετακίνησης: βγήκαμε από τη φωτιά

«πρόσφυγας ονομάζεται κάθε άνθρωπος που βρίσκεται έξω από το κράτος του οποίου είναι πολίτης εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου ότι εκεί θα υποστεί διωγμούς λόγω της φυλής, της θρησκείας ή της εθνικότητάς του, ή ακόμα εξαιτίας της ιδιότητας του μέλους μιας ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας ή των πολιτικών του απόψεων (πολιτικός πρόσφυγα-ισσα-ισσας), και επιπλέον τού είναι αδύνατο να εξασφαλίσει προστασία από τη χώρα του, ή, εξαιτίας του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να τεθεί υπό αυτή την προστασία» (UN General Assembly, 1951).

Προς το τέλος κάθε συνέντευξης οι πρόσφυγες-ισσες αναφέρθηκαν στο ταξίδι-φυγή και τους λόγους του, τον πόλεμο, τους πολιτικούς λόγους που οδήγησαν στη διάρρηξη της σχέσης τους με την πατρίδα, με τον οικείο χώρο. Ήταν αυτός ο χώρος που συνδεόταν με τον προηγούμενο ρόλο ως πολίτη και ο λόγος που τον άφησαν πίσω μπαίνοντας στη Δομή. Ήταν οι λόγοι μετάβασης στην Ευρώπη,

In my country it is 25 years since the war starts....in my country, they're killing people everyday, women, kids, they died everyday in my country. And its most the reason made me to left my country. I left Turkey, I travel with the boat, that small boat, came in Greece for a new life, to forget everything we left, because it was not a good experience for us, for many people, we came here to try to start a new life, but it's like we living in the same things, yes, we are in the same bad, more bad situation than was before....I'm a mother and a father for my kids. Because my mate was killed... can you imagine the situation leaving my country with the kids.. (Άνδρας, 38 ετών),

από το ΧΧΧΧ στο ΧΧΧΧ και μετά ΧΧΧ και μετά Τουρκία... δύο τρεις μέρες...μετά ένα νησί...που δεν θυμάμαι πώς το λέγαν (Γυναίκα, 18 ετών),

κυρία, γκρεμίστηκε το σπίτι μου με πύραυλο, το σπίτι γκρεμίστηκε και τα χαρτιά μου τα έχω χάσει, γιατί κοιτά δεν έχω χαρτιά, ούτε σπίτι.....τις κάψανε τα σπίτια τις, αυτοί που τις έβγαλαν τις ελιές, τα δέντρα... έχουμε βγει από φωτιά (Άνδρας, 40 ετών),

I have to escape, because in XXX there is political harassment and police arrested me and take money, a lot of money, but pushed me if I didn't give more money, they give me fire, like this, for sure (Γυναίκα, 42 ετών),

We left for political reasons...Because of uh, my daughters. Born in XXXX, daughters. So we left the XXX for my daughters to save their life. The people of XXX when they have daughters....They are enemy to others. They, they hit their children....(Άνδρας, 40 ετών).

Το παρελθόν, ως αιτία μετακίνησης, ως βία πολέμου και εκτοπισμού, αβεβαιότητας, ανασφάλειας, κινδύνου, δικαιολογεί την κατάσταση απώλειας και περιθωριοποίησης. Αφηγούμενοι-ες όσα έζησαν, ανακεφαλαιώνουν τα βιώματά τους, τα νοσηματοδοτούν, παράγοντας την εικόνα για τον εαυτό τους και τη θέση τους μέσα στον κόσμο με συνεκτική μορφή και μικρότερη ασάφεια (Τσιώλης, 2014).

4.5.2 Αναμνήσεις καλής λειτουργίας της Δομής: *we came here to try to start a new life*

Οι πρόσφυγες-ισσες αφηγούνται τις θετικές εμπειρίες από τη δομή όταν πρωτοήρθαν και λειτουργούσε «σωστά», με καθαριότητα και χωρίς σκηνές. Οι εμπειρίες που αφηγούνται αφορούν την πολύ πρώτη αρχή, όταν όλο το προσωπικό ήταν υποστηρικτικό και έλυne όλα τα ζητήματα, ικανοποιώντας όλα τα αιτήματα, όταν διασκέδαζαν

The good time in Elaionas' Camp it was when we came in. It was like the first year, 2020 before coronavirus. All this time, five, six or seven months, before the carantina... THAT time was very GOOD, it was very funny, I was feeling I'm fine, happy, to live with the other people, (Άνδρας, 38 ετών),

before when Elaionas was just A Elaionas. Not B and C...At the very first time there was few people and, the social worker and the all the stuff was very cooperative.' they listen our problems and they solve and they give everything what we want (Γυναίκα, 42 ετών),

Λίγο ευτυχισμένη... (Γυναίκα, 18 ετών).

Οι θετικές εμπειρίες όλων αναφέρονται στην πρώτη περίοδο που έφτασαν στη Δομή, ως καλής, καθώς όπως λένε διέφυγαν από τη χώρα τους και ήταν σε ασφαλή χώρο, είχαν την προσδοκία μιας καλύτερης ζωής, και την εντύπωση ότι θα έμεναν προσωρινά. Είναι η πρώτη περίοδος διαμονής, πριν η πανδημία, η αλλαγή του νομικού καθεστώτος, και της διαχείρισης του προσφυγικού πυκνώσει τον κόσμο που

διέμενε στις δομές, επιδεινώνει τις συνθήκες διαβίωσης, παρατείνει την αγωνία για το θέμα των «χαρτιών». Οι πρόσφυγες-ισσες κατά την πρώτη περίοδο θεωρήθηκαν ευάλωτοι και έλαβαν υπηρεσίες σε αυτό το πλαίσιο (Τσικαλάκη, Γεωργιάδης, Σκούρτη 2018). Στο δημόσιο πεδίο οι πρόσφυγες-ισσες είχαν την ταυτότητα του θύματος: βασανισμένα πλάσματα που περιγράφονται με όρους σωματικών και ψυχικών τραυμάτων, καταλήγοντας να εκλαμβάνουν και οι ίδιοι τον εαυτό τους ως θύμα (Fassin, 2011). Κατά την πρώτη περίοδο οι ωφελούμενοι-ες δέχονται υπηρεσίες και «αναρρώνουν» από το ταξίδι τους. Οι πρόσφυγες-ισσες τότε ήταν χαρούμενοι, ευτυχισμένοι σχεδόν, είχαν υποστήριξη από τη δομή, ήταν ευχαριστημένοι από τη διαβίωσή τους.

4.5.3 Αναμνήσεις κακής λειτουργίας της Δομής: *but it's like we living in the same things*

Αντίθετα με την πρώτη περίοδο στη συνέχεια διηγούνται πως...

There is a BIG DISCRIMINATION from all the part of the Ministry, the Greek Government. There is that DISCRIMINATION. It's something that make us very, very sad (Άνδρας, 32 ετών),

I can say... living in Greece disappointed me. Since we start this year 2022 I do not feel nothing, bad or good, nothing. I'm just living and seeing the things happening... Because my inside is very sad...Christina....My inside is very sorry to this situation ...I'm very sad and now I don't know what to decide, or what to say, or what to feel, this is what I'm saying I don't feel nothing. I'm just like a statue, (Άνδρας, 38 ετών),

We are living in a lot of pressure, a lot of pressure and stress...Our kids also are stressed... (Γυναίκα, 25 ετών),

Έχω μάθει το καμπ να είναι πολύ ανοιχτό, δηλαδή δεν σου έρχεται να βγεις έξω, από τη στιγμή που γίνεται σκηνές πολλές, ήθελα να βγω έξω να κάνω μια βόλτα, δεν μπορώ...Νιώθω άσχημα, πώς γίνεται αυτός ο κόσμος άλλος να μένει σε κοντέινερ και άλλος να μένει σε σκηνή και βλέπεις μικρά παιδιά, αυτό με δυσκολεύει εμένα, ... Δηλαδή παράδειγμα όταν είχε πολύ βροχή, κρύο και τέτοια;... Γιατί η σκηνή δεν σου κάνει αυτά που χρειάζεται, κατάλαβες; (Γυναίκα, 25 ετών),

Κόλαση. Δεν είμαι ευχαριστημένος--η, δεν περνάω καλά, ούτε ψυχολογικά, ούτε σωματικά, ούτε, δεν είμαι...Κάραβαν όλα κάτω σάπια, πάνω νερό, όλα μέσα (Άνδρας, 32 ετών),

No registered, with no card, nothing to live your five person's family ...,my children are not safe. Because of my neighbors. I didn't leave them, uh, alone in the container (Άνδρας, 40 ετών).

Οι αρνητικές εμπειρίες που έχουν από το καμπ αφορούν στις διακρίσεις που γίνονται από το Υπουργείο, στην έλλειψη ενδιαφέροντος εκ μέρους του, στην πίεση και το στρες που ζούνε. Στην ταλαιπωρία άλλων προσφύγων-ισσών, την απέχθεια για το κοντέινερ, το κατεστραμμένο κοντέινερ που έμειναν, την έλλειψη χώρου στο δωμάτιο, όπου ζούνε πολλά άτομα μιας οικογένειας, την έλλειψη υλικών συνθηκών διαβίωσης.

Από την περίοδο της πανδημίας και μετά η κατάσταση, σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, άλλαξε ριζικά. Οι πρόσφυγες-ισσες αναφέρουν ότι δεν περνούν καλά, αισθάνονται απάθεια, είναι λυπημένοι, δυστυχισμένοι, αισθάνονται αδικημένοι, θύματα διάκρισης και αντιμετωπίζουν πολλαπλά προβλήματα διαβίωσης και συμβίωσης. Όπως επισημαίνεται όταν η φιλοξενία γίνεται με όρους αποκλεισμού έκτακτης ανάγκης, δεν αποτελεί θεραπεία στην εκτόπιση, αλλά ουσιαστικά παράτασή της (Tsiganou, 2020). Είναι το πέρασμα από την ευαλωτότητα στην ανθεκτικότητα. Το προφίλ τους με την πάροδο του χρόνου επενδύθηκε ανθεκτικότητας και ανάλογα τροποποιήθηκαν και οι υπηρεσίες που λάμβαναν ή όχι, καθώς αποκλείστηκαν από αυτές όσοι-ες δεν ήταν αιτούντες-σες άσυλο. Σύμφωνα με τον Goffman στο ολοπαγές ίδρυμα αναπτύσσονται είδη συμπεριφορών όπως καταστασιακή απόσυρση, αδιάλλακτη γραμμή, εποίκιση, μεταστροφή προκειμένου για τη διαχείριση της εντάσεως των τροφίμων (Goffman, 1994, 72-74). Αυτές αναλογικά θα μπορούσαν να παρατηρηθούν και στο καμπ ως στρατηγικές που αναπτύσσουν οι πρόσφυγες-ισσες σύμφωνα με τα λεγόμενά τους. Αναλυτικότερα παρουσιάζεται καταστασιακή απόσυρση, που είναι η απόσυρση της προσοχής του πρόσφυγα-ισσα από τα πάντα εκτός από τα γεγονότα που αφορούν τον εαυτό του

κάποιες φορές μπορώ να κάτσω όλη τη μέρα έτσι και κάποιες φορές μπορεί να μην βγαίνω από το κοντέινερ δυο μέρες (Γυναίκα, 25 ετών).

Εμφανίζεται όμως και αδιάλλακτη γραμμή, η διαρκώς κοινωνούμενη αδιαλλαξία

Ναι μα το Θεό, έκανα μπάνιο στη θάλασσα. Ένα χρόνο επειδή δεν ήμουν καταγεγραμμένος στο καμπ κοιμόμουν στο γήπεδο ή μέσα, ή έξω από το γήπεδο του καμπ, έκανα μπάνιο στη θάλασσα... Δεν χαίρομαι που πάω σε άλλο καμπ, γιατί είναι κάτι που το λένε υποχρεωτικά. Επειδή λένε ότι κλείνει το καμπ να δω τις ίδιες σκηνές, να ξαναπάω στο δρόμο; (Άνδρας, 32 ετών).

Επίσης εποίκιση παρατηρείται στον/την πρόσφυγα-ισσα που κάνει χρήση όλων των δραστηριοτήτων του καμπ, όπως μας αναφέρει

Μένω στον οικίσκο με την οικογένειά μου...κάνω ότι θέλω μέσα στον οικίσκο...βοηθά την οικογένειά του/της...τα αδέρφια του/της πάνε σχολείο (Γυναίκα, 18 ετών).

Η μεταστροφή, όπου ο πρόσφυγας-ισσα υιοθετεί την άποψη του προσωπικού για τον εαυτό του και προσπαθεί να υποδυθεί τον τέλειο τρόφιμο, όπως διαφαίνεται από τα λόγια όλων όσο αφορά την συμμόρφωση με τους κανόνες της πανδημίας

Στο ολοπαγές ίδρυμα οι τρόφιμοι που αποχωρούν ονομάζονται απόφοιτοι, ενώ η κοινωνική τους μοίρα είναι ο τρόπος που σχετίζονται με αυτό μετά την «αποφοίτησή» τους (Goffman, 1994, 129).

Στη συνέχεια θα αποτυπωθεί η στάση των ωφελουμένων της δομής σε σχέση με την προοπτική παύσης της λειτουργίας της και του μελλοντικού τους σχεδιασμού.

4.6 Η μετάβαση ως θετική προοπτική και φόβος: *how we can go outside?*

Εικόνα 20. Φεύγοντας από τον Ελαιώνα.

Όταν ο Ελαιώνας θα κλείσει κάποιοι από τους πρόσφυγες-ισσες που ζούνε σε ένα δωμάτιο περιμένουν να πάνε σε διαμέρισμα. Κάποιοι ελπίζουν ότι η κατάσταση θα βελτιωθεί, αισθάνονται ευτυχία γιατί θα ξεφύγουν, κάποιοι φοβούνται και ανησυχούν για την μετάβασή τους καθώς τα έγγραφά τους είναι σε εκκρεμότητα...

I think it's a good thing to transfer to the apartment. It's a good thing because we'll have a space for living, for staying with the kids...I'm not feeling nothing Christina, nothing good, or bad, nothing... I am not feeling nothing because.. I'm just there looking things happening. If the Ministry say it will close the Camp, it's okay. If it say you'll transfer to apartment, it's okay. What we can say... (Άνδρας, 38 ετών),

Ναι(το άσχημο διάστημα που μένει μέσα στη Δομή είναι όλα αυτά τα 6 χρόνια) Λίγο ευτυχισμένη... (Γυναίκα, 18 ετών),

Δεν ξέρω τι να κάνουμε, τι ακριβώς θα πρέπει να κάνω...νοιώθω χάλια (γελώντας) (δεν ξέρω πού θα μας στείλουν)... *It's very sad* (όταν φύγουμε από τη Δομή) ΤίποτεΔεν θα μου λείπει.... (Γυναίκα, 18 ετών),

Μήπως αλλάζω κάτι καλύτερο? Εγώ πνίγηκα εδώ. ... (Άνδρας, 32 ετών),

Για μένα προσωπικά εγώ αισθάνομαι δύσκολα. ..Δηλαδή όταν σταματάει θα είναι δύσκολα και δεν ξέρω τι θα μου έρχεται μετά... κι αυτό με δυσκολεύει, δηλαδή δεν ξέρω την ώρα που θα κλείνει η δομή εγώ τι θα κάνω από την στιγμή που δεν έχω ένα χαρτί για να μπορώ να ξέρω, ... να έχω το τρίπτυχο να μπορώ να μετακινήσω, μπορώ να δυσκολευτώ τις πρώτες μέρες αλλά ξέρω κάποια και θα τα καταφέρνω (Γυναίκα, 25 ετών),

I'm afraid, very very afraid. Because I heard that non registered people no transfer to other camp (Γυναίκα, 42 ετών),

When we hear that the camp was close, we thought, we don't have papers, so how we can go outside? We ask a friend that. Then, uh, the camp will close. You will help me. On your papers you take a home on your papers, so we can live, but nobody can do this. You know. They don't use, uh, the paper for others. So now we are thinking what we will we do. There is no life, we don't know what we will do next. I don't know. What will happen, Because my, my daughters, they, they goes to school from five years in Athens. So we want, to live in Athens, not to another area. So we are thinking, what will we do? Yes, they can speak, but they cannot write or read. Just speak. When the camp will close, what we miss? We will miss. Because from three years we have not good life. Maybe we go outside and get. So I forgot all the these (Άνδρας, 40 ετών).

Τα συναισθήματα για το κλείσιμο της Δομής είναι άγχος και αγωνία για το επόμενο βήμα και την πορεία του αιτήματος ασύλου τους, αλλά και μια προσμονή για κάτι καλύτερο. Όπως είναι σαφές, δεν έχουν αναπτύξει αίσθημα του ανήκειν στη δομή δεν υπάρχουν δεσμοί με το χώρο αλλά μόνο με τους ομοεθνείς και κάποιους δρώντες μέσα στη Δομή.

4.6.1 Ένα σχέδιο για το μέλλον

I would rise my own apartment because having more space for me and for my kids. And I should take care of my kids doing, buying things for them, making a project for the future, because I have a family also. If I was working with these money also I should help my mother, and my brothers who left back in my country. My mother, is seriously sick but I'm in incapacity to help because I

don't have money to send to her, to buy medicine, to buy foods, all the things she wants. What I need to resolve my problems (Άνδρας, 38 ετών),

να έχω μια σταθερή δουλειά και να έχω το σπιτάκι μου, και θα είμαι πάρα πολύ ευχαριστημένη. Δηλαδή κι αν μπορούσα να έχω τη δουλειά και το μαγαζί δικό μου για να μη δουλεύω τον κόσμο, για να μην έχω κάποιος αφεντικό να έχω τη δική μου δουλειά, θα είμαι πολύ, πολύ ευχαριστημένη. Αλλά ξέρω για να φτάσω σε αυτό το σημείο πρέπει να περάσω, να δουλεύω σε άνθρωπος, σε μαγαζιά, μέχρι να καταφέρνω αυτό το μαγαζί που θέλω να το κάνω εγώ και να γίνει δικό μου. Έχω λίγο δρόμο ακόμα. Γι αυτό προσπαθώ (Γυναίκα, 25 ετών),

Στο μέλλον θέλω να είμαι δικηγόρος... κάνουμε συνέντευξη, περιμένουμε απαντήσεις, και αν βάλουν απαντήσεις να κάνουμε ID και διαβατήριο, να πηγαίνουμε Γ..., που είναι ο πατέρας μου... όνειρό μου είναι να πάμε στη Γ... Ο μπαμπάς μου μένει εκεί για πέντε χρόνια και εμείς θέλουμε πολύ να πάμε εκεί, να μείνουμε μαζί του,... (Γυναίκα, 18 ετών),

I want to smile the baby child, and studying when he came big, no dream for a lot of money, no true, honestly, no police harassment in Greece, or Europe, simply, honestly, my child can go to school and being something big (Γυναίκα, 42 ετών),

I have, many, many dreams. Not I don't want a big home, just a small home. To live my children. They're safe. So I want a small. So we live happily and safe (Άνδρας, 40 ετών),

Να πάμε σε μια άλλη χώρα να δούμε το μέλλον. Να ζήσουμε μια καλή ζωή και τα παιδιά μου να ζήσουν και να πάνε σχολείο, δηλαδή κάποιος να τους κοιτάξει, εδώ κανένας δεν κοιτάει τα παιδιά μου (Άνδρας, 32 ετών)

Οι άνθρωποι, όσο κι αν η Δομή είχε χαρακτηριστικά ολοπαγούς ιδρύματος, διατηρούν τις προσωπικές στρατηγικές που ανέπτυξαν για την επιβίωσή τους, όπως διαφαίνονται μέσα από τις ιστορίες που δηλώνουν τον κίνδυνο που βίωσαν στις χώρες τους, τον θάνατο, τις απειλές, την ανασφάλεια. Η διακινδύνευση τους οδήγησε στη Δομή, το να ονειρεύονται το μέλλον τους και να το περιγράφουν ως ένα δικό τους διαμέρισμα, σταθερή δουλειά και σπίτι. Κάποιος/α θέλει να πάει στη Γερμανία και να σπουδάσει δικηγόρος. Κάποιος/α να είναι ασφαλής με την οικογένειά του. Ένας/μία γονιός να χαμογελάει το μωρό του/της και να πάει σχολείο το παιδί του/της

Οι πρόσφυγες-ισσες μέσα στη Δομή συμμετέχουν σε μια κοινότητα, σε ένα χώρο βιώσιμο με τους δικούς τους τρόπους, σε έναν κόσμο αδιάκοπα μεστό νοήματος, υπό τον ολοπαγή χαρακτήρα της (Goffman, 1994, 135). Η αδιαπερατότητα του καμπ είναι πρόδηλη όπως και ο αποπαιδευτικός χαρακτήρα της παραμονής, καθώς υπάρχει

απόσταση από τα κοινωνικά πρότυπα που ισχύουν στην κοινωνία υποδοχής. Εξαίρεση τα παιδιά που πάνε σχολείο και όσους κατάφεραν να βρουν μια εργασία. Η ταυτότητα του πρόσφυγα θύματος δεν είναι η κυρίαρχη για τα παιδιά που αναπτύσσουν τη δική τους κανονικότητα στο σχολείο, τον μόνο κοινωνικό χώρο που τους προσφέρει ευκαιρίες συνύπαρξης (Παπαδημητρίου και Ασκούνη, 2021). Οι πρόσφυγες-ισσες βρίσκονται σε συνεχή κατάσταση αναμονής. Η συντονίστρια της κοινωνικής υπηρεσίας υπογράμμισε το φαινόμενο του ιδρυματισμού που χαρακτήριζε πολλούς/ές ωφελούμενους/ες και της αδράνειας την οποία αυτός συνεπαγόταν. Μέσα στη επισφάλειά τους, οι πρόσφυγες-ισσες αισθάνονταν ασφαλείς στον Ελαιώνα, στην οριακή συνθήκη της απουσίας κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Η αστεγία караδοκούσε αφού η δυνατότητα να ζήσουν σε διαμέρισμα στην πόλη ήταν ανέφικτη χωρίς εργασία ή επιδόματα. Η έστω ελλιπής στήριξη που τους παρείχαν οι φορείς, αντί να τους ενδυναμώσει, ενίσχυε την αδυναμία τους και την εξάρτησή τους από αυτούς (Ρόμπου-Λεβίδη, 2020). Η δομή δεν τους προετοίμασε για την ζωή ως πολίτες. Το καμπ φαινόταν να είναι ένα βήμα πριν από το τέλος του μακρινού και επικίνδυνου ταξιδιού τους από βίαιες πατρίδες. Η δύναμη για τη ζωή υπερβαίνει τη βία της εξουσίας, των συνόρων, των στρατοπέδων και της αναμονής; (Katz, 2017, 13).

Εικόνα21. Άδεια κούνια μεταξύ των οικίσκων

5. Συμπεράσματα

Ξεκινήσαμε με το ερώτημα σε ποιο βαθμό η Δομή του Ελαιώνα θα μπορούσε να θεωρηθεί άσυλο με τη μορφή που το περιγράφει ο Goffman. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχουν δύο «πραγματικότητες» που είναι αντιφατικές. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η δομή, αν και ανοιχτή, είχε χαρακτηριστικά ολοπαγούς ιδρύματος με την έννοια ότι όλες οι σφαίρες της ζωής διαδραματίζονταν εκεί. Σε ένα περιφραγμένο χώρο, δυο χιλιάδες άτομα κατά προσέγγιση, με κοινό χαρακτηριστικό το αίτημα ασύλου, λάμβαναν υπηρεσίες ερήμην των αναγκών τους, βάσει ενός ορθολογικού σχεδίου. Τόσο το προσωπικό όσο και οι πρόσφυγες-ισσες ακολουθούσαν την ιεραρχία, οι σχέσεις του προσωπικού με τους πρόσφυγες-ισσες ήταν σχέσεις εξουσίας, η έλλειψη οποιασδήποτε συντονισμένης εκπαιδευτικής διαδικασίας για τη γλώσσα ήταν σαφής, αντί εργασίας λάμβαναν οικονομικό βοήθημα, σίτιση, ιματισμό και άλλα χρηστικά αντικείμενα, οι δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου οργανώνονταν στην κατεύθυνση της εθνοτικής συνάφειας, και η διαπολιτισμική συνάντηση ήταν αδύνατη. Η εργασία σε λίγες περιπτώσεις, και η σχολική φοίτηση ήταν οι νησίδες ελευθερίας, ενταξιακού προσανατολισμού.

Αποτελούσαν τη ρωγμή στο περικόλειστο—Κατά την άποψή μου το περικόλειστο της δομής, η αορατότητά της στην πόλη, οι ωφελούμενοι-ες ως σύνολο, η υλοποίηση όλων των δράσεων εντός της, η απουσία ρεαλιστικού ενταξιακού σχεδιασμού(στέγαση στην πόλη, εκμάθηση γλώσσας, και εργασία) ο τρόπος οργάνωσής της, είναι όλα χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν σε ολοπαγείς μορφές οργάνωσης. Οι άνθρωποι αναπτύσσουν μια νέα κανονικότητα που εξελίσσεται όλη μέσα στη δομή και υπαγορεύεται από τα παραπάνω.

Παρ' όλα αυτά οι δεξιότητες, τα δίκτυα, δεν φάνηκε να χάθηκαν λόγω της παραμονής των προσφύγων-ισσών στη Δομή. Όπως επισημαίνεται οι πρόσφυγες-ισσες αναπτύσσουν, σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο, στρατηγικές βιοπορισμού, ποικίλες μορφές εμπρόθετης δράσης έστω και «εν αναμονή», μέσω των οποίων «πλοηγούνται» στους πολλαπλούς περιορισμούς που αντιμετωπίζουν (Brun, 2015). Η έννοια της εμπρόθετης δράσης, συμβάλλει στην κατανόηση των καμψ όχι μόνο ως χώρων αποκλεισμού και εξαίρεσης, αλλά και ως ενδιάμεσων, οριακών και μεταβατικών (Δημοπούλου, 2022, 149). «Η οριακότητα ή το «ενδιάμεσο» είναι εγγενές στην εμπειρία του/της αιτούντος-σας άσυλο, από άποψη χρόνου (αναμονή, κενό, αναστολή), χώρου (περιορισμό, εξαίρεση και κατώφλι) και μεταξύ του πολιτικού και νομικού καθεστώτος. Το άτομο αποκλείεται επειδή δεν είναι «ούτε εδώ ούτε εκεί», «ούτε το ένα πράγμα ούτε το άλλο». Μια σημαντική εκδοχή της άλλης «πραγματικότητας» αποτελούν τα παιδιά που πάνε σχολείο, κοινωνικοποιούνται και εντάσσονται σε μια άλλη κοινότητα, διαπολιτισμική και συμπεριληπτική.

Σχόλιο

Φεβρουάριος του 2023 και η Δομή απογυμνώνεται με ταχείς ρυθμούς από τα containers. Τριαξονικές πλατφόρμες με τη βοήθεια γερανών τα μεταφέρουν αλλού, για να στεγάσουν άλλους ανθρώπους. Με τους ταξινομικούς τους αριθμούς. Για πολλούς από εμάς που εργαστήκαμε εκεί όλα αυτά τα χρόνια, κάθε container ήταν οι πολλαπλές «ζωές» των ανθρώπων. Παράλληλες με τις δικές μας πολλαπλές «ζωές». Κάθε μέρα νομίζω πως ακόμα τρέχουν ο Χρήστος και η Δέσποινα με τα παιδιά από τα σχολεία, η Ιωάννα επιστρέφει από τη συνοδεία, η Σαριφέ με το φρεσκοφουρνισμένο ψωμάκι της κι ο Χασάν χτυπάει με δύναμη την πόρτα για να παραπονεθεί για το κοντέινερ του. Χαρτιά, κάραβαν, ταρζουμάν, μουντίρα, τασακόρ, χριστούγεννα, πρωτοχρονιές και ραμαζάνια. Στους διαδρόμους της ξεφτισμένης εδώ κι εκεί κανάβου κείτονται λασπωμένα παιδικά παιχνίδια και στο γήπεδο με ένα μαγικό τρόπο μαζεύονται οι μπάλες

Εικόνα 22. Παιδικά παιχνίδια.

ποδοσφαίρου που τα παιδιά άφησαν πίσω τους. Νέα γήπεδα, νέα παιχνίδια, νέες ζωές. Ελπίζουμε καλύτερες. Στο δρόμο του γυρισμού οι καρότσες με τους Ρομά που πλένονται και πλένουν, μαγειρεύουν και βλέπουν τηλεόραση, με ξυπόλητα παιδιά να παίζουν στο παγωμένο οδόστρωμα, βρίσκονται πάλι εκεί, στην Αγίου Πολυκάρπου. Είναι η παράξενη πατρίδα τους κι όσες μελέτες κι αν κάναμε για την συντεταγμένη απομάκρυνσή τους, ο χώρος τους καλεί. Ξεκινώντας αυτή την περιπέτεια, περιπλανήθηκα στον χώρο, στον χρόνο, αντιστάθηκα στη μνήμη και την προσδοκία και παραδόθηκα, ενέδωσα στο αχανές της βιβλιογραφίας, πελάγωσα. Στις αχνές ράγες του παλιού κεραμιδάδικου προσπάθησα να τσουλήσω το φορτωμένο βαγονέτο της έρευνάς μου, για το χώρο και τις διαστάσεις του, για την άρρητη γλώσσα του προσφυγικού, για τη δομή και τις πολλαπλές διαστάσεις της, για την πολιτεότητα, για τον δικό μου άλλο, τον/την πρόσφυγα-ισσα, τις κοινότητες, τις ταυτότητες, για τον Ελαιώνα, αυτή την τρύπα στον χώρο και τον χρόνο. Κάπου στην αφετηρία του προσφυγικού είχα διαβάσει ότι «οι πρόσφυγες-ισσες από τότε που εγκατέλειψαν ή εξαναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το κοινωνικό τους περιβάλλον τείνουν να απογυμνώνονται από τις παλιές τους ταυτότητές και να μετατρέπονται σε «κοινωνικά» ζόμπι, οι προηγούμενες ταυτότητές τους γίνονται φαντάσματα και στοιχειώνουν με οδύνη τις νύχτες τους, γιατί στο φως της ημέρας του στρατοπέδου είναι αόρατες» (Bauman, 2002, 347). Με την πάροδο του χρόνου, την ανακάλυψη της χωρικότητας, των σχέσεων με τους πρόσφυγες-ισσες, αυτών των άλλων, αλλά και δικών μας, των περιορισμών μας, άρχισα να καταλαβαίνω πως «ένα φάντασμα δεν πεθαίνει ποτέ, παραμένει πάντα επικείμενο και επιστρέφει» (Derrida, 2000, 128) και ότι

καθώς οι σχέσεις μας πλημμυρίζουν, συντελείται μέσα μας, με ολοένα αυξανόμενο ρυθμό, ένας εποικισμός από κομμάτια του άλλου και ο καθένας

μας φιλοξενεί όλο και περισσότερα δυναμικά συσχέτισης με τον άλλο, αλλά και αντικατάστασής του. Το τελικό αποτέλεσμα είναι ότι ετοιμαζόμαστε να συμμετάσχουμε σε έναν κόσμο που χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνοχής, έναν κόσμο όπου 'όλα ισχύουν'. (...) Επιπλέον, επειδή με κάθε κομμάτι των άλλων, ενσωματώνουμε και τις ανάλογες αξίες (μικρές φωνές που φωνάζουν 'πρέπει'), ενδέχεται πραγματικά τα 'εμείς' να αναζητήσουν το νεοσύστατο – κάθε σταθεροποιημένο πρότυπο ύπαρξης πατά επάνω στις ευαισθησίες των άπειρων φαντασμάτων που υπάρχουν μέσα μας. Όλοι ζητούν απεγνωσμένα μια εναλλακτική λύση, καταδεικνύουν πιθανότητες που πήγαν χαμένες, ή χλευάζουν μια επιλογή για την κοινοτοπία τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο κάθε τρόπος ύπαρξης γίνεται μια μικρή φυλακή από την οποία πρέπει κανείς να αναζητήσει την ελευθερία της έκφρασης – κι' όμως, κάθε αποτίναξη των δεσμών διαμορφώνει και άλλον ένα περιορισμό. Ο μεταμοντέρνος άνθρωπος είναι ένας αεικίνητος νομάδας (Gergen, 1997, 315).

Ο αεικίνητος νομάδας είμαστε δυνάμει όλοι-ες εμείς. Με αυτή την έννοια της οριακότητας, της ενδιαμεσότητας, της μετατόπισης, της συσχέτισης, της αναζήτησης, και ανασύνταξης του ρευστού αφηγήματος, η ανταλλαγή με τον/την πρόσφυγα-ισσα, τον/η άλλο/η, τον/την ξένο/η, έχει να προσφέρει, να αναδείξει ποιότητες δράσης. Όπως αναφέρεται πρέπει πρώτα να τους ακούσουμε (Karavas, Ιακονου και Mitsikopoulou, 2021), αφού πρώτα ανακαλύψουμε την κοινή μας γλώσσα, και εφαρμόσουμε ένα ολιστικό, συμπεριληπτικό σχέδιο (Dragonas, 2021) για έναν κόσμο που μας χωρά όλους-ες-α. Όλους-ες-α, έναν/μια/ένα, όχι ως στερεοτυπικές, αδιαίρετες ολότητες με ταυτότητες προκαθορισμένες, όπως συμβαίνει με τους πρόσφυγες-ισσες (Μακρυνιώτη, 2018). Οι πρόσφυγες-ισσες χρειάζονται ότι όλοι-ες μας, ασφάλεια, σταθερότητα και εργασία. Η εποχή της διακινδύνευσης άλλωστε μας χρειάζεται όλους-ες. Και τα ερευνητικά ερωτήματα; Τελειώνοντας την εργασία πύκνωσαν και πολλαπλασιάστηκαν, χοροπηδώντας γύρω μου. Πόσο ιδρυματοποιήθηκε το προσωπικό; Πώς διαβιούν τώρα οι πρόσφυγες-ισσες που μιλήσαμε; Τι γίνεται με το σχολείο των παιδιών; Κι ο χώρος; Ο χώρος που συνεχίζει να «αποτελεί σημαντική διάσταση της εικόνας του εθνικού εαυτού, διαμέσου της οποίας προβάλλονται τα χαρακτηριστικά της συνέχειας και της υπεροχής» (Ασκούνη, 1997, 444); Στη συνέχεια του χώρου του Ελαιώνα που φτιαχνόντουσαν κεραμίδια, δόθηκε προσωρινά «ένα κεραμίδι πάνω από το κεφάλι» των πλέον ευάλωτων, ρομ και προσφύγων, για κάποιους «καταδικασμένου» ως η Πίσω Αυλή της Αθήνας, για άλλους ένας ανθισμένος μυστικός κήπος. Γιατί στις πίσω αυλές, φυτρώνουν με επιμονή τα ανθεκτικότερα λουλούδια, η εμπιστοσύνη, η ειλικρίνεια, η φιλία, η αλληλεγγύη, η συμπαράσταση, η ομαδικότητα, το όραμα και η πίστη. Το καλό έχει βαθύτητα και μόνο το αγαθό μπορεί να ριζώνει (Scholem και Arendt, 1963). Και

ποιος/α ξέρει; Ίσως μια μέρα και στις πίσω αυλές αντί να ακούγονται κραυγές «N.I.M.B.Y.»⁴ αντηχήσει ένας πολύγλωσσος «εθνικός» ύμνος...κάπως έτσι...

We are humans of the same colored pencils.
We might not like each other's colors,
But, one day, to complete our painting,
we will need each other.

Reza E.⁵

Εικόνα 23. Μουσείο του Ελαιώνα, δράση των παιδιών, Ελαιώνας 2022.
Πηγή: ΕΛΙΕ

⁴ Το NIMBY αναφέρεται στις προστατευτικές συμπεριφορές και αντιπολιτευτικές τακτικές που υιοθετήθηκαν από κοινοτικές ομάδες που αντιμετωπίζουν μια ανεπιθύμητη εξέλιξη στην περιοχή τους, οι κάτοικοι συνήθως παραδέχονται ότι αυτές οι «βλαβερές» εγκαταστάσεις είναι απαραίτητες, αλλά όχι κοντά στα σπίτια τους, εξ ου και ο όρος «όχι στην πίσω αυλή μου» (Dear, 1992). Το φαινόμενο εμφανίστηκε στην Ελλάδα κατά την εγκατάσταση προσφυγικών τόπων διαμονής (Μακρίδου, 2021).

⁵ Ένα ποίημα από την συλλογή Poetry Book της Έλις,

Βιβλιογραφία

Agamben, G. (2005). *Homo sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*. Αθήνα: Scripta

Agamben, G. (2000). *Means Without End. Notes on Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Αγγελίδης, Δ., Παγούδης, Α. (2021, Μάιος 7). «Το Καρά Τεπέ κλείνει, ο Ελαιώνας εξαθλιώνεται». *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε από <https://tinyurl.com/mr3zvcvm>

Agier, M. (2011). *Managing the Undesirables: Refugee Camps and Humanitarian Government*. Cambridge: Polity Press.

Ager, A., & Strang, A. (2008). «Understanding Integration: A Conceptual Framework». *Journal of Refugee Studies*, 21, 166-191.

Αθήνα 984, (2021, Οκτώβριος 27). «Κ. Μπακογιάννης: Η δομή στον Ελαιώνα έχει κλείσει τον κύκλο της». *Αθήνα 984*. Ανακτήθηκε από <https://athina984.gr/2021/10/27/k-mpakogiannis-i-domi-ston-elaiona-echei-kleisei-ton-kyklo-tis/>

Αλικάρη, Β., Δουβαρά, Φ., Καλδή, Α., Κοσκώση, Θ., Μουζακίτη, Γ., Μυρτζανή, Μ., Μπίνα, Χ., Πανηγυράκη, Α., Παπαστυλιανού, Δ., Τρεμπούλου, Δ., Τρυφεροπούλου, Α., Υφαντή, Μ., Χελιώτη, Κ. (2018). «Γλωσσική υποστήριξη προσφύγων – Πρόγραμμα «ΤαΜαμ»: Μια γυναικεία υπόθεση». Στο Ε. Γουργιώτου, Δ. Κακανά, Μ. Μπιρμπίλη, Κ. – Α. Χατζοπούλου (Επιμ.) *ΠΡΑΚΤΙΚΑ του 2 Πανελλήνιου Συνεδρίου του Δικτύου Πρακτικών Ασκήσεων Εκπαίδευση εκπαιδευτικών και Παιδαγωγικά Τμήματα, 30 χρόνια μετά: Αντιμετωπίζοντας τις νέες προκλήσεις*. Σελ. 610-618. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
Διαθέσιμο στο <https://www.vivivliopoleio-panepistimiakon-ekdoseon-thessalias.gr/products/praktika-2oy-panellinioy-synedrioy-toy-diktyoy-praktikon-askiseon/> *Πρακτικά 2^{ου} Συνεδρίου Πρακτικών Ασκήσεων του Δικτύου*.

Androusou, A. (2021). «Worlds Never Apart: Bridging Communities by Engaging Refugees in Cultural Mediation». In *The International Journal of Learner Diversity and Identities* 28 (2): 63-76. <https://doi.org/10.18848/2327-0128/CGP/v28i02/63-76>

Androusou, A., Iakovou, M. (2019). «Refugee children's integration in Greece: training future teachers to face new educational challenges». In *International Journal of Early Childhood Education*, 28 (1): 1-14. DOI: 10.1080/09669760.2020.1765090

Ανδρούσου, Α. (2016). «Παιδαγωγική παρέμβαση σε μια δομή φιλοξενίας προσφύγων-ισσών: μια έρευνα- δράσης σε εξέλιξη». *Action Researcher in Education*, τεύχος 7, σελ. 109-118.

Αποστολόπουλος, Γ. (2020, Ιούλιος 2). «Βοτανικός και Ελαιώνας: Η τριτοκοσμική πίσω αυλή της Αθήνας». www.airetos.gr. Άρθρο διαθέσιμο στο <https://bit.ly/3Dm9NKs>

Αποστόλου, Ν. (2021). «Η Νικολία μιλά με την Μαριάννα για τις δράσεις της ΕΛΙΞ στο Baytna Hub της δομής του Ελαιώνα». *ΕΛΙΞ*. Προσβάσιμο στο <https://www.elix.org.gr/press-announcements/egrapsan-gia-tin-elix-menu/nicoli-marianna-about-elix-baytna-hub-eleonas-nov-2021>

Arendt, H., (2015). «Εμείς οι πρόσφυγες». Στο H. Arendt, G. Agamben, E.Traverso, *Εμείς οι πρόσφυγες, τρία κείμενα*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.

Arendt, H. (1994). *ESSAYS IN UNDERSTANDING Formation, Exile, and Totalitarianism*. New York: SCHOCKEN BOOKS

Arendt, H. (1979). *The origins of totalitarianism*. Orlando: Harcourt Brace & Company

Ασκούνη, Ν. (1997). ««Μια μακρά πορεία στο χρόνο...»: οι Έλληνες και οι άλλοι στα βιβλία της γλώσσας». Στο Α. Φραγκουδάκη και Θ. Δραγώνα (Επιμ.), *Τι είν' η πατρίδα μας..* Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Babbie, E. (2018). *Εισαγωγή στην Κοινωνική Έρευνα*. Αθήνα: Κριτική

Βαζούκης, Χ., Τσικαλάκη, Ο., Κρασσανάκης, Σ. (2022). «Μια δραματοθεραπευτική ομάδα με εφήβους ασυνόδετους ανηλίκους: Μια πορεία αναζήτησης ταυτότητας» στο Μ. Οικονόμου (Επιμ.), *Σύγχρονες εκδοχές του Προσφυγικού Ζητήματος Όψεις και Απόψεις*. Αθήνα: The NKUA Applied Philosophy Research Lab Press

Βασιλάκη, Ρ. (2022). «Στο όνομα της Ευρώπης: η εργαλειοποίηση των αξιών και η απανθρωποποίηση των “άλλων”». Στο Α. Δημητριάδη και Χ. Μαλαμίδης (Επιμ.), *Ευρωπαϊκές αξίες και προσφυγική «κρίση»*. Αθήνα: Νήσος

Bauman, Z. (2002). «In the lowly nowhere-ville of liquid modernity: Comments on and around Agier». *Ethnography*, 3(3), 343–349. <http://www.jstor.org/stable/24048114>

Βέζελ, Μ. (2020, Μάρτιος 18). «Πέντε χρόνια από την προσφυγική Συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας». *Deutsche Welle*. Διαθέσιμο στο <https://p.dw.com/p/3qmJt>

Βλαστού-Δημοπούλου, Φ., Παπατζανή, Ε., Σιώτου, Α., Χατζηπροκοπίου, Π., (2022). «Κατοικώντας το μόνιμα προσωρινό: Πρακτικές οικειοποίησης του χώρου και διαπραγματεύσεις της κινητικότητας σε δομές «φιλοξενίας»». Στο Α. Δημητριάδη και Χ. Μαλαμίδης (Επιμ.), *Ευρωπαϊκές αξίες και προσφυγική «κρίση»*. Αθήνα: Νήσος

Βλαχογιάννη, Ι. (2008). *Διερεύνηση της χωροκοινωνικής φυσιογνωμίας της περιοχής του Ελαιώνα Εξέλιξη - Προοπτικές*. (Μεταπτυχιακή Εργασία). Ανακτήθηκε από https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1730/vlachogiannii_eilaionas.pdf?sequence=3

Bochner, A., Ellis, C. (2003). «An introduction to the arts and narrative research: Art as inquiry». *Qualitative Inquiry*, 9, 506–514. Διαθέσιμο σε <https://doi.org/10.1177/1077800403254394>

Brandmaier, M. (2022) «Enhancing agency and empowerment in refugee camps as total institutions – real or illusory?» στο *Internment Refugee Camps, Historical and Contemporary Perspectives*. Bielefeld: transcript Verlag. <https://doi.org/10.14361/9783839459270>

Brinkmann, S., & Kvale, S. (2018). *InterViews: Learning the craft of qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Bucholtz, M. (2007). «Variation in transcription», *Discourse Studies*, 9, 6, pp 784-808.

Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, (2023). *2022 Country Reports on Human Rights Practices: Greece*. Διαθέσιμο σε https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/03/415610_GREECE-2022-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

Braun V και Clarke, V. (2022). *Thematic analysis. A practical guide*. London: SAGE

Clarke V. και Braun V. (2017). "Thematic analysis" In *The Journal of Positive Psychology*, 12:3, 297-298, DOI: 10.1080/17439760.2016.1262613

Cuny, F. C. (1977). «REFUGEE CAMPS AND CAMP PLANNING: THE STATE OF THE ART» *Disasters*, 1: 125-143. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.1977.tb00020.x>

Γεμεντζή, Γ., Παπαγεωργίου, Μ. (2017). «Χωρικές και κοινωνικές διαστάσεις των οικιστικών πολιτικών για τους μετανάστες και πρόσφυγες της Ελλάδας: μια κριτική επισκόπηση». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, (S.I.), p. 39-74, Οκτ. ISSN 2241-8512. Διαθέσιμο σε <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/14709/13256>

Γεωργιάδης, Δ. και Πανταζής, Β. (2020). *ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Πολιτική κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης Προσφύγων/Μεταναστών*. Αθήνα: Διάδραση

Γεωργιάδης, Δ. και Σκούρτη, Χ. (2019). *Διερεύνηση Εκπαιδευτικών και Επαγγελματικών Αναγκών κατόχων Διεθνούς Προστασίας: Η Περίπτωση της Ανοικτής Δομής Φιλοξενίας Αιτούντων Διεθνή Προστασία Ελαιώνα Αττικής*. ΑΘΗΝΑ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET, ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ. Ανακτήθηκε από <https://jmce.gr/portal/wp-content/uploads/2019/06/GEORGIADIS-SKOYRTH.pdf>

Γεωργιοπούλου, Τ. (2021, Δεκέμβριος 13). «Αντίστροφη μέτρηση για το κλείσιμο του «Ελαιώνα» Η δομή έχει μετατραπεί σε κέντρο ανομίας». *Η Καθημερινή*. Προσβάσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/society/561625699/antistrofi-metrisi-gia-to-kleisimo-toy-elaiona/>

Γεωργιοπούλου, Τ. (2021, Απρίλιος 6). ««Camp ένταξης» προσφύγων-ισσών με μαθήματα ελληνικών και χρήσης Η/Υ». *Η Καθημερινή*. Προσβάσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/society/561317578/camp-entaxis-prosfygon-memathimata-ellinikon-kai-chrisis-i-y/>

Γιαχνάκη, Μ. (2017, Μάρτιος 21). «Το Newsbomb.gr στον Ελαιώνα: Οι πρόσφυγες ήρθαν για να... μείνουν». *NEWSBOMB.GR*. Διαθέσιμο στο

<https://www.newsbomb.gr/bomber/apokalypseis/story/778713/stinoy-n-xorio-prosfygon-sto-kentro-tis-athinas#ixzz4byGuRDPz>

Gergen, K. (1991). *Dilemmas of identity in Contemporary Life*. New York: Basic Books.

Γκουσιάρη, Ε. (2017). *Αφηγήσεις εκτός τόπου. Η βιωμένη εμπειρία του χώρου των προσφυγικών στρατοπέδων*. (Μεταπτυχιακή Εργασία). Ανακτήθηκε από <https://tinyurl.com/4xjrwtp8>

Γραικιώτη, Μ., Μηλιώνη, Η., Μπουρτούλη, Μ., Αλικάρη, Β., Μουζακίτη, Γ., Μπίνα, Χ., Τρυφεροπούλου, Α., Καραμπότσιου, Ε., Σαπρανίδου, Σ. (2021). «Συνέργειες ανάμεσα στην Τυπική και Μη Τυπική Εκπαίδευση: Δράσεις στον Ελαιώνα με παιδιά και ενήλικες». Στο Ν. Ναγόπουλος (Επιμ.), *Οι Κοινωνικές Επιστήμες σήμερα. Διλήμματα και προοπτικές πέρα από την κρίση*. Σελ. 1078-1090. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Δασκαλάκη, Μ. (2020, Ιούλιος 13). «Ο Ελαιώνας είναι μια δομή πρότυπο. Αντίσκηνα υπάρχουν αλλά η κατάσταση είναι ελεγχόμενη». *Αθήνα 984*. Διαθέσιμο στο <https://tinyurl.com/23s7hmj3>

Dear, M. (1992). «Understanding and Overcoming the NIMBY Syndrome». In *Journal of the American Planning Association*. V58; Pt3 p288-300. Διαθέσιμο στο <https://tinyowlstudio.wordpress.com/wp-content/uploads/sites/18/2020/06/understandingandovercomingnimby-2.pdf>

de la Chaux, M., Haugh, H., Greenwood, Royston. (2017). «ORGANIZING REFUGEE CAMPS: 'RESPECTED SPACE' AND 'LISTENING POSTS'». *Academy of Management Discoveries*. 4. DOI: 10.5465/amd.2017.0040

Demarchi, G. και Lenehan, S. (2019). *Gender in Waiting: Men and Women Asylum Seekers in European Reception Facilities*. Washington, D.C.: World Bank Group

Denzin, N. K. και Lincoln, Y. S. (Eds.), (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Los Angeles, CA: Sage.

Derrida, J. (2006) *Η Αν Ντυφουρμαντελ προσκαλεί τον Ζακ Ντεριντά να απαντήσει: Περί φιλοξενίας*. Αθήνα: Εκκρεμές

Derrida, J. (2000). *Φαντάσματα του Μαρξ*. Αθήνα: Εκκρεμές.

Dobbs, L. (2018, Ιούνιος 12). «Λιγότεροι πρόσφυγες φτάνουν στον Έβρο αλλά τα προβλήματα παραμένουν». *UNHCR Greece*.

Διαθέσιμο σε <https://www.unhcr.org/gr/7406->

%CE%BB%CE%B9%CE%B3%CF%8C%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%BF%CE%B9-
%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CF%85%CE%B3%CE%B5%CF%82-
%CF%86%CF%84%CE%AC%CE%BD%CE%BF%CF%85%CE%BD-
%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%AD%CE%B2%CF%81.html

Dragonas, Th. (2021). «Toward a Holistic Approach to Refugee Integration». *The International Journal of Learner Diversity and Identities* 28 (2): 1-14. doi:10.18848/2327-0128/CGP/v28i02/1-14.

Δραγώνα, Θ. (2003). «Ταυτότητα και Εκπαίδευση». Στο Α. Ανδρούσου (Επιστημονική Υπεύθυνη), *Κλειδιά και Αντικλείδια*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Δραγώνα, Θ. (1990). «Συναρθρώσεις ποσοτικών και ποιοτικών προσεγγίσεων ή όταν τα διχαστικά τείχη καταρρέουν». *Δωδώνη: Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 10: 31-39

EASO, (2016). *Κατευθυντήριες Γραμμές της EASO για τις Συνθήκες Υποδοχής: Πρότυπα Διαδικασιών και Δείκτες*. Αθήνα: EASO

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, (2020). *ΕΚΘΕΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ*. Αθήνα: Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, (2016). *ΕΚΘΕΣΗ ΕΕΔΑ. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ*. Αθήνα: Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Διαθέσιμη σε

https://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/prosfuges_metanastes/kentra_filoxenias_autopsia.pdf

ΕΛΙΑΜΕΠ, (2008). *IRREGULAR MIGRATION IN GREECE CLANDESTINO*

Counting the Uncountable: Data and Trends across Europe Διαθέσιμο στο <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/en/2009/04/greece-research-brief.pdf>

ΕΟΔΥ, (2023). *Εκθέσεις Επιδημιολογικής Επιτήρησης σε σημεία φροντίδας υγείας προσφύγων-ισσών/μεταναστών Διαθέσιμο σε* <https://eody.gov.gr/epidimiologika-statistika-dedomena/ektheseis-epidimiologikis-epitirisis-se-simeia-frontidas-ygeias-prosfygon-metanaston/>

ΕΛΙΞ, (2017). *Εκπαίδευση για την Ένταξη: Ποιοτική Μάθηση και Μη Τυπική Εκπαίδευση για Παιδιά Πρόσφυγες και Μετανάστες στην Ελλάδα. Διαθέσιμο σε* *Εκπαίδευση για την Ένταξη: Ποιοτική Μάθηση και Μη Τυπική Εκπαίδευση για Παιδιά Πρόσφυγες και Μετανάστες στην Ελλάδα* (elix.org.gr)

Fassin, D. (2011). «Η ανθρωπιστική δράση ως πολιτική της ζωής». Στο Α. Αθανασίου (Επιμ.). *Βιοκοινωνικότητες*. Αθήνα: Νήσος

Zissi, A. και Chtouris, S. (2020). «Η πανδημία Covid-19: Επιταχυντής των ανισοτήτων και εγκαταστάτης νέων μορφών ανισοτήτων». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 154, 65-73. Διαθέσιμο στο <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/23229>

Felix, C. (2021). «Understanding the impact of European asylum and migration policies: A promise of a dignified life». Janus.net, e-journal of international relations. VO February 2022. <https://doi.org/10.26619/1647-7251.DT0122.5>

Frelick, B. και Randhawa, M. (2022, Απρίλιος 7). «Τα πρόσωπά τους ήταν καλυμμένα» Η Ελλάδα χρησιμοποιεί μετανάστες σε ρόλο αστυνομίας σε επαναπροωθήσεις». *Human Rights Watch*. Διαθέσιμο στο <https://t.ly/J-Tk>

Frosh, S. (2007). «Disintegrating Qualitative Research». In *Theory Psychology*, 2007, 17, 635.

Galgóczi, B. (2021). «Introduction. Main barriers to the labour market integration of refugees and asylum seekers in key EU host countries». In Béla Galgóczi (Ed.) *Betwixt and between: Integrating refugees into the EU labour market*. Brussels: ETUI aisbl

Garcia-Sanchez, IM. (2018). «Children as Interactional Brokers of Care». *Annual Review of Anthropology*, Vol. 47, pp. 167-184.

Gergen, K. (1997). *Ο Κορεσμένος Εαυτός*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Goffman, E. (1994). *Άσυλα*. Αθήνα: Ευρύαλος

Hailey, C. (2009). *Camps. A guide to 21st Century space*. Cambridge MA: Massachusetts Institute of Technology

Hong, Y. (2017). *The Garden of Eden multi-layered refugee camp design in Athens city*. Eindhoven University of Technology. Master.

Human Rights360, (2022). *ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ Ένταξης*. Διαθέσιμο στο <https://www.humanrights360.org/el/ypiresia-koinonikis-entaxis/>

Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 1998. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής. Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο σε https://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CF%8C%CF%80%CE%B5%CE%B4%CE%BF&dq=

IOM, (2022) «Eleonas- January 2022, Site Factset» in *Supporting the Greek Authorities in Managing the National Reception System for Asylum Seekers and Vulnerable Migrants*. Available at <https://bit.ly/3Y0FvoH>

IOM, (2020). «Eleonas- December 2020, Site Factset» in *Supporting the Greek Authorities in Managing the National Reception System for Asylum Seekers and Vulnerable Migrants*. Available at <https://bit.ly/3YeJLAJ>

Ιωαννίδης, Α. (2018). *Μπορείτε να τους ρωτήσετε για μένα; Η διερμηνεία στις διαδικασίες χορήγησης ασύλου στην Ελλάδα*. Αθήνα: Δίαυλος.

Καθημερινή, (2017, Δεκέμβριος 26). «DW: Οι γυναίκες των προσφυγικών καταυλισμών». *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/3kK0L3c>

Κακολύρης, Γ. (2017). *Η ηθική της φιλοξενίας*. Αθήνα: Πλέθρον

Kant, I. (2006). *Προς την αιώνια ειρήνη*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις

Kapsalis, A., Levanti, S. and Vlassopoulos, I. (2019). «Trapped in Greece: is there any perspective for labour market integration». In Béla Galgóczi (Ed.) *Betwixt and between: Integrating refugees into the EU labour market..* Brussels: ETUI aisbl

Καραγιάννη, (2017). *Οι πληθυσμιακές ροές προς στην Ελλάδα. Έρευνα για τις συνθήκες διαβίωσης των Προσφύγων στο Κέντρο Φιλοξενίας Περάματος*. (Μεταπτυχιακή Εργασία). Ανακτήθηκε από <https://t.ly/UyeT>

Karagiannopoulou, M., L., Agraftoti, A., Drakopoulou, A., Georgiou, A., Kagiou, E., Kallinteri, C., Katsigianni, C., Koletsis, Z., Konstantinou, A., Koutsouraki, E., Nikolopoulou, K., Oikonomou, Sp.-V., Theodoropoulou, A. and Eleni Vryoni (2021). *Country Report: Greece Athens*: GCR. Available at https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2022/05/AIDA-GR_2021update.pdf

Καράγιωργας, Γ. (2018, Φεβρουαρίου 25). «Ελλάδα: Ο Ιρλανδός πρόεδρος κοντά στους πρόσφυγες». *EURONEWS*. Διαθέσιμο σε <https://bit.ly/3XOHFYi>

Karavas, E., Iakovou, M., Mitsikopoulou, B. (2021). « Responding to the Challenges of Adult Refugee Language Education through Action Research». In *The International Journal of Learner Diversity and Identities* 28 (2): 1-14. <https://doi.org/10.18848/2327-0128/CGP/v28i02/15-30>

Καρδάρα, Ι. (2019). «Έρευνα ΑΠΕ-ΜΠΕ: Από τις ανοιχτές δομές φιλοξενίας στο ενταξιακό πρόγραμμα HELIOS». ΑΠΕ-ΜΠΕ. Προσβάσιμο στο Έρευνα ΑΠΕ-ΜΠΕ: Από τις ανοιχτές δομές φιλοξενίας στο ενταξιακό πρόγραμμα HELIOS - ΑΠΕ-ΜΠΕ (amna.gr)

Καριώτου, Γ. (2022). *Αστικοί Μετασχηματισμοί και Πολεοδομικές Εφαρμογές*. Θεσσαλονίκη: Δίσιγμα

Kassin, B. (2016). *Nostalgia. When Are We Ever at Home?* New York: Fordham University Press

Katz, I. (2017). «Between Bare Life and Everyday Life: Spatializing Europe's Migrant Camps». *Architecture_MPS*. Vol. 12(1). DOI: 10.14324/111.444.amps.2017v12i2.001

Khosravi, S. (2021). *Waiting – A Project in Conversation*. Bielfield: transcript Verlag. Doi: 10.14361/9783839454589

Khosravi, S. (2018). «Afterword. Experiences and stories along the way». *Geoforum*. doi.org10.1016/j.geoforum.2018.05.021

Kvale, S. (1996). *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. California: Sage Publications, Inc.

Kohl, K. S. (2020). «Ambiguous Encounters: Revisiting Foucault and Goffman at an Activation Programme for Asylum-seekers». *Refugee Survey Quarterly*, Volume 39, Issue 2, June 2020, Pages 177–206, <https://doi.org/10.1093/rsq/hdaa004>

Kondilis, E., Papamichail, D., McCann, S., Carruthers, E., Veizis, A., Orcutt, M., end Hargreaves, S. (2021). «The impact of the COVID-19 pandemic on refugees and asylum seekers in Greece: A retrospective analysis of national surveillance data from 2020». *EClinicalMedicine*, 37, 100958. <https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2021.100958>

Κουγιούλη, Γ. (2019). *Υγιεινή και ασφάλεια στους χώρους εργασίας στο δημόσιο τομέα: Η περίπτωση των κέντρων υποδοχής και ταυτοποίησης των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου*. (Μεταπτυχιακή Εργασία). Ανακτήθηκε από <https://hellanicus.lib.aegean.gr/handle/11610/20284>

Κουραχάνης, Ν. (2019). *Πολιτικές Στέγασης των Προσφύγων-ισσών*. Αθήνα: 2019

Κουτσονικολή, Ε. (2017). «ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: από το προσωρινό στο μόνιμο». *Γεωγραφίες, Εξαμηνιαία Έκδοση Επιστημών του Χώρου*, τ.35

Kreichauf, R. (2018). «From forced migration to forced arrival: the campization of refugee accommodation in European cities». *Comparative Migration Studies*. 2018 ;6(1):7. DOI: 10.1186/s40878-017-0069-8.

Κρίθαρη, Β., Σπυροπούλου, Χ., Τσιαγκάνη, Θ. (2021). ««Education as unusual»: Η συνεργασία Συντονιστριών/Συντονιστών Εκπαίδευσης Προσφύγων και Διευθυντριών/Διευθυντών Σχολείων στην προσπάθεια συμπερίληψης των μαθητών/τριών προσφύγων στην εκπαίδευση. Μία μελέτη περίπτωσης μεταξύ δύο διευθυντριών Δημοτικών Σχολείων του Δήμου Αθηναίων και της Συντονίστριας Εκπαίδευσης Προσφύγων της Ανοικτής Δομής Φιλοξενίας του Ελαιώνα». Στο Ν. Ναγόπουλος (Επιμ.), *Οι Κοινωνικές Επιστήμες σήμερα. Διλήμματα και προοπτικές πέρα από την κρίση*. Σελ. 1055-1066. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Krimpas, P. (2016). «Κοινοτική διερμηνεία στην Ελλάδα: διαθεσιμότητα, ποιότητα, κατάρτιση και πρόταση συναφών διατάξεων (Community interpreting in Greece:

availability, quality, training and proposal of relevant provisions)». In *International Journal of Language Translation and Intercultural Communication*, 5:158—174

DOI: 10.12681/ijltic.10664

Lawlor, M. (2022). *Preliminary observations and recommendations Athens, 22 June 2022*. United Nations Human Rights Special Procedures. Διαθέσιμο σε <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.ohchr.org%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F2022-06%2FEOM-Statement-Greece-SR-Defenders.docx&wdOrigin=BROWSELINK>

Λεβινάς, Ε. (2007). *Ελευθερία και Εντολή*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Λέφας, Σ. (2020). Απόδοση στα Ελληνικά των ελάχιστων προδιαγραφών στέγασης του “*The Sphere Handbook*” και μελέτη εφαρμογής του προτύπου “Χώρος Διαβίωσης” στο κέντρο φιλοξενίας προσφύγων-ισσών και μεταναστών Ελαιώνα Αττικής. (Μεταπτυχιακή Εργασία). Ανακτήθηκε από <https://t.ly/WOPQ>

Lefebvre, H. (1991) *The production of space*. Oxford: Blackwell.

Λυδάκη, Α. (2001). *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη

Μακρίδου, Α. (2021). «Χωρική διακυβέρνηση, κοινωνικοχωρικές προσεγγίσεις & φαινόμενα Ν.Ι.Μ.Β.Υ. στην χωροθέτηση camps στην Ελλάδα: Πολιτικές, κοινωνικές αναπαραστάσεις και πρακτικές». (Μεταπτυχιακή Εργασία). Ανακτήθηκε από <https://t.ly/aKgt>

Μακρυγιάννη, Δ. (2018). *Τα παιδιά του Ιράκ μιλάνε*. Αθήνα: Gutenberg.

Μάλλιος, Δ. (2022). «Επιστολή με θέμα: Επιστολή ΜΚΟ Παρατηρητήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Human Rights Watch), με αναφορές εικαζομένων επαναπροωθήσεων αιτούντων άσυλο». Αθήνα: Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, Κλάδος Αλλοδαπών και Προστασίας Συνόρων. Διαθέσιμη σε https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2022/04/greece0422gr_web.pdf

Malkki, L. H. (1995). «Refugees and Exile: From “Refugee Studies” to the National Order of Things». *Annual Review of Anthropology*, 24, 495–523. <http://www.jstor.org/stable/2155947>

Μανουσακάκης, Γ., Μπουλούκου, Μ. (2020, Σεπτέμβριος 14). «Μπακογιάννης: Προσωρινή δομή προσφύγων-ισσών στον Ελαιώνα». Αθήνα 984. Προσβάσιμο στο <https://tinyurl.com/3uwfpexb>

McConnachie, K. (2016). «Camps of Containment: A Genealogy of the Refugee Camp». *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 7(3), 397-412. doi:10.1353/hum.2016.0022.

Μηταράκης, Ν. (2022, Δεκεμβρίου 29). Συνέντευξη του Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου, κ. Νότη Μηταράκη, στην εκπομπή «Συνδέσεις» της ΕΡΤ1 και τον δημοσιογράφο Κώστα Παπαχλιμίντζο. Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. διαθέσιμο σε <https://migration.gov.gr/mitarakis-syntagmatiko-dikaioma-tis-elladas-na-prostateyei-ta-synora-tis-megalo-erotima-giati-oi-mko-mas-kanoun-diarkeis-epitheseis/>

Μητσοτάκης, Κ. (2020, Μάρτιος 3). Δηλώσεις του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στις Καστανιές Έβρου μετά την επίσκεψή του με τους επικεφαλής των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα ελληνοτουρκικά σύνορα. Διαθέσιμο στο <https://primeminister.gr/2020/03/03/23447>

Mitchell, K. (2004) "Geographies of identity: multiculturalism unplugged". *Progress in Human Geography*, vol. 28, no. 5, pp. 641-651. <https://doi.org/10.1191/0309132504ph510>

Μόσχος, Γ. (2019, Ιούλιος 3). «Πώς τα προσφυγόπουλα εμπλουτίζουν το δημόσιο σχολείο». *Η Καθημερινή*. Διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/society/1031848/pos-ta-prosfygoroyla-employtizoyen-to-dimosio-scholeio/>

Μπάγκαβος, Χ., Παπαδοπούλου, Δ. (2002). *Μεταναστευτικές Τάσεις και Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική*. Αθήνα: ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ Γ.Σ.Ε.Ε.

Μπακογιάννης, Κ., @KBakoyannis (2022, Δεκέμβριος 12). «Ο Ελαιώνας, η "πίσω αυλή" της Αθήνας» (Tweet). *Twitter*. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/3JwZpTK>

Murphy, H. B. M. (1955). *Flight and Resettlement*. Paris: Unesco

Νιβολιανίτης, Μ. (2020, Φεβρουάριος 27). «Αναδίπλωση της κυβέρνησης μετά τα άγρια επεισόδια στα νησιά: Συνάντηση Μητσοτάκη με δημάρχους». *ΤΑ ΝΕΑ*. Διαθέσιμο στο

<https://www.tanea.gr/2020/02/27/politics/anadiplosi-tis-kyvernisis-meta-ta-agria-epeisodia-sta-nisia-synantisi-mitsotaki-me-dimarxous/>

Ντέντια, Κ. (2021). *Μεταναστευτικό, πρόσφυγες και η συνεργασία με ΜΚΟ και δημόσιες αρχές στην Ελλάδα*. (Μεταπτυχιακή Εργασία). Ανακτήθηκε από <https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/handle/unipi/15155>

Ο' Reilly, Z. (2020). *The In-Between Spaces of Asylum and Migration. A Participatory Visual Approach*. Cham: Palgrave Macmillan

Μουσείο Παιδικής Τέχνης, (2022). *Το σπίτι που με ακολουθεί*. Προσβάσιμο στο https://www.childrensartmuseum.gr/view_event/693/to-spiti-poy-me-akoloythei-i-tehni-ws-topos-kai-tropos-gia-mia-koinwnia-apodohis

Rudaw, (2016, Απρίλιος 27). *Syrian carries Olympic flame for all refugees*. Διαθέσιμο στο <https://www.rudaw.net/english/middleeast/syria/27042016>

Παπαδημητρίου, Μ. και Ασκούνη, Ν. (2021). «Έφηβοι μαθητές πρόσφυγες στην Ελλάδα: Ταυτότητες και σχολική ένταξη». Στο Ν. Ασκούνη και Θ. Θάνος (Επιμ.), *Εθνοπολιτισμικές Διαφορές στην Εκπαίδευση. Κοινωνικοί Αποκλεισμοί και πορείες ένταξης*. Αθήνα: Gutenberg

Παπαδημητρίου, Σ. (2020). «*I am a lot of colours, because I have a lot of lifes, a lot of me, a lot of myself*» Ταυτότητες εφήβων μαθητών/τριών προσφύγων στην Ελλάδα. (Μεταπτυχιακή Εργασία). ΤΕΑΠΗ, ΕΚΠΑ.

Paradimitriou, J. (2018, Ιανουάριος 1). «Elaionas: a refugee camp in the heart of Athens». *Infomigrants*. Διαθέσιμο στο Elaionas: a refugee camp in the heart of Athens - InfoMigrants

Παπαστεργίου, Β. και Τάκου, Ε. (2019). *Επίμονοι Μύθοι για τη Μετανάστευση στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ

Παπαταξιάρχης, Ε. (2017). «Ασκήσεις συμβίωσης στην 'ανθρωπιστική πόλη': Άτυπες εκπαιδευτικές πρακτικές και διακυβέρνηση του 'προσφυγικού' μετά το 2016». *Σύγχρονα Θέματα*, 137: 74-89.

Παπατζανή, Ε. (2021). «Οι χωρο-κοινωνικές διαστάσεις των προγραμμάτων στέγασης και εκπαίδευσης των προσφύγων στην Αθήνα». Στο Ν. Ναγόπουλος, (Επιμ.) *Οι Κοινωνικές Επιστήμες σήμερα. Διλήμματα και προοπτικές πέρα από την κρίση*. Σελ. 947-958. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Papoutsis, A. (2021). «Temporal bordering in the space of the camp: Producing and contesting abandonment in Skaramagas and Elaionas camps in Athens», *Political Geography*, Volume 89, 2021, 102423, ISSN 0962-6298, <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102423>.

Παρατηρητήριο του Δήμου Αθηναίων για τους Πρόσφυγες και Μετανάστες, (2017). *Απογραφή προσφύγων-ισσών στο κέντρο υποδοχής του Ελαιώνα Β. Οι στάσεις των κατοίκων του Δήμου Αθηναίων απέναντι στους πρόσφυγες και τους μετανάστες*. Αθήνα: Public Issue-Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Διαθέσιμο στο http://www.publicissue.gr/wp-content/uploads/2017/10/AORI_presentation.pdf

Παρδαλίδης, Θ. (2013). *Στρατηγικές επιβίωσης και κοινωνικής προσαρμογής των αιτούντων άσυλο και των αναγνωρισμένων προσφύγων στην Ελλάδα. Μία εθνογραφική προσέγγιση*. (Διδακτορική Διατριβή). Ανακτήθηκε από 29847.pdf (didaktorika.gr)

ΠΑΡΘΕΝΩΝ, (2022, Απρίλιος 2). «Καταγγελία για την ξαφνική μεταφορά μαθητριών και μαθητών μας από τη Δομή του Ελαιώνα». *Σύλλογος Εκπαιδευτικών Π.Ε. Ο ΠΑΡΘΕΝΩΝ*

Προσβάσιμο στο

<https://syllogosparthenonas.gr/%ce%ba%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%b3%ce%b3%ce%b5%ce%bb%ce%af%ce%b1-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%84%ce%b7%ce%bd-%ce%be%ce%b1%cf%86%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%bc%ce%b5%cf%84%ce%b1%cf%86%ce%bf%cf%81%ce%ac-%ce%bc/>

Παρσάνογλου, Δ. (2020). «Τι άφησε πίσω της η ‘προσφυγική κρίση’; Μετατοπίσεις του ευρωπαϊκού συνοριακού καθεστώτος και της εθνικής/κρατικής κυριαρχίας». *Κοινωνική Πολιτική*, 12, 2020, σελ. 23-38.

Παρχαρίδου, Γ. Ε. (2022). *ΤΟΠΟΙ ΕΚΤΟΠΙΣΗΣ. Οργάνωση και ανάπτυξη των δομών φιλοξενίας προσφύγων στην Βόρεια Ελλάδα το 2017*. (Μεταπτυχιακή Εργασία). Ανακτήθηκε από <http://ikee.lib.auth.gr/record/342332>

Penninx, R. (2003). «Integration: The Role of Communities, Institutions, and the State». Στο

<http://www.migrationpolicy.org/article/integration-role-communities-institutions-and-state>.

Πλάτσιος, Ν. (2019). *Ο ρόλος των φορέων κοινωνικής οικονομίας στη διαχείριση του προσφυγικού και στην ενσωμάτωση των προσφύγων στην Ελληνική κοινωνία. Συγκριτική ανάλυση εγχειρημάτων στον αστικό και αγροτικό χώρο*. (Μεταπτυχιακή Εργασία). Ανακτήθηκε από <https://tinyurl.com/5bnzsf2b>

Pöchhacker F. (2008). «Interpreting as Mediation». In *Crossing Borders in Community Interpreting: Definitions and Dilemmas*, 9-26. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.

Poland, B. (1995). «Transcription Quality» in *Handbook of Interview Research*, Ed. J.F. Gubrium & J. A. Holstein (2001). London: SAGE Publications

Πουλάκη, Γ. (2018). *ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ ΑΡΑΒΟΦΩΝΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΕΛΑΙΩΝΑ*. (Μεταπτυχιακή Εργασία).

Ανακτήθηκε από

<https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/2798618/theFile>

Puggioni, R. (2005). «Refugees, Institutional Invisibility, and Self-Help Strategies: Evaluating Kurdish Experience in Rome». *Journal of Refugee Studies*, Volume 18, Issue 3, September 2005, Pages 319–339, <https://doi.org/10.1093/refuge/fei034>

Press Project, (2021, Νοεμβρίου 26) «Οι γυναίκες στον καταυλισμό του Ελαιώνα τους λένε συνέχεια ότι τα παιδιά τους κλαίνει τη νύχτα από την πείνα». *PRESS PROJECT*. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/3HGOju7>

Project Elea, (2022). *Objectives*. Available at <https://projectelea.org/our-work/#objectives>

Project Elea, (2018). *Rafina's Fires*.

Available at

<https://www.facebook.com/projectelea.volunteers/posts/pfbid0dE5FtGJ4T9ntTm6JUP22neNU9EXrhuEyowkbKE2njqkByy5MKWNj3RjYzwmLvoX2l>

Πρωτοβουλία Εργαζομένων στην Ανοιχτή Δομή Φιλοξενίας του Ελαιώνα Αττικής, (2022). *Ανακοίνωση Πρωτοβουλίας Εργαζομένων στην ανοιχτή δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα Αττικής*. Διαθέσιμη στο <https://tinyurl.com/mwd3d37f>

Ramadan, A. (2008). «The Guests' Guests: Palestinian Refugees, Lebanese Civilians, and the War of 2006». *Antipode*, 40: 658-677. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2008.00628.x>

Redfield, P. (2005). «Doctors, Borders, and Life in Crisis». *Cultural Anthropology*, 20: 328-361. <https://doi.org/10.1525/can.2005.20.3.328>

Ρέστα, Ζ. (2017). *Η κοινοτική διερμηνεία στην Ελλάδα. Η περίπτωση των ανοιχτών δομών φιλοξενίας προσφύγων*. Αθήνα: Δίαυλος.

Refugee Trauma Initiative, (2020). *The impact of covid-19 on refugees in Greece*. Διαθέσιμο σε https://static1.squarespace.com/static/577646af893fc0b5001fbf21/t/5ef0bb675598594c56fcad77/1592835023114/2020-06_RTI_COVID19_REFUGEESGR.pdf

Reza, E. (2019). «Humanity». Στο Χ. Κοντού, Κ. Κουλαξής, Ε., Παθιάκη, Η. Χαλιμούρδα (Επιμ.) *Poetry Book*. Αθήνα: ΕΛΙΞ
Διαθέσιμο σε https://elix.org.gr/images/Deltia_Tupou/2020/Poetry-Book-ELIX-refugee-children.pdf

Ρόμπου-Λεβίδη, Μ. (2022). *Εγκατάσταση αιτούντων/σών άσυλο στην Αθήνα: Ανοιχτή Δομή Φιλοξενίας Ελαιώνα και διαμερίσματα του εγχειρήματος ESTIA*. Τελική Έκθεση προόδου – Final Report του έργου HUMANciTY. Διαθέσιμο σε <https://bit.ly/3jjiazE>

Ryan, G, Bernard, H.(2003). «Techniques to Identify Themes». *Field Methods - FIELD METHOD*. 15. 85-109. DOI: 10.1177/1525822X02239569.

Ρωπαΐτου - Τσαπαρέλη, Ζ. Ε. (2006). *Ο Ελαιώνας της Αθήνας. Ο χώρος και οι άνθρωποι στο πέρασμα του χρόνου*. Αθήνα: Εκδόσεις Φιλιππότη.

Saldana, J. (2016). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. London: SAGE

Sarris, N., Stathopoulou, T., Mouriki, A., & Frangiskou, A., Tsiganou, J, e.o. (2020). *From reception to integration: migrant populations in Greece during and in the aftermath of the crisis*. Athens: EKKE

Scholem, G., Arendt, H. (2017). *Δύο επιστολές για τη ρηχότητα του κακού*. Αθήνα: Άγρια

Schliehe, A. K. (2016). «Re-discovering Goffman: contemporary carceral geography, the “total” institution and notes on heterotopia», *Geografska Annaler: Series B, Human Geography* 98 (1): 19–35 Διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/27298275/Re_discovering_Goffman_contemporary_carceral_geography_the_total_institution_and_notes_on_heterotopia?source=swp_share

Szcepanikova, A. (2013). «Between Control and Assistance: The Problem of European Accommodation Centres for Asylum Seekers». *International Migration* 51 (4): 130-143.

Σοβόλου, Ε., Ριζάκος, Σ. (2017). *ΣΤΗΝ ΑΝΑΜΟΝΗ- Αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα*. Αθήνα: Αίτημα ΜΚΟ

Σπυροπούλου, Γ., Χριστόπουλος, Δ., (2016). *Προσφυγικό. Θα τα καταφέρουμε;* Αθήνα: Παπαζήσης

Σπυράτου, Ν., Ρούσσου, Μ. (2021). *Ευρωπαϊκή χρηματοδότηση για την ένταξη μεταναστών και προσφύγων-ισσών στην Ελλάδα: Τα περιθώρια στενεύουν*. Αθήνα: Common Ground- International Rescue Committee. Διαθέσιμο στο https://commongroundgreece.org/wp-content/uploads/2021/07/The-clock-is-ticking-IRC-CG-report-final_GR.pdf

Σταυρίδης, Σ. (1998). «Οι χώροι της ουτοπίας και η ετεροτοπία: Στο κατώφλι της σχέσης με το διαφορετικό», *Περιοδικό Ουτοπία*, Τ. 31, σ. 51-66.

Σταυρακάκης, Σ. (2017). *Οι ετεροτοπίες της αστικής περιθωριοποίησης*. Διαθέσιμο σε <https://tinyurl.com/4c23czdp>

Σταυρίδη, Β. (2019, Φεβρουάριος 2). «Μαζί, για όλα τα παιδιά». *HUFFPOST.GR*. Διαθέσιμη στο https://www.huffingtonpost.gr/entry/mazi-gia-ola-tapaidia_gr_5c6151bde4b0f9e1b17f70de

Σταχτέας, Π., Σταχτέας Φ. (2020). «Η πανδημία Covid-19 ως παράγοντας επιδείνωσης των ανισοτήτων υγείας». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*. 154: 129-148. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/25128/20809>

Στεφάνου, Χ., Ανδρούσου, Α. (2021). «Ντοκιμαντέρ με έφηβους πρόσφυγες σε Ελλάδα και Γερμανία: Μεθοδολογικές επιλογές, (ανα)σχεδιασμοί και διλήμματα». Στο Ν. Ασκούνη και Θ. Θάνος (Επιμ.) *Εθνοπολιτισμικές Διαφορές στην Εκπαίδευση. Κοινωνικοί Αποκλεισμοί και πορείες ένταξης*. Αθήνα: Gutenberg

Stefanou, C. (2017). *Affairs about the inclusion of refugee children in the Greek formal education system*. Migration Cities Workshop Διαθέσιμο σε <https://youtu.be/YWZC-H7arVA?t=202>

Στεργίου, Λ., Σιμόπουλος, Γ. (2019). *Μετά το κοντέινερ*. Αθήνα: Gutenberg

Stone, D. (2019). *Concentration Camps: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press

Στυλιανίδης, Χρ. (2015, Οκτώβριος 21). «Η Προσφυγική κρίση είναι παγκόσμιο πρόβλημα και η ΕΕ πρέπει και μπορεί να διαδραματίσει ρόλο στην αντιμετώπιση της». *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Γραφείο στην Κύπρο*. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/3WWmeU2>

Στυλιανίδης, Χρ. (2016, Απριλίου 19). «Στο κέντρο φιλοξενίας προσφύγων-ισσών στον Ελαιώνα ο Επίτροπος Χρ. Στυλιανίδης». *ΚΕΔΕ*. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/3wCDHWU>

Στυλιανίδης, Ευρ. (2012, Ιούλιος 18). «Στυλιανίδης: «Θα προχωρήσει» το σχέδιο για τους χώρους κράτησης». *ΤΑ ΝΕΑ*. Διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2012/07/18/greece/stylianidis-tha-proxwrisei-to-sxedio-gia-toys-xwroys-kratiseis/>

Syppli Kohl, K. (2020). «Ambiguous Encounters: Revisiting Foucault and Goffman at an Activation Programme for Asylum-seekers». *Refugee Survey Quarterly*, Volume 39, Issue 2, June 2020, Pages 177–206, <https://doi.org/10.1093/rsq/hdaa004>

Tazzioli, M. (2021). «A “Passport to Freedom”? COVID-19 and the Re-bordering of the World». *European Journal of Risk Regulation*, 12(2), 355 -361.

Tazzioli, M. (2019). «Refugees' Debit Cards, Subjectivities, and Data Circuits: Financial Humanitarianism in the Greek Migration Laboratory». *International Political Sociology*, 13(4), pp. 392-408.

Τάκης, Α. (2015, Δεκέμβριος 4). «Προσφυγικό 2015: Χρονικό μιας προαναγγελθείσας κρίσης». *Heinrich-Böll-Stiftung Θεσσαλονίκη*. Διαθέσιμο στο <https://tinyurl.com/3kdzvz9p>

Τάνκα, Α. (2022, Ιουνίου 22). «Ελαιώνας: Παράσταση διαμαρτυρίας προσφύγων-ισσών για να μην κλείσει η δομή φιλοξενίας». *IN GR*. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/3DwRH0U>

Täubig, V. (2019). «Work as real life in the context of organised disintegration – a perspective on the everyday life of refugees». *Identities*, 26:3, 339-355, DOI: 10.1080/1070289X.2019.1609806

ΤΕΑΠΗ (2022). *ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΕΑΠΗ ΕΚΠΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΛΑΙΩΝΑ* Διαθέσιμο στο <https://www.ecd.uoa.gr/wp-content/uploads/2022/04/%CE%A8%CE%AE%CF%86%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1-%CE%A4%CE%95%CE%91%CE%A0%CE%97-%CE%93%CE%99%CE%91-%CE%A4%CE%9F%CE%9D-%CE%95%CE%9B%CE%91%CE%99%CE%A9%CE%9D%CE%91.pdf>

Τζίμας, Σ. (2021, Μάρτιος 1). «Κρατήσαμε στον Έβρο δίνοντας μάχες σώμα με σώμα». *Η Καθημερινή*. Διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/society/561279385/kratisame-ston-evro-dinontas-maches-soma-me-soma/>

Το Vima (2015, Αύγουστος 17). «Migrants and refugees moved to new camp in Eleonas on Sunday». *Το Βήμα*. Διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2015/08/17/international/migrants-and-refugees-moved-to-new-camp-in-eleonas-on-sunday/>

Το Βήμα (2009, Σεπτέμβριος 18). «Υπογράφηκε η άδεια για το νέο γήπεδο του Παναθηναϊκού». *Το Βήμα*. Διαθέσιμο σε <https://www.tovima.gr/2009/09/18/sports/ypografike-i-adeia-gia-to-neo-gipedo-toy-panathinaikoy/>

Τριτάρη Μ. και Παπαθανασίου Χ. (2023). «Υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης προσφυγισσών θυμάτων έμφυλης βίας: Βασικές αρχές και καλές πρακτικές». Στο *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 20(76), 115-139. <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.sst.2023.173>

Τσαγκαράτος, Σ. και Γεωργιάδης, Φ. (2010). *ΜΕΛΕΤΗ «ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΕΥΡΕΣΗ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΡΟΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΕΛΑΙΩΝΑ*. Αθήνα: ΤΕΔΚΝΑ.

Τσικαλάκη, Ο., Σκούρτη, Χ., Γεωργιάδης, Δ. (2021). «Οι Επαγγελματίες Ψυχικής Υγείας Στο Πλαίσιο Ανοιχτής Δομής Φιλοξενίας Προσφύγων: Προκλήσεις, Δυσκολίες, Βιώματα». Στο Ν. Ναγόπουλος, (Επιμ.) *Οι Κοινωνικές Επιστήμες σήμερα. Διλήμματα και προοπτικές πέρα από την κρίση*. Σελ. 1115-1125. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Τσικαλάκη, Ο., Σκούρτη, Χ., Γεωργιάδης, Δ. (2018). «Η συμβουλευτική στο πλαίσιο της Ανοιχτής Δομής Προσωρινής Υποδοχής Αιτούντων Διεθνή Προστασία Ελαιώνα Αττικής». Στο Δ. Βαϊκούση, Ρ. Καλούρη, Ε. Μπότσαρη, Α. Οικονόμου, Β. Σπηλιωτοπούλου, Σ. Φραγκούλης (Επιμ.) *Πρακτικά Επιστημονικής Διημερίδας Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός στην Εκπαίδευση του 21^{ου} αιώνα*. Σελ. 390-399. Μαρούσι: Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης. Διαθέσιμο σε <https://tinyurl.com/43uxuhfr>

Τσιώλης, Γ. (2018). «Η θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων». Στο Γ. Ζαϊμάκης (Επιμ.) *Ερευνητικές Διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες Θεωρητικές-Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης. Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας

Τσιώλης, Γ. (2015). «Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες». Στο Γ. Πυργιωτάκης και Χρ. Θεοφιλίδης (Επιμ.) *Ερευνητική Μεθοδολογία στις Κοινωνικές Επιστήμες και στην Εκπαίδευση. Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και την ερευνητική πράξη*. Σελ. 473-498. Αθήνα: Πεδίο.

Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική

Τσιώλης, Γ. (2011). «Δευτερογενής ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: μια ερευνητική στρατηγική συμβατή με την ποιοτική προσέγγιση;» Στο Γ. Τσιώλης, Ν. Σερντεδάκης,

Γ. Κάλλας (Επιμ.) *Ερευνητικές Υποδομές και Δεδομένα στην Εμπειρική Κοινωνική Έρευνα. Ζητήματα Καταγραφής, Τεκμηρίωσης και Ανάλυσης Κοινωνικών Δεδομένων*. Σελ. 129-159. Αθήνα: Κριτική.

Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου (2022). *Πρόγραμμα HELIOS*. Τμήμα Κοινωνικής Ένταξης Διαθέσιμο στο <https://migration.gov.gr/migration-policy/integration/draseis-koinonikis-entaxis-se-ethniko-epipedo/programma-helios/>

Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου (2022). *Τμήμα Κοινωνικής Ένταξης Διαθέσιμο στο Διεύθυνση Κοινωνικής Ένταξης | Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου (migration.gov.gr)*

Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου, (2021, Ιούλιος 11). Λειτουργία Περιφερειακών Υπηρεσιών Ασύλου έως και την 18.07.2021. Διαθέσιμη σε <https://bit.ly/3HLD090>

Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου, (2020, Μάρτιος 13). *Αναστολή Υποδοχής και Εξυπηρέτησης Κοινού – COVID-19*. Διαθέσιμη σε <https://bit.ly/3JFRvHI>

Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων, (2018, Μάιος 21). *Την Κυριακή γιορτάσαμε ΜΑΖΙ στον Ελαιώνα - Μια μεγάλη γιορτή στην Ανοιχτή Δομή Φιλοξενίας Προσφύγων-ισσών Ελαιώνα*. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/3HjSomG>

Vogt, W. P., Vogt, E. R., Gardner, D. C., & Haeffele, L. M. (2014). *Selecting the right analyses for your data: Quantitative, qualitative, and mixed methods*. The Guilford Press.

UNHCR, (2021). *Πληροφορίες για το κρατικό Πρόγραμμα Οικονομικού Βοηθήματος*. Διαθέσιμο σε <https://help.unhcr.org/greece/el/h-%CE%B6%CF%89%CE%AE-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/cash-greek/>

UNHCR, 2017. *The Greece Cash Alliance*. Διαθέσιμο σε <https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/The%20Greece%20Cash%20Alliance%20-%20November%202017.pdf>

UNHCR, 2016. *Global Trends. Forced Migration in 2015*. Διαθέσιμο σε <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html>

UN General Assembly, (1951). «Convention Relating to the Status of Refugees». *Treaty Series*, vol. 189, p. 137. Διαθέσιμο σε <https://www.refworld.org/docid/3be01b964.html>

UNODC, 2018. *Global Study on Smuggling of Migrants 2018*.

https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glosom/GLOSOM_2018_web_small.pdf

Ventevogel, P., Schinina, G., Strang, A., Gagliato, M. and Hansen, L. J. (2019). *Ψυχική υγεία και ψυχοκοινωνική στήριξη για πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο και μετανάστες εν κινήσει στην Ευρώπη. ΔΙΥΠΗΡΕΣΙΑΚΟ ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ*. Αθήνα: ΕΟΔΥ.

Von der Layen, U. (2020). *Remarks by President von der Leyen at the joint press conference with Kyriakos Mitsotakis, Prime Minister of Greece, Andrej Plenković, Prime Minister of Croatia, President Sassoli and President Michel*.

Διαθέσιμο στο

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/statement_20_380/STATEMENT_20_380_EN.pdf

Φραγκουδάκη, Α. (1987). *Γλώσσα και Ιδεολογία*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Φραγκουδάκη, Α. (2007). «Γλώσσα του σπιτιού και γλώσσα του σχολείου». Α. Ανδρούσου (Επιστημονική Υπεύθυνη), *Κλειδιά και Αντικλειδιά*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Wright, M. O., Masten, A. S. & Narayan, A. J. (2012). «Resilience processes in development: Four waves of research on positive adaptation in the context of adversity». In *Handbook of Resilience in Children* (15-37). New York: Kluwer/Academic Plenum.

Χάγιου, Κ. (2016). «Κέντρο υποδοχής προσφύγων-ισσών Ελαιώνα σε μετάβαση/διερευνώντας τις πολλαπλές αφηγήσεις των χώρων διαμονής προσφύγων-ισσών και μεταναστών.» (Μεταπτυχιακή Εργασία). Ανακτήθηκε από <http://dspace.lib.ntua.gr/handle/123456789/44211>

Χαρίτος, Β. , Φασουράκης, Η., Ιατρού, Κ., Πολάτογλου, Α., «ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΚΕΡΑΜΟΥΡΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Ο ΚΥΚΛΩΨ Γ. ΒΕΝΤΟΥΡΗΣ ΚΑΙ ΣΙΑ», στο Μ. Βακαλοπούλου, Μ. Δανιήλ, Χ. Λαμπρόπουλος, Η. Φασουράκης (Επιμ.) *Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής*. Διαθέσιμο σε (www.vidarchives.gr/reports/2020_06_212).

Χελιώτη, Κ. (2021). «Διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης σε ενήλικους πρόσφυγες: Από την ανάλυση αναγκών στην κατασκευή αναλυτικού Προγράμματος» Στο Θ. Μαρκόπουλος, Χ. Βλάχος, Α. Βλάχος, Δ. Αρχάκης, Γ. Παπαζαχαρίου, Ι. Ξυδόπουλος, Α. Ρούσσου (Επιμ.) *Πρακτικά του 14ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*. σ. 1494-1509. DOI: <https://doi.org/10.26220/icgl.v1i1.3786>

Νομοθεσία

-Οδηγία 2013/33/ΕΕ: ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιατύπωση).

-Υπουργική Απόφαση 11.1/6343/2014 - ΦΕΚ 3295/Β/9-12-2014 Γενικός Κανονισμός Λειτουργίας Δομών Φιλοξενίας υπηκόων τρίτων χωρών που λειτουργούν με μέριμνα της Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής.

-Νόμος 4320/2015 -ΦΕΚ Α 29/19-3-2015: Ρυθμίσεις για τη λήψη άμεσων μέτρων για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης, την οργάνωση της Κυβέρνησης και των Κυβερνητικών οργάνων και λοιπές διατάξεις.

-Ν. 4375/2016- ΦΕΚ 51/Α/3-4-2016: Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου, Αρχής Προσφυγών, Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης σύσταση Γενικής Γραμματείας Υποδοχής, προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «σχετικά με τις κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιατύπωση)» (L 180/29.6.2013), διατάξεις για την εργασία δικαιούχων διεθνούς προστασίας και άλλες διατάξεις.

-Ν. 4636/2019 -ΦΕΚ Α' 169/01-11-2019 και Διορθώσεις σφαλμάτων ΦΕΚ Α' 173/05-11-2019: Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις.

-Υπουργική Απόφαση 23/13532/2020-ΦΕΚ 5272/Β/30-11-2020: Γενικός Κανονισμός Λειτουργίας Δομών Προσωρινής Υποδοχής και Δομών Προσωρινής Φιλοξενίας πολιτών τρίτων χωρών ή ανιθαγενών, που λειτουργούν με μέριμνα της Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης.

- Προεδρικό Διάταγμα υπ. Αριθμ. 77-ΦΕΚ 212/Α/17-11-22: Ίδρυση Κλειστών Ελεγχόμενων Δομών (Κ.Ε.Δ.) και κατάργηση Κέντρων Υποδοχής και Ταυτοποίησης (Κ.Υ.Τ.) - Τροποποίηση του π.δ. 106/2020 «Οργανισμός Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου» (Α' 255)

Συντομογραφίες

ΑΜΚΑ Αριθμός Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης

ΑΦΜ Αριθμός Φορολογικού Μητρώου

ΔΟΜ Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης

EASO European Asylum Support, Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο

ΕΚΠΑ Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΕΟΔΥ Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας

GCR Greek Council for Refugees

ΚΥΤ Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης

ΜΚΟ Μη Κυβερνητική Οργάνωση

IOM International Organization for Migration

IRC International Rescue Committee

ITC International Translation Company

ΠΑΑΥΠΑ Προσωρινός Αριθμός Ασφάλισης και Υγειονομικής Περίθαλψης Αλλοδαπού

ΥΜΑ Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου

ΥΠΥΤ Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης

RTI Refugee Trauma Initiative

ΤΕΑΠΗ Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία

UNHCR Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες

UNICEF United Nations International Children's Emergency Fund